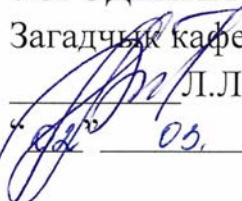
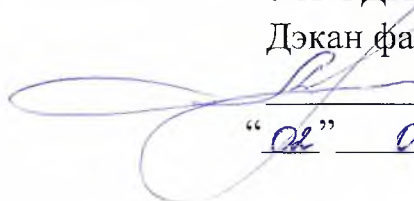

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”

Факультэт музычнага і харэаграфічнага мастацтва
Кафедра народна-песеннай творчасці і фальклору

УЗГОДНЕНА
Загадчык кафедры

Л.Л. Разкова
“02” 03. 2026 г.

УЗГОДНЕНА
Дэкан факультэта

І.М. Грамовіч
“02” 03. 2026 г.

**ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС ПА ВУЧЭБНАЙ
ДЫСЦЫПЛІНЕ**

**РАСШЫФРОЎКА, АРАНЖЫРОЎКА І АПРАЦОЎКА
БЕЛАРУСКАЙ НАРОДНАЙ ПЕСНІ**

для спецыяльнасцяў: 6-05-0215-08 Мастацтва народных спеваў, прафілізацыі
Сольнае выканальніцтва

6-05-0215-09 Харавая творчасць, прафілізацыі Харавая музыка народная

Складальнік: Зяневіч У.К., прафесар кафедры народна-песеннай
творчасці і фальклору установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
культуры і мастацтваў”

Разгледжана і зацверджана на паседжанні Савета факультэта музычнага і
харэаграфічнага мастацтва 02.03.2026 г. пратакол № 6

Складальнік:

ЗЯНЕВІЧ УЛАДЗІМІР КУЗЬМІЧ, прафесар кафедры народна-песеннай творчасці і фальклору ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”,

Рэцэнзенты: кафедра спеваў і музычна-тэатральнага мастацтва Установы адукацыі “Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі”;

СЕНЧАНКА М.У., намеснік аддзела па рабоце з калектывамі народнай творчасці і культурна-дасугавай дзейнасці дзяржаўнай установы “Мінскканцэрт”.

Разгледжана і рэкамендавана да зацвярджэння:

Кафедрай народна-песеннай творчасці і фальклору (пратакол ад .01.2025 № 10);

Саветам факультэта музычнага і харэаграфічнага мастацтва (пратакол ад .01.2025 №)

ЗМЕСТ

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА	4
1. ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ	7
1.1 Тэзісы і канспекты тэм вучэбнай праграмы	7
2. ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ	57
2.1 Практычныя заданні	57
2.2 Фінальны рээстр практычных і самастойных заданняў	71
2.3 Метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі і правядзенні практычных)заняткаў	72
3. РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ	73
3.1. Кантралюемая самастойная праца студэнтаў (КСП).....	73
3.1 Тыпы заданняў для кантралюемай самастойнай работы Студэнтаў	73
3.2 Тэставы самакантроль па модулі I: «Расшыфроўка і транскрыпцыянародныхпесень»	74
3.3 Пытанні для самакантролю	77
3.3. Пытанні да экзамену	78
3.5 Крытэрыі азнакі выканання практычных заданняў	80
4. ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ	81
4.1. Вучэбна-праграмная дакументацыя (Вучэбна-метадычная карта дысцыпліны)	81
4.2 Спецыфічныя ўмоўныя пазначэнні ў натацыі музычнага Фальклору	83
4.3. Метадычныя заўвагі па выкарыстанні табліцы	84
4.4 Метадычная інструкцыя па афармленні нотнагазапісу(транскрыпцыі) музычнагафальклору ..	84
4.5 Спіс «гарачых клавiш» для Sibelius	85
4.6. Гласарый (слоўнік спецыяльных тэрмінаў)	87
4.7 Спіс асноўнай літаратуры	91
4.8 Дыскаграфія	92

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПСКА

Актуальнасць і прызначэнне комплексу

Сучасная сістэма вышэйшай адукацыі ў галіне культуры і мастацтваў патрабуе глыбокага засваення спецыяльных ведаў і фарміравання цэласнага, сістэмнага падыходу да навучальнага працэсу. Вучэбна-метадычны комплекс (ЭВМК) па дысцыпліне «Расшыфроўка, аранжыроўка і апрацоўка народных песень» распрацаваны як інтэграваная сістэма, якая аб'ядноўвае ўсе неабходныя кампаненты для эфектыўнага навучання ў лічбавым асяроддзі.

Дадзеная дысцыпліна з'яўляецца фундаментам для навукова-даследчай работы студэнтаў (збор, аналіз і сістэматызацыя фальклорнага матэрыялу) і выступае прафесійнай асновай для курсаў «Харавы клас» і «Выканальніцкае майстэрства». Актуальнасць стварэння ЭВМК абумоўлена неабходнасцю падрыхтоўкі высокапрафесійнага музыканта-фалькларыста, кіраўніка народнага хору, выканаўцы і інтэрпрэтатара нацыянальнай песеннай спадчыны.

Прадстаўлены комплекс з'яўляецца высокатэхналагічным інструментам, накіраваным на забеспячэнне поўнага цыклу засваення ведаў студэнтамі спецыяльнасцяў «Мастацтва народных спеваў» (6-05-0215-08) і «Харавая творчасць» (6-05-0215-09). ЭВМК распрацаваны ў адпаведнасці з вучэбнай праграмай і Палажэннем аб вучэбна-метадычным комплексе на ўзроўні вышэйшай адукацыі.

Мэта вучэбна-метадычнага комплексу

Галоўная мэта ВМК (ЭВМК) — стварыць поўную інфармацыйна-метадычную прастору і эфектыўную сістэму кіравання вучэбнай дзейнасцю, якая дазваляе студэнту максімальна самастойна і якасна авалодаць складанымі тэхналогіямі работы з фальклорным матэрыялам, а выкладчыку — забяспечыць высокі стандарт падрыхтоўкі спецыяліста праз аптымізацыю працэсаў навучання і кантролю.

Рэалізацыя ВМК забяспечвае:

Фарміраванне сістэмы ведаў і навыкаў у галіне народнай традыцыйнай музычнай культуры.

Грунтоўнае авалоднае тэарэтычнымі ведамі і практычнымі навыкамі расшыфроўкі, аранжыроўкі і апрацоўкі народных песень.

Стварэнне метадычнага падмурка для фарміравання кампетэнцый спецыяліста, здольнага не толькі захоўваць, але і творча рэтрансляваць нацыянальную спадчыну.

Адзінства патрабаванняў і гнуткасць адукацыйных траекторый, выступаючы гарантам якасці навучання для абодвух удзельнікаў працэсу.

Задачи ВМК

Задачи комплексу (навігацыйная, тэхналагічная, матывацыйна-кантрольная, метадычная, дыягнастычная, рэсурсная) скіраваны на падтрымку ўсіх відаў адукацыйнай дзейнасці.

Для студэнта:

Метадычная паслядоўнасць: забяспечыць выразны шлях засваення матэрыялу — ад першасных навыкаў слыхавой расшыфроўкі да складаных формаў кампазітарскай апрацоўкі.

Тэхналагічная падтрымка: прадастаўленне алгарытмаў працы з аўдыятэхнікай і нотнымі рэдактарамі (Sibelius, Finale) для пераводу жывога гучання ў навуковую натацыю.

Слыхавая мадэляцыя: доступ да ўнікальнай дыскаграфіі і архіўных запісаў для фарміравання эталонных уяўленняў аб рэгіянальных стылях Беларусі.

Творчае развіццё: набыццё кампетэнцый па зборы, фіксацыі і апрацоўцы традыцыйнай песні для розных выканальніцкіх складаў.

Самакантроль і рэфлексія: выкарыстанне празрыстых крытэрыяў адзнакі (1–10 балаў) для аб'ектыўнага маніторынгу ўласнага прафесійнага росту.

Для выкладчыка:

Метадычная ўніфікацыя: захаванне адзіных стандартаў графічнага афармлення натацый і прынцыпаў аранжыроўкі, прынятых у акадэмічнай школе.

Аптымізацыя рэсурсаў: канцэнтрацыя ўсіх кампанентаў (ад праграмы да медыятэкі) у адзінай лічбавай прасторы, што вызваляе час для творчай працы са студэнтам.

Дыягнастычная дакладнасць: выкарыстанне сістэмы комплексных аналізаў і банка кантрольных заданняў для дэталёвай праверкі засваення матэрыялу.

Структура ВМК (ЭВМК)

Структура ВМК пабудавана па модульным прынцыпе і адпавядае логіцы электроннага адукацыйнага асяроддзя. Матэрыял сістэматызаваны па двух магістральных модулях: «Расшыфроўка народнай песні» і «Аранжыроўка і апрацоўка народнай песні».

Арганізацыя кантэнту рэалізавана праз наступныя функцыянальныя раздзелы:

Тэарэтычны раздзел: змяшчае лекцыйны матэрыял па навукова-метадычных асновах натацыі, лада-рытмічным і жанравым аналізе, а таксама па тэарэтычных аспектах харавой аранжыроўкі.

Практычны раззел: уключае практыкаванні па слыхавой расшыфроўцы, метадычныя рэкамендацыі па працы з нотнымі рэдактарамі і пакрокавыя інструкцыі па стварэнні харавых аранжыровак і апрацовак.

Раззел кантролю ведаў: прадстаўлены дыягнастычным інструментарыем, банкам кантрольных пытанняў і тэстамі для маніторынгу засваення кампетэнцый.

Дапаможны раззел: змяшчае вучэбна-праграмную дакументацыю, тлумачальны гласарый спецыяльных тэрмінаў і парады па арганізацыі самастойнай працы.

Спіс літаратуры і Спіс аўдыёкрыніц: уключае бібліяграфію айчынных і замежных даследаванняў, а таксама сістэматызаваную базу аўдыёзапісаў (архіўных і экспедыцыйных), якая служыць непасрэдным матэрыялам для расшыфроўкі.

I. ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

Тэма 1. Расшыфроўка і транскрыпцыя (натацыя) народных песень: гістарычныя этапы, практычныя праблемы, сучасны стан

Тэзісы

Працэс усведамлення неабходнасці дакладнага навуковага нотнага запісу напеваў народных песень. Слыхавы запіс народнай песні і “кампазітарскі” перыяд натацыі музычнага фальклору. Слыхавыя натацыі О. Кольберга, Л. Кубы, Г. Дзютша, С. Ляпунова ў працэсе навуковых экспедыцый. Перыяд гуказапісу (фонаграфічнага і магнітафоннага) народнай музыкі і праблема расшыфроўкі дакументальных аўдыязапісаў. Станаўленне метадаў запісу і навуковага аналізу музычна-стылявых асаблівасцей народнай песні: працы Я.Э. Лінёвай, А.Л. Маслава, М.А. Янчука, Ф.М. Калесы, А.М. Лістападава, Б. Бартака, З. Кодаі. Дэталізаваныя натацыі (расшыфроўкі) у “транскрыпцыйны” перыяд. Перыяд “аналітычнай” натацыі народнай музыкі. Складова-рытмічны аналіз як адзін з асноўных метадаў сучаснай фалькларыстыкі. Сінтаксічнае ранжыраванне. Сучасны або постаналітычны перыяд расшыфроўкі народнай музыкі. Інтэграцыйная натацыя як вынік комплекснага культуралагічнага аналізу фальклорнага твора. Функцыі фалькларыстычнай натацыі. Акустычная і псіхалагічная адзнака гукарадоў у працах Альберта Эліса і Карла Штумпфа.

Канспект

1. Паняццыйны апарат: Расшыфроўка — Транскрыпцыя

Расшыфроўка — працэс пераводу слыхавой інфармацыі (жывога гучання або аўдыязапісу) у графічныя знакі.

Транскрыпцыя (натацыя) — вынік гэтага працэсу, фіксацыя музычнага тэксту з максімальнай дакладнасцю.

Паслядоўнасць працэсу расшыфроўкі народнай песні (спіс асноўных этапаў і іх праблематыка):

1). Пашпарт. Прыклад: (Назва песні. Песня запісана ў 25.06.2010 ў в. Андрэўка Дзяржынскага р-на Н. П. Івановым. Спявае (грае) Вісалеўская Зінаіда Пятроўна 1938 г.н., месца нараджэння: в. Слабада, Маладзечанскага р-на).

2). Вызначэнне фактуры. (Функцыянальны падзел галасоў у народным ансамблі: мелодыя, басуючыя галасы, падгалосак (падводка), гармонія. Тыпы народнапесеннай фактуры: меладычная (манадычная і поліфанічная), унісонна-гетэрафонныя спевы, бурдонныя формы шматгалосся, шматгалосыя спевы з падводкай, гамафонна-гарманічная фактура. Віды народнапесеннай

фактуры: полірытмія, поліметрыя. Характарыстыка элементаў фактуры. Мелодыя як галоўны элемент фактуры народнай песні. Прыёмы выкладання мелодыі ў народнай песні: аднагалоссе, дыяфонія, падваенні. Падгалосак імітатыўны і кантрапунктуючы).

3) Вызначэнне партытурнай сістэмы. (Адна-, двух-, трох-, чатырох- і болей радковыя нотныя сістэмы. Дадатковыя (петытныя) сістэмы для нотнага запісу дэталізаваных расшыфровак песень з арнаментаванымі напевамі. Акалады, наменклатура інструментаў, тактавыя рысы ў партытурнай сістэме).

4) Разгорнутая натацыя і абагульненная натацыя. Крытэрыі – зручнасць чытання расшыфроўкі.

5) Назва (вызначаецца па першых радках).

6) Паэтычны тэкст (запіс дадатковых фанэм, якія ўтвараюцца ў працэсе агалоскі і на фаршлагавых гуках. Запіс лексічных і асноўных фанетычных асаблівасцяў мясцовага дыялекту (калі маюцца).

7) Вызначэнне жанравай прыналежнасці (жанры песень, метады вызначэння жанраў (па тэксту, па напева).

8) Гукавышыннасць. (Нетемпераванасць інтанавання ў народнай песні. Вызначэнне асноўнага тону. Вызначэнне ладу. Гукавышынныя ключы. Знакі альтэрацыі пры ключах. Месцазнаходжанне і спосабы размяшчэння знакаў альтэрацыі (па меры іх узнікнення). Альтэруючыя знакі. Мікрахраматыка. Віды нотных галовак (Гукі фальцэтныя. Гукі блізкія да гаворкі. Глісанда. Транспаніроўка напеваў).

9) Тэмп. (Вызначэнне адзінак рытмічнага вымярэння. Валоданне метраномам).

10) Рытм. (Вызначэнне найдрабнейшых і найдаўжэйшых адзінак рытмічнага вымярэння ў канкрэтнай песні. Запіс штыляў, паўз, ліг, кропак, аўтументацый (нязначнага павілічэння даўжыні), рэдукцый (нязначнага скарачэння), фермат (фіксацыя дакладнай даўжыні фермат).

11) Разбіццё на фразы.

12) Памер. (Вызначэнне моцных і слабых далей. Тыпы памераў (сістэматычныя і пераменныя)).

13) Разбіццё на такты. (Тыпы тактавых рыс: нармальная, пункцірная, фінальная. Абазначэнне паўтораў).

14) Асаблівасці падтэкстоўкі ў вакальнай музыцы і асабліваці групіравання нот.

2.2 Спецыфічныя ўмоўныя пазначэнні: — транспазіцыя на актаву вышэй ад рэальнага гучання — транспазіцыя на актаву ніжэй ад рэальнага гучання — глісанда ўверх ці ўніз да гуку неакрэсленай вышыні — глісанда ўверх ці ўніз да гуку акрэсленай вышыні — фальцэтны гук — гук

неакрэсленай вышыні, блізкі да гаворкі — паніжэнне і павышэнне гуку менш чым на $\frac{1}{2}$ тону — заканчэнне музычна-рытмічнага перыяду — заканчэнне мелаграфы — нязначнае павелічэнне даўжыні гуку — нязначнае скарачэнне даўжыны гуку — ненарматыўная паўза.

Метадычны акцэнт: Чаму немагчыма выкарыстоўваць звычайны нотны запіс для фальклору? (праблема тэмпераванага строю — натуральныя лады).

Сучасны этап (канец ХХ – пач. ХХІ ст.): шматканальныя запісы, спектральны аналіз гуку.

2. Тэарэтычныя асновы і функцыі натацыі

Працэс усведамлення неабходнасці дакладнага навуковага нотнага запісу прайшоў доўгі шлях ад фіксацыі мелодыі як «сыравіны» да разумення яе як самакаштоўнай культурнай сістэмы.

Функцыі фалькларыстычнай натацыі: камунікатыўная (перадача тэксту), навукова-фіксацыйная (захаванне першакрыніцы) і аналітычная (выяўленне структурных законаў).

Праблема ўспрымання: акустычная і псіхалагічная адзнака гукарадоў паказвае, што слыхавая фіксацыя заўсёды праходзіць праз прызму музычнага досведу даследчыка.

2. Гістарычныя этапы натацыі музычнага фальклору

1. Слыхавы («кампазітарскі») перыяд.

Ранні этап развіцця музычнай этнаграфіі, на якім працэс фіксацыі напеваў падпарадкоўваўся законам і нормам акадэмічнай музычнай сістэмы. Асноўным метадам з'яўляўся запіс «на слых» непасрэдна падчас экспедыцыйнага абследавання. Вынікам гэтага перыяду сталі працы такіх даследчыкаў, як О. Кольберг, Л. Куба, Г. Дзютш, С. Ляпуноў. Нягледзячы на непазбежную суб'ектыўнасць успрымання, дадзеныя натацыі маюць высокае навуковае значэнне, паколькі зафіксавалі аўтэнтчныя пласты фальклору, якія пазней зведалі значную трансфармацыю.

2. Перыяд гуказапісу (фонаграфічны і магнітафонны).

Звязаны з укараненнем тэхнічных сродкаў фіксацыі гуку (дзеясць Я. Лінёвай, А. Маслава, М. Янчука). Перад даследчыкамі паўстала задача расшыфроўкі дакументальных аўдыязапісаў, што прывяло да станаўлення метадаў навуковага аналізу музычна-стылявых асаблівасцей. Фундаментальны ўклад у развіццё методыкі натацыі на гэтым этапе зрабілі Ф. Калеса, А. Лістападаў, Б. Бартак, З. Кодаі.

3. Транскрыпцыйны і аналітычны перыяды.

Этап пераходу да дэталізаваных натацый (расшыфровак), дзе аб'ектам фіксацыі становіцца кожны нюанс жывога выканання. Аналітычная натацыя прадугледжвае разгляд твора праз прызму яго кампазіцыйнай структуры. Прыярытэтнымі метадамі сучаснай фалькларыстыкі становяцца складова-рытмічны аналіз і сінтаксічнае ранжыраванне, якія дазваляюць выявіць структурную лагічнасць і матэматычную стройнасць народнага шматгалосся.

4. Сучасны (постаналітычны) перыяд (канец XX – пачатку XXI ст.).

Характарызуецца выкарыстаннем шматканальнага запісу і спектральнага аналізу гуку. На гэтым этапе фарміруецца паняцце **інтэграцыйнай натацыі** — выніку комплекснага культуралагічнага даследавання. Нотны запіс разглядаецца не як спрошчаная схема гукаў, а як шматмернае адлюстраванне кантэксту, манеры выканання і духоўнай семантыкі фальклорнага твора.

5. Эвалюцыя натацыі беларускага музычнага фальклору

Дафанаграфічны перыяд (XIX ст.): назапашванне эмпірычнага матэрыялу шляхам слыховага запісу. Дзейнасць З. Радчанкі, М. Федароўскага, О. Кольберга, Л. Кубы. Аналіз пераваг і метадалагічных хібаў слыховага метаду.

Эпоха фанографа (пачатак XX ст.): пераход да аб'ектыўнай фіксацыі матэрыялу. Роля Е. Раманова і А. Квіткі ў развіцці айчыннай этнамузыкалогіі. Увядзенне ў навуковы ўжытак паняцця «фанаграфічная праўда».

Савецкі перыяд (сярэдзіна XX ст.): інстытуцыяналізацыя і станаўленне акадэмічнай школы расшыфроўкі. Навуковая дзейнасць Г. Цітовіча, Л. Мухарынскай, В. Елатава, З. Мажэйкі. Укараненне метадаў аналітычнай натацыі ў практыку даследавання беларускага песеннага арэала.

3. Практычныя праблемы натацыі

Праблема варыянтнасці: як зафіксаваць тое, што кожны раз гучыць па-рознаму?

Акустычныя цяжкасці: сістэма ладавых «мікраінтэрвалаў», якія не ўкладваюцца ў 12-тонавую сістэму.

Рытмічная нерэгулярнасць: праблема тактавай рысы і свабоднага дыянізіскага рытму.

Дыялектнае вымаўленне: як адлюстравіць фанетычныя асаблівасці ў нотах (пазаслогавыя гукі, глісанда).

3. Сучасны стан і лічбавыя тэхналогіі

Выкарыстанне нотных рэдактараў (Sibelius, Finale) са спецыяльнымі шрыфтамі для фалькларыстычных знакаў.

Sonic Visualiser і іншыя праграмы для дакладнага вымярэння частот і тэмпу.

Пераход ад «запісу для спеваў» да «навуковай партытуры» для даследавання.

На сучасным этапе расшыфроўка сутыкаецца з неабходнасцю пераводу жывога, недэтэрмінаванага гучання ў лічбавы фармат.

Выкарыстанне сучасных тэхналогій дазваляе дасягнуць максімальнай дакладнасці, аднак галоўнай праблемай застаецца захаванне балансу паміж навуковай дакладнасцю («фанаграфічнай праўдай») і чытальнасцю нотнага тэксту для выканаўцы.

Метадычныя парады да тэмы:

Для лепшага засваення матэрыялу студэнтам рэкамендуецца параўнаць адзін і той жа напеў у слыхавым запісе XIX ст. і ў сучаснай аналітычнай расшыфроўцы. Гэта дазволіць візуальна ўбачыць эвалюцыю метадаў натацыі.

Тэма 2. Агульны характар гучання народнай песні, спецыфіка народнапесенных выканальніцкіх прыёмаў і спосабы іх абазначэння

Тэзісы

Вызначэнне і канфігурацыя нотнай сістэмы ў залежнасці ад агульнай фактуры і характару гучання народнай песні.

Характэрныя манеры гукаўтварэння: галосныя спевы, гарлавыя спевы, мікст. Суадносіны галасоў, фактурна-рэгістравыя асаблівасці мясцовых, або рэгіянальных традыцый. Сувязь з функцыянальнай сістэмай. Засваенне знакавай семантыкі (умоўныя абазначэнні ў фалькларыстычнай натацыі).

Запіс дадатковых фанем, якія ўтвараюцца ў працэсе агалоскі і на фаршлагавых гуках. Увага да паўз. Фіксацыя нетэматычных паўз. Абазначэнне неінтанаванага тэксту напрыканцы меладычных фраз. Спосаб і сіла гукападачы і дынамічная нюансіроўка ў расшыфроўцы народнай песні. Артыкуляцыйныя штрыхі і віды нотных галовак. Спосабы фіксацыі і запісу прад'іктаў, скідвання гуку, вібрата, глісанда, уздрыгвання голасу. Адна-, двух-, трох-, чатырох- і болей радковыя нотныя сістэмы. Спосабы натацыі багата вар'іраваных напеваў, паўтораў.

Дадатковыя (петытныя) сістэмы для нотнага запісу дэталізаваных расшыфровак песень з арнаментаванымі напевамі. Разгорнутая натацыя і абагуленая натацыя. Крытэрыі — зручнасць чытання расшыфроўкі.

Канспект

Гэтая тэма з'яўляецца ключавой для пераходу ад тэорыі да канкрэтнай тэхналогіі расшыфроўкі.

1. Канфігурацыя нотнай сістэмы і фактурныя параметры

Выбар нотнай сістэмы напрамую залежыць ад агульнай фактуры і характару гучання песні.

Выбар радкоў: выкарыстанне адна-, двух-, трох-, чатырох- і шматрадкавых сістэм у залежнасці ад тыпу шматгалосся.

Метады вар'іравання: спосабы натацыі багата вар'іраваных напеваў і паўтораў (выкарыстанне сістэмы каленаў, варыянтных дужак).

Петытныя сістэмы: прымяненне дадатковых дробных (петытных) радкоў для дэталізаваных расшыфровак песень з багатай арнаментацияй.

Крытэрыі натацыі: захаванне балансу паміж разгорнутай (дэталёвай) і абагуленай натацыяй з мэтай забеспячэння максімальнай зручнасці чытання партытуры.

2. Манеры гукаўтварэння і рэгіянальная спецыфіка

Тыпалогія спеваў: галосныя (адкрытыя) спевы, гарлавыя спевы, мікст.

Фактурна-рэгістравы аспект: суадносіны галасоў і іх размяшчэнне ў прасторы партытуры ў залежнасці ад мясцовых (рэгіянальных) традыцый Беларусі.

Функцыянальнасць: сувязь манеры гукаўтварэння з абрадавай або пазаабрадавай функцыяй песні.

3. Знакавая семантыка і графічныя сімвалы (натацыя прыёмаў)

Засваенне спецыяльных умоўных абазначэнняў, якія складаюць алфавіт фалькларыстычнай транскрыпцыі:

Агалоска і фанетыка: запіс дадатковых фанем, якія ўтвараюцца ў працэсе гукаўтварэння і на фаршлагавых гуках.

Артыкуляцыйныя штрыхі: выкарыстанне розных відаў нотных галовак для фіксацыі асаблівых прыёмаў (прыглушаныя гукі, шэпт, выкрыкі).

Дынаміка і гукападача: спосабы абазначэння сілы гуку і нюансіроўкі, а таксама фіксацыя прад'іктаў, вібрата, глісанда і «ўздрыгвання» голасу.

Спецыфічныя заканчэнні: графічнае абазначэнне скідвання гуку і агалоскі неінтанаванага тэксту ў канцы меладычных фраз.

4. Часавая арганізацыя і паўзы

Фіксацыя паўз: асаблівая ўвага да нетэматычных паўз (перадыхаў), якія маюць важнае значэнне для разумення дыхання і рытмічнай структуры выканання.

Абазначэнне працягласці: выкарыстанне знакаў павелічэння / памяншэння працягласці па-за межамі тактавай рысы.

Тэма 3. Фіксацыя асаблівасцей гукавышыннасці народнай песні.

Тэзісы

Вызначэнне апорных і неапорных тонаў. Нетэмпераванасць інтанавання ў народнай песні. Флуктуацыя гукавога строю народнай песні. Вышынна вызначанае і вышынна неакрэсленае інтанаванне. Спосабы адлюстравання ў нотным запісе вышынна нявызначанага гучання (спецыяльныя нотныя галоўкі, фіксацыя толькі рытмічнага боку гучання). Гукавышыннымя ключы для фалькларыстычнай транскрыпцыі. Запіс песні ў яе рэальным гучанні. Распаўсюджаныя спосабы абазначэння актаўнай транспазіцыі ў скрыпичным ключы. Праблема транспанавання фальклорных узораў (заходнееўрапейская “транспануючая” і айчынная “вышынна-арыгінальная” традыцыі нотнага запісу фальклорнага гучання). Стандарт натацыі спецыфічных для народнага выканальніцтва выразных прыёмаў: глісандзіравання (спадаючыя глісанда, узыходзячыя глісанда, глісандападобныя злучэнні гукаў); уздрыгвання гуку, скідвання гуку, рэгістравых і тэмбравых асаблівасцей выканання. Камертон як інструмент для вызначэння гукавышыннасці.

Гэтая вострая тэхналагічная тэма патрабуе ад студэнта разумення розніцы паміж «акадэмічным» слыхам і «фалькларыстычным» бачаннем партытуры. Асабліва карысным з’яўляецца супрацьпастаўленне заходнееўрапейскай і айчыннай традыцый транспанавання.

Канспект

Вызначэнне апорных і неапорных тонаў

1. Феномен нетэмпераванасці і флуктуацыі гукавога строю

Народнае выканальніцтва грунтуецца на прынцыпова іншай акустычнай сістэме, чым класічная музыка.

Нетэмпераванасць інтанавання: выкарыстанне гукавых строяў, якія не супадаюць з 12-ступеннай раўнамернай тэмперацыяй.

Флуктуацыя: рухомасць і няўстойлівасць вышыні асобных тонаў у залежнасці ад эмацыйнага стану выканаўцы і кантэксту абраду.

Дыферэнцыяцыя гучання: падзел на вышынна вызначанае і вышынна неакрэсленае інтанаванне (шэпт, выкрыкі, агалоскі).

Графічнае рашэнне: спосабы адлюстравання вышынна нявызначанага гучання праз спецыяльныя віды нотных галовак (крыжыкі, ромбы) або фіксацыю толькі рытмічнага малюнка.

2. Ключавыя і вышыннымя параметры натацыі

Гукавышыннымя ключы: выбар ключоў для фалькларыстычнай транскрыпцыі з улікам спецыфікі народнага дыяпазону.

Актаўная транспазіцыя: выкарыстанне скрыпічнага ключа з лічбай «8» (унізе або ўверсе) для абазначэння рэальнага гучання мужчынскіх ці жаночых галасоў.

Прынцыпы фіксацыі арыгінала: праблема транспанавання фальклорных узораў. Параўнанне заходнееўрапейскай «транспануючай» традыцыі (прывядзенне да зручнай танальнасці) і айчыннай «вышынна-арыгінальнай» школы, якая патрабуе запісу песні ў яе рэальным гучанні.

Інструментар: роля камертона як базавага інструмента для дакладнага вызначэння пачатковага тону і агульнай вышыні запісу.

3. Стандарты натацыі вышынных прыёмаў

Для адлюстравання жывой тканіны фальклору выкарыстоўваюцца спецыфічныя графічныя стандарты.

Глісандзіраванне: спосабы фіксацыі спадаючых, узыходзячых і глісандападобных злучэнняў гукаў (портіменто).

Меладычная арнаментыка: графічнае выражэнне «ўздрыгвання» голасу, скідвання гуку напрыканцы фразы.

Тэмбрава-рэгістравыя маркеры: метады пазначэння рэгістравых пераходаў (напрыклад, пераход на фальцэт) і тэмбравых змен, якія ўплываюць на ўспрыманне вышыні.

4. Апорныя і неапорныя тоны

Метадалогія выяўлення «каркасных» гукаў ладавай сістэмы.

Аддзяленне апорных тонаў ад праходных, дапаможных і арнаментальных элементаў (фаршлагаў, агалосак) пры аналітычнай расшыфроўцы.

Тэма 4. Пазначэнні ладавай арганізацыі народнай песні ў фалькларыстычнай транскрыпцыі

Тэзісы

Ладавая (прасторавая) арганізацыя народнай песні і альтэрацыйныя знакі ў фалькларыстычнай натацыі. Месцазнаходжанне і спосабы размяшчэння знакаў альтэрацыі (па меры іх узнікнення). Знакі пры ключы і знакі перад самой нотай. Залежнасць спосабу фіксацыі знакаў альтэрацыі ад характару ладавай арганізацыі народнай песні (танальная неакрэсленасць, ладатанальная вызначанасць). Гукавышынная пераменнасць тону. Спосабы абазначэння арыгінальнай вышыні гучання. Фалькларыстычная фіксацыя мікраальтэрацыйнай гукавышыннасці ў народнай песні. Раўнамерна-тэмпераваны строй. Нетэмпераваны строй як форма існавання (выканання) народнай музыкі. Знакі фіксацыі мікраінтэрвалаў (агульнараспаўсюджаныя сістэмы мікраінтанацыйных абазначэнняў). Вертыкальныя суадносіны

галасоў (інтэрвальная вертыкаль) у традыцыйнай народнай песні. Ладавыя функцыі і гарманічнае ядро. Разгортванне акордавага ядра. Гарманічная (акордавая паслядоўнасць) структура ў народнай песні як вынік разгортвання гарманічнага ядра. Прынцыповыя адрозненні паміж разгортваннем гарманічнага ядра песні і гарманізацыяй.

Гэта адна з самых складаных тэм курса, бо яна патрабуе ад студэнта ўмення правесці мяжу паміж традыцыйным мысленнем і акадэмічнай школай.

Канспект

1. Спецыфіка альтэрацыі ў фальклорным кантэксце

Ладавая (прасторавая) арганізацыя народнай песні патрабуе асаблівага падыходу да выкарыстання альтэрацыйных знакаў.

Месцазнаходжанне знакаў: у адрозненне ад класічнай нотнай пісьменнасці, у фалькларыстыцы знакі альтэрацыі могуць выстаўляцца як пры ключы, так і па меры іх узнікнення непасрэдна перад нотай. Гэта залежыць ад ступені танальнай неакрэсленасці або ладатанальнай вызначанасці ўзору.

Гукавышынная пераменнасць: фіксацыя тонаў, якія мяняюць сваю вышыню ў працэсе выканання (напрыклад, высокае/нізкае інтанаванне адной і той жа ступені).

2. Натацыя мікраінтэрвалаў і нетэмпераванага строю

Народная музыка існуе ў межах нетэмпераванага строю, што патрабуе спецыяльных графічных сродкаў.

Мікраальтэрацыя: выкарыстанне агульнараспаўсюджаных сістэм для пазначэння інтэрвалаў, меншых за паўтон (чвэрцьтоны і інш.).

Графічныя маркеры: спецыяльныя стрэлкі (уверх/уніз) над знакамі альтэрацыі або над нотай для фіксацыі арыгінальнай мікраінтанацыйнай вышыні гучання.

3. Вертыкаль і гарманічнае ядро

Разуменне народнага шматгалосся як выніку гарызантальнага разгортвання ладавых функцый.

Інтэрвальная вертыкаль: аналіз суадносін галасоў у традыцыйнай песні (перавага архаічнай дысананснасці (т.з. дыянісійскіх сугуччаў), дубляванне ў актаву/квінту/кварту).

Гарманічнае ядро: паняцце аб базавым гукавым комплексе, які з'яўляецца асновай ладавай структуры.

Разгортванне гарманічнага ядра — Гарманізацыя: прынцыповае адрозненне паміж прыродным разгортваннем акордавага ядра (стварэнне акордавых паслядоўнасцей самімі выканаўцамі) і штучнай гарманізацыяй па законах класічнага функцыянальнага мажора/мінора.

Табліца асноўных знакаў графічнай фіксацыі:

Знак	Назва	Што азначае ў спеве
↑	Спікула (стрэлка ўверх)	Гук інтанацыйна «завышаны» (прыкладна на 1/4 тона).
↓	Спікула (стрэлка ўніз)	Гук інтанацыйна «заніжаны» (прыкладна на 1/4 тона).
(?)	Пытальнік над нотай	Няўстойлівая вышыня; гук, які «плавае».
□	Паўбемоль	Паніжэнне гуку на чвэрць тона (часта ў палескіх «лямантах»).
□	Паўдыез	Павышэнне гуку на чвэрць тона.
()	Дужкі вакол ноты	Ледзь чутны гук, «прыдыханне» або кароткі форшлаг.
/	Глісанда (рыска)	Плыўны пад'езд да ноты ці «скідане» гуку ўніз.

Табліца графічнай фіксацыі прыёмаў спеву і дыхання

Знак	Назва	Што азначае (тэхніка)
V	Люфт-паўза	Кароткае, амаль непрыкметнае ўзяцце дыхання паміж фразамі.
(v)	«Перахоп» дыхання	Вельмі хуткі ўдых пасярод слова (часта сустракаецца ў доўгіх жніўных песнях).
○	Лямантавы гук	«Крыкавая» манера выканання (адкрыты, вельмі моцны голас).

~	Вібрата	Наўмыснае дрыжанне голасу (звычайна на доўгіх фінальных нотах).
> <	Акцэнт / Націск	Рэзкі штуршок паветра на пачатку або ў сярэдзіне гуку.
[]	Групавая паўза	Момант, калі ўвесь гурт адначасова спыняе гук («абрыў» песні).
+	Прыдыханне	Гук, які заканчваецца ці пачынаецца з шумным выдыхам.

Тэма 5. Вызначэнне і фіксацыя тэмпу, рытмічных структур, метра

Тэзісы

Часавая арганізацыя народнай песні. Адчуванне тэмпу. Вызначэнне пульсуючай долі і выбар адпаведнай рытмічнай адзінкі. Методыкі вызначэння асноўнай рытмічнай адзінкі як адзінкі моўна-музычнай. Хронаметраванне мелодыі і вызначэнне тэмпу па секундамеры і метраноме. Віды змянення тэмпу. Знакавая сімволіка метрарытмічных формул. Паняцце рытмічнай формулы як вершаванай адзінкі (дзялімыя і непадзельныя формулы). Рытмічная групоўка ў вакальнай музыцы. Рытмічныя фігуры ў народнай песні (трыёлі, квінтолі, геміёльныя суадносіны, полірытмічныя ўтварэнні). Меладычная арнаментыка як частка меладычнай лініі (мелізмы). Спосабы рытмічнага афармлення нотнага тэксту: падрабязны (натацыя ўсіх рытмічных элементаў), абагулены (вылучэнне асноўнага рытмічнага “каркасу”). Знакавая фіксацыя рытмічных нюансаў (павелічэнне або памяншэнне працягласці рытмічнай долі (ферматы без кропкі)). Ферматы з паказальнікам лічбавых долей, ферматы з петытнымі нотамаі. Міжстрофныя паўзы і віды іх нотнай фіксацыі. Выяўленне метрычнай структуры ў народнай песні. Метрычнае перадакцэнтнае тактаванне. Знакі рытмічнай акцэнтацыі. Асаблівасці пазначэння тактавых памераў у фалькларыстычных натацыях. Натацыя пераменных памераў пры сістэматычных метрах. Нерэгулярныя метры. Прынцып аднароднасці асноўнай метрычнай долі. Натацыя складанасастаўных тактавых памераў. Умоўная тактавая лінія як умоўная мяжа рытмічных блокаў. Пазаметрычнае тактаванне. Сінтаксічнае тактаванне і раздзяляльная тактавая рыса. Апокопа і яе пазначэнні ў нотным тэксце.

Гэтая тэма з'яўляецца асабліва важнай для разумення часовай прыроды фальклору. У адрозненне ад акадэмічнай музыкі, дзе метр часта з'яўляецца «сеткай», у народнай песні ён вынікае з моўнага рытму і дыхання. Раздзяленне на «сінтаксічнае» і «пазаметрычнае» тактаванне дазваляе студэнту навучыцца фіксаваць жывы час песні, а не заганыць яе ў штучныя рамкі.

Канспект

1. Тэмпа-рытмічная арганізацыя і метады яе вызначэння

Часавая прастора народнай песні патрабуе дакладнага хранаметравання і аналізу пульсацыі.

Адчуванне тэмпу: вызначэнне пульсуючай долі і выбар адпаведнай рытмічнай адзінкі (моўна-музычнай).

Методыка вымярэння: выкарыстанне секундамера і метранома для фіксацыі абсалютнага тэмпу; аналіз відаў яго змянення (агагіка).

Рытмічная формула: паняцце вершаванай адзінкі (дзялімыя і непадзельныя формулы). Асаблівасці рытмічнай групойкі ў вакальнай народнай музыцы.

Складаныя структуры: фіксацыя трыёляў, квінтоляў, геміёльных суадносін і полірытмічных утварэнняў.

2. Натацыя рытмічных нюансаў і арнаментыкі

Рытмічны каркас — Падрабязнасць: выбар паміж дэталёвай натацыяй усіх элементаў і абагуленым запісам рытмічнай структуры.

Меладычная арнаментыка: фіксацыя мелізмаў як неад'емнай часткі меладычнай лініі.

Знакавая сімволіка нюансаў: выкарыстанне фермат без кропкі (для павелічэння або памяншэння працягласці долі), фермат з лічбавымі паказальнікамі або петытнымі нотамаі.

Паўзы: фіксацыя міжстрофных паўз як структурных элементаў кампазіцыі.

3. Метрычная структура і прынцыпы тактавання

Выяўленне метрычнага ладу песні патрабуе адмовы ад стандартнага тактавання:

Віды тактавання:

Метрычнае перадакцэнтнае тактаванне (акцэнтацыя).

Сінтаксічнае тактаванне: выкарыстанне раздзяляльнай тактавай рысы згодна з будовай паэтычнага тэксту.

Пазаметрычнае тактаванне: натацыя нерэгулярных і складанасастаўных памераў.

Умоўная тактавая лінія: выкарыстанне рысы як умоўнай мяжы рытмічных блокаў (сегментаў), а не як інструмента метрычнага ціску.

Апокопа: паняцце і спосабы яе графічнага пазначэння ў нотным тэксце (раптоўнае ўсiachэнне канчатковага гуку ці складу).

Практычнае заданне да Тэмы 5

«Хранаметраванне і рытмічнае мадэляванне»

Метраномны аналіз: вызначце асноўную пульсуючую долю ў аўдыязапісе. З дапамогай метранома зафіксуйце тэмп (напрыклад,).

Рытмічная транскрыпцыя: запішыце рытмічную партытуру адной строфы. Пазначце геміёлы або трыёлі, калі яны прысутнічаюць.

Выбар тактавання: абгрунтуйце выбар паміж рэгулярным метрамі і сінтаксічным тактаваннем. Расстаўце ўмоўныя тактавыя рысы паводле логікі паэтычнай фразы.

Фіксацыя нюансаў: адзначце месцы рытмічнай флуктуацыі (запаўнення ці паскарэння) з дапамогай фермат без кропак.

Тэма 6. Суадносіны напева і паэтычнага тэксту. Падтэкстоўка

Тэзісы

Арганічнае адзінства напева і паэтычнага тэксту ў народнай песні.

Спалучэнне сэнсавага блока тэкст – напеў. Вычляненне вербальнага і ўласна музычнага кампанентаў. Адлюстраванне ў натацыі кампазіцыйнай пабудовы напева; ягоная марфалагічная і сінтаксічная разметка (умоўнае тактаванне). Паслядоўнае ўзнаўленне мясцовых, дыялектных асаблівасцей вымаўлення слоў у народнай песні. Перадача асноўных асаблівасцей дыялектнай фанетыкі, лексікі і сінтаксісу. Рэдукцыя і агалоска зычных. Паднотны тэкст (адлюстраванне стылявых норм вымаўлення слова, якое спяваецца) і агульны тэкст (адлюстраванне вербальна-семантычнага боку песні, яе асноўнага зместу). Адступленні ад правілаў арфаграфіі пры запісе паднотнага тэксту (пераносы літар, знакі пунктуацыі, абрывы слоў). Вылучэнне формулы слогавага рытму. Складарытмічныя схемы.

Гэтая тэма пераносіць фокус з музычнай акустыкі на этналінгвістычны аспект. Важнае раздзяленне на «паднотны» і «агульны» тэксты, з'яўляецца класічным стандартам навуковай фалькларыстыкі, бо дазваляе захаваць і жывое вымаўленне, і літаратурны змест.

Канспект

1. Вербальна-музычны сінтэз у фальклоры

Народная песня разглядаецца як арганічнае адзінства двух кампанентаў, дзе музыка і слова непадзельныя.

Сэнсавы блок «Тэкст — Напеў»: вивучэнне механізмаў спалучэння вербальнага і музычнага радоў.

Кампазіцыйная пабудова: адлюстраванне ў натацыі структуры напеву праз марфалагічную і сінтаксічную разметку (умоўнае тактаванне паводле паэтычных стоп ці фраз).

Складарытміка: вылучэнне формулы слогавага рытму як асновы для разумення метрыкі песні.

2. Дыялектная фанетыка і навуковая транскрыпцыя

Фіксацыя жывога маўлення патрабуе адступлення ад норм класічнай арфаграфіі:

Мясцовыя асаблівасці: паслядоўнае ўзнаўленне дыялектнай фанетыкі, лексікі і сінтаксісу (дзеканне, цеканне, аканне і інш.).

Спецыфічныя працэсы: фіксацыя рэдукцыі гукаў і агалоскі зычных, якія ўтвараюцца ў працэсе спявання.

Графіка паднотнага тэксту: выкарыстанне спецыяльных правілаў пераносу літар, знакаў пунктуацыі і пазначэння абрываў слоў для дакладнай перадачы выканальніцкай манеры.

3. Двухузроўневая фіксацыя тэксту

Для паўнаватраснага прадстаўлення песні ў ЭВМД выкарыстоўваюцца два віды запісу:

Паднотны тэкст: максімальна набліжаны да фотафіксацыі вымаўлення; адлюстроўвае стылявыя нормы слова, якое спяваецца (з усімі ўстаўнымі гукамі і фанетычнымі нюансамі).

Агульны тэкст: вербальна-семантычны бок песні, запісаны згодна з літаратурнымі нормамі (або збалансаваным дыялектам) для раскрыцця асноўнага зместу і сюжэта.

Метадычная заўвага для ЭВМД:

На занятках да гэтай тэмы варта дадаць прыклад-узор, дзе на адным экране паказаны нотны радок з «фанетычнай» падтэкстоўкай і побач — літаратурны запіс таго ж тэксту. Гэта візуальна патлумачыць студэнту розніцу паміж двума ўзроўнямі фіксацыі.

Тэма 7. Форма і кампазіцыйныя структуры

Тэзісы

Формы выканання народнай песні: манадыйная (сольная), антыфонная, ансамблевая, харавая. Сувязь музычнай пабудовы напеваў народнай песні з асаблівасцямі пабудовы яе паэтычнага тэксту. Перыядычнасць (паўтаральнасць) і кантраснасць як прынцып і першааснова народнапесеннай формы. Аднарадковыя, або нестрафічныя напевы. Музычная страфа. Страфічныя напевы. Рэфрэн як важны формаўтваральны элемент песеннай формы. Варыянтнасць як неад’емная ўласцівасць фальклору і ўмова

існавання народнай песні. Народная песня як сістэма семантычна і стылістычна родных варыянтаў, якія характарызуюць яе выканальніцкі дынамізм. Варыяцыйная форма. Яе структура. Страфічная варыянтнасць як важнейшы паказчык імправізацыйнага характару выканання народнай песні. Парная меладычная паўтаральнасць. Сіметрычная форма – асіметрычная форма. Тырадная форма.

Гэтая тэма пераводзіць студэнта ад дэталізацыі (ноты, словы) да архітэктонікі фальклорнага твора. Класіфікацыя формаў — ад нестрафічных да тырадных — дазваляе ўбачыць народную песню не як статычны запіс, а як жывы, варыянтны працэсуальны арганізм.

Канспект

1. Тыпалогія выканальніцкіх формаў

Кампазіцыя народнай песні неаддзельная ад спосабу яе бытавання і колькасці ўдзельнікаў:

Манадыяная (сольная) форма: засяроджанасць на меладычнай лініі і індывідуальнай імправізацыі.

Антыфонная форма: дыялагічнасць, чаргаванне дзвюх груп выканаўцаў або саліста і гурта.

Ансамблевая і харавая формы: шматгалосныя структуры, дзе форма вызначаецца вертыкальнымі суадносінамі галасоў і фактурнымі зменамі.

2. Прынцыпы пабудовы музычна-паэтычнага цэлага

Музычна-паэтычны паралелізм: сувязь структуры напева з архітэктонікай верша (колькасць складоў, стоп, радкоў).

Дыялектыка формы: узаемадзеянне перыядычнасці (паўтаральнасці) і кантраснасці як першаасновы народнапесеннага мастацтва.

Класіфікацыя пабудоў:

Аднарадковыя (нестрафічныя) напевы: лаканічныя формульныя структуры.

Музычная страфа і страфічныя напевы: разгорнутыя цыклічныя формы.

Рэфрэн (прыпеў): роля рэфрэна як ключавога формаўтваральнага і семантычнага элемента.

3. Варыянтнасць і дынамізм формы

Варыянтнасць — гэта не проста адхіленне, а ўмова існавання фальклору:

Сістэма варыянтаў: народная песня як сукупнасць семантычна родных выканальніцкіх версій.

Варыяцыйная форма: структура, якая грунтуецца на пастаянным пераўтварэнні зыходнага ядра.

Страфічная варыянтнасць: паказчык імправізацыйнага характару, дзе кожная новая страфа прыўносіць меладычныя або рытмічныя змены.

4. Геаметрыя народнай песні

Паўтаральнасць: парная меладычная паўтаральнасць (AA, AA1).

Сіметрыя — Асіметрыя: аналіз ураўнаважаных і свабодных (асіметрычных) кампазіцыйных структур.

Тырадная форма: спецыфіка разгортвання напеву праз ланцужок роднасных інтанацыйных блокаў (тырадаў).

Тэма 8. Асноўныя прынцыпы графічнага афармлення натацыі

Тэзісы

Стандартная форма (фармат) натацыі. Пашпартызацыя песні.

Графічнае афармленне расшыфроўкі народнай песні. Умоўныя абазначэнні і агульнапрынятыя скарачэнні. Запіс лексічных і асноўных фанетычных асаблівасцей мясцовага дыялекту:

- афармленне вокладак, тытульных лістоў;
- партытурныя сістэмы, акалады, наменклатура інструментаў, тактавыя рысы;

- тэмповыя, метрычныя, дынамічныя абазначэнні, арыенціры і вольты;

- запіс штыляў, паўз, ліг, кропак, акцэнтаў;

- знакі альтэрацыі, ключы, ферматы, мелізмы, трыёлі і інш.;

- асаблівасці запісу нотнага тэксту для народных інструментаў.

Гэтая тэма з'яўляецца завяршальнай для першага раздзела і мае асаблівае значэнне для ЭВМК, бо яна рэгламентуе навуковы і эстэтычны стандарт прадстаўлення матэрыялу. Гэта своеасаблівы «кодэкс» фалькларыста-нотаграфіка.

Канспект

1. Навуковая пашпартызацыя і фармат натацыі

Кожная расшыфроўка пачынаецца з дакладнай навуковай ідэнтыфікацыі (пашпарта):

Пашпартызацыя песні: фіксацыя месца запісу (вёска, раён, вобласць), даты, звестак аб выканаўцах (прозвішча, імя, год нараджэння) і збіральных.

Стандартная форма: афармленне вокладак, тытульных лістоў і агульнага кампазіцыйнага выгляду старонкі згодна з акадэмічнымі патрабаваннямі.

Тэкставы блок: запіс лексічных і фанетычных асаблівасцей мясцовага дыялекту як у паднотнай, так і ў агульнай рэдакцыі.

2. Парытурная архітэктурна і наменклатура

Сістэмы і акалады: выбар тыпу акалады ў залежнасці ад складу (харавая, ансамблевая ці інструментальная).

Тактавая рыса: выкарыстанне суцэльных, пункцірных або раздзяляльных рыс у адпаведнасці з тыпам тактавання (сінтаксічнае, пазаметрычнае).

Наменклатура: правільнае пазначэнне галасоў (S., A., T., B.) і народных інструментаў у партытуры.

3. Графічны стандарт сімволікі

Дакладнасць фіксацыі забяспечваецца праз адзінства знакавай сістэмы:

Метрыка і рытм: натацыя штыляў, паўз, ліг, акцэнтаў, трыёляў. Выкарыстанне вольтаў і арыенціраў (лічбаў ці літар) для зручнасці навігацыі па форме.

Вышыня і альтэрацыя: стандартнае размяшчэнне знакаў альтэрацыі, выбар ключоў (у т.л. з актаўнай транспазіцыяй) і фермат.

Аздабленне: графічны запіс мелізмаў і ўмоўных абазначэнняў, прынятых у айчынай фальклорнага гучання (скарачэнні, дынамічныя маркеры).

4. Натацыя для народных інструментаў

Спецыфіка запісу інструментальнага суправаджэння або сольнага найгрышу.

Адлюстраванне аплікатурных і тэхнічных прыёмаў, характэрных для канкрэтных народных інструментаў (цымбалы, гармонік, дуда).

Метадычная выснова па Раздзеле I:

На гэтым этапе студэнт павінен валодаць поўным арсеналам сродкаў для пераводу жывога фальклорнага гучання ў завершаны навуковы дакумент.

РАЗДЗЕЛ II. МУЗЫЧНЫ І ЛІТАРАТУРНЫ АНАЛІЗ НАРОДНЫХ ПЕСЕНЬ

Тэма 9. Мелантанакійныя асаблівасці беларускай народнай песні

Тэзісы

Мелодыя і інтанацыя. Вызначэнне мелодыі. Структурнае члянэнне мелодыі. Жанравыя прыкметы мелодыі ў народнай песні. Інтанацыя. Вызначэнні інтанацыі. Інтанацыя як працэс і як гукавое ўвасабленне эмацыянальнага стану і мастацкага зместу музыкі. Разуменне своеасаблівасці музычнай інтанацыі ў народнай песні і незвядзенне яе да нотнага запісу. Тып інтанавання і стыль інтанавання. Інтанаваанне як манера гуказдабывання. Інтанаваанне як формаўтваральны і стылеўтваральны фактар.

Мелаінтанацыйныя асаблівасці беларускай народнай песні. Асаблівасці гукавядзення. Характэрныя папеўкі ў беларускім песенным фальклору. Напевы абагуленыя (тыпавыя) і індывідуалізаваныя. Формульныя напевы.

Гэтая тэма пераводзіць навучанне з плоскасці графічнай фіксацыі ў плоскасць семантычнага і стылістычнага аналізу. Фармуліроўка аб «незвядзенні інтанацыі да нотнага запісу» з'яўляецца метадалагічным ключом: студэнт павінен зразумець, што ноты — гэта толькі схема, а сапраўдная сутнасць фальклору тоіцца ў жывым працэсе інтанавання.

Канспект

1. Мелодыя як структура і жанравы маркер

Мелодыя ў народнай песні — гэта не проста паслядоўнасць гукаў, а складаная сістэма, цесна звязаная з функцыяй твора.

Вызначэнне і члянэнне: мелодыя як інтанацыйна асэнсаванае цэлае. Аналіз яе структурных адзінак (папеўка, мотыў, фраза, перыяд, мелаграфіа).

Жанравыя прыкметы: залежнасць меладычнага малюнка ад жанру (лаканічнасць абрадавых заклікаў — шырокая распаўнасць лірычных песень).

2. Фенаменалогія музычнай інтанацыі

Інтанацыя ў фальклору разглядаецца як працэс жывога гукаўвасаблення.

Інтанацыя як працэс: гукавое ўвасабленне эмацыянальнага стану і мастацкага зместу. Разуменне своеасаблівасці інтанацыі, якую немагчыма цалкам зафіксаваць у нотным запісе.

Тып і стыль інтанавання: манера гукаўтварэння (адкрыты гук, гуканні, фальцэтныя пераклічкі) як формаўтваральны і стылеўтваральны фактар. Абрадавае, апавядальнае, песеннае інтанаванне.

Спецыфіка гукавядзення: вывучэнне характару напаўнення музычнага часу (легата, портамента, глісанда).

3. Нацыянальны мелаінтанацыйны код Беларусі

Характэрныя папеўкі: выяўленне інтанацыйных ідыём, уласцівых менавіта беларускаму песеннаму фальклору (к квартавым, квінтавым і сэкставым апорамі).

Тыпалогія напеваў:

Абагуленыя (тыпавыя, політэкставыя) напевы: існаванне аднаго напева для мноства тэкстаў у межах аднаго жанру ці рэгіёна.

Формульныя напевы: кароткія, лаканічныя папеўкі старажытных каляндарных і сямейных абрадаў у выглядзе ёмкіх рытма-інтанацыйных формул.

Індывідуалізаваныя напевы: разгорнутыя меладычныя структуры позняй лірыкі.

Тэма 10. Музыка-рытмічныя асаблівасці беларускай народнай песні

Тэзісы

Музыка-часовае мысленне народнага выканаўцы. Кароткія і доўгія працягласці. Двайковая і трайковая сістэмы злічэння. Музыка-складовы рытм як унутраная адзінка вымярэння часу песні ў фальклору. Складовы час. Складовая музыка-рытмічная формула і яе вызначэнне. Формулы складовага рытму. Суадносіны рытмічнай структуры напева і рытмікі паэтычнага тэксту. Рытмічная структура напеваў песень ранняга гісторыка-стылявога пласта (каляндарна-абрадавыя і сямейна-абрадавыя песні). Рытмічная арганізацыя пазаабрадавых лірычных песень позняй традыцыі. Асноўныя рытмічныя фігурацыі. Пераважныя рытмічныя структуры. Унутрыскладовы распеў. Метр і памер песні. Музыкальная форма песні. Тактавая структура. Тактаванне цэзурных і сегментаваных напеваў. Часавікі. Драбненне. Падсумаванне. Адсутнасць музыкальнага часу паміж строфамі народнай песні.

Гэтая тэма паглыбляе разуменне часовай прыроды беларускага фальклору. Прынцыповым з’яўляецца паняцце «музыка-складовага рытму» — менавіта яно адрознівае народнае мысленне ад акадэмічнай метрычнай сеткі. Тэзіс пра «адсутнасць музыкальнага часу паміж строфамі» — вельмі тонкая назіранне, якое важна данесці да студэнта-выканаўцы.

Канспект

1. Прынцыпы музыка-часовага мыслення

Рытміка беларускай песні грунтуецца на спецыфічных сістэмах злічэння, адрозных ад еўрапейскай класікі.

Сістэмы злічэння: выкарыстанне двайковых і трайковых структур. Паняцце кароткіх і доўгіх працягласцей як базавых адзінак.

Музыка-складовы рытм: разуменне склада як унутранай адзінкі вымярэння часу. Складовы час — аснова рытмічнай арганізацыі, дзе кожнаму складу тэксту адпавядае пэўная рытмічная доля.

Складовая формула: вызначэнне складова-рытмічнай формулы як пастаяннага мадэлюючага чынніку напева.

2. Эвалюцыя рытмічных структур

Рытміка напрамую залежыць ад гісторыка-стылявога пласта песні.

Ранняя традыцыя (абрадавы фальклор): строгая лагічнасць складовых формул, сувязь рытму напева з метрыкай абрадавага верша. Перавага кароткіх, формульных структур.

Позняя традыцыя (пазаабрадавая лірыка): развіццё ўнутрыскладовага распеву, больш складаная рытмічная арганізацыя, схільнасць да распевунасці і агагічнай свабоды.

Рытмічныя фігурацыі: выяўленне тыповых для беларускага фальклору рытмічных фігур і іх суадносін з паэтычным тэкстам.

3. Метрыка і архітэктоніка часу

Тактаванне і структура: асаблівасці тактавання цэзурных і сегментаваных напеваў. Роля «часавікоў» у арганізацыі рытму.

Механізмы развіцця: працэсы драбнення і падсумавання рытмічных доляў як спосаб варыянту напева.

Пазатактавая прастора: феномен «адсутнасці музычнага часу паміж строфамі» — прыпынак музычнага руху для фізіялагічнага або сэнсавага пераклучэння выканаўцы.

Тэма 11. Лады і ладавая арганізацыя беларускай народнай песні

Тэзісы

Паняцце ладу як іманентнай (унутрана ўласцівай) структуры музычна-паэтычнага тэксту народнай песні. Лад як катэгорыя музычнага мыслення ў фальклору. Нетэмпераванасць традыцыйнага музычнага слыху. Флуктуацыя гукавога ладу народнай песні. Гукарадная мабільнасць. Паняцце гукарада ў народнай музыцы. Лад і гукавы аб'ём, або амбітус шкалы народнай песні. Варыянтнасць гукарада ў народнай песні. Ладавая кампазіцыя, ці сістэма ладавых апор. Архаічны нетэмпераваны тып музычнага мыслення. Ангемітонныя гукарады: трыхорд у кварце (трытонікі), тэтрахорд у квінце (тэтрэтонікі), пентатоніка, гексахорд. Канцавы тон і праблема выяўлення ладу народнай песні. Танальна-гарманічнае мысленне ў песнях позняга фарміравання. Дыятоніка.

Гэтая тэма з'яўляецца інтэлектуальным ядром раздзела аналізу. Пераход ад «нотнай мадэлі» да разумення ладу як катэгорыі мыслення дазваляе студэнту пазбегнуць павярхоўнай трактоўкі фальклору праз прызму школьнай тэорыі музыкі. Заўвага пра «гукарадную мабільнасць» і «канцавы тон» — ключавыя інструменты для практычнай працы аранжыроўшчыка.

Канспект

1. Фенаменалогія ладу ў фальклору

Лад у народнай музыцы — гэта не абстрактная схема, а жывая сістэма ўзаема сувязяў, іманентна ўласцівая кожнаму канкрэтнаму твору.

Лад як катэгорыя мыслення: адлюстраванне архаічнага нетэмпэраванага тыпу музычнага слыху, дзе вышыня гуку не з'яўляецца статычнай.

Гукарадная мабільнасць: з'ява флуктуацыі (ваганьня) гукавога строю і варыянтнасці гукарада ў залежнасці ад кантэксту выканання.

Амбітус і шкала: суадносіны ладавай структуры з гукавым аб'ёмам песні. Вывучэнне дыяпазону як паказчыка архаічнасці або позняга фарміравання напеву.

2. Сістэма ладавых апор і архаічныя мадэлі

Ладавая кампазіцыя: выяўленне іерархіі апорных і неапорных тонаў. Роля канцавога тону (фіналіса) як галоўнага арыенціра пры вызначэнні ладу.

Ангемітонныя гукарады (беспаўтоновыя сістэмы):

Трытонікі: трыхорд у кварце (вузкааб'ёмныя абрадавыя лады).

Тэтрагонікі: тэтрахорд у квінце.

Пентатоніка і гексахорд: больш разгорнутыя беспаўтоновыя структуры.

Дыятоніка: развітыя сяміступенныя лады (дарыйскі, міксалідыйскі і інш.), характэрныя для больш позніх пластоў традыцыі.

3. Эвалюцыя ладавога мыслення

Ад старажытных вузкааб'ёмных мадэляў да танальна-гарманічнага мыслення, якое пачынае праяўляцца ў песнях позняга фарміравання (лірыка, раманы) пад уплывам прафесійнай музыкі.

Тэма 12. Сродкі музычнай выразнасці

Тэзісы

Разуменне неабходнасці комплекснага аналізу сродкаў мастацкай выразнасці народнай песні на ўсіх узроўнях апісання фальклорна-этнаграфічнага тэксту. Шматзначнасць выразных сродкаў у музычным фальклоры. Сродкі мелодыка-кампазіцыйныя і ладарытмічныя. Тэмбр як увасабленне гукаідэалу ў кожнай этнічнай культуры. Тэмбр як жанрава-дыферэнцыруючая прыкмета. Тэмбральныя і рэгістравыя сродкі. Ансамблевыя сродкі. Аздабленні. Імправізацыйныя прыёмы.

Гэтая тэма з'яўляецца сінтэзуючай: яна вучыць студэнта бачыць не асобныя ноты ці рытмы, а цэласны мастацкі вобраз. Разуменне тэмбру як увасаблення гукаідэалу — гэта выхад на ўзровень этнафаніі, што вельмі важна для сучаснага спецыяліста.

Канспект

1. Комплексны аналіз фальклорнага тэксту

Вывучэнне народнай песні патрабуе шматузроўневага падыходу, дзе кожны элемент музычнай мовы разглядаецца ў сувязі з этнаграфічным кантэкстам.

Мелодыка-кампазіцыйныя сродкі: архітэктоніка напеву, тыпы яго разгортвання і ўзаемасувязь з паэтычнай структурай.

Ладарытмічныя сродкі: энергетыка рытмічных формул і эмацыйная напоўненасць ладавых апор.

Шматзначнасць: разуменне таго, што адзін і той жа выразны сродак можа выконваць розныя функцыі ў залежнасці ад жанру і сітуацыі выканання.

2. Тэмбр як этнакультурны і жанравы маркер

Тэмбральны складнік з'яўляецца адным з найбольш спецыфічных сродкаў выразнасці ў фальклоры:

Этнічны гукаідэал: тэмбр як адлюстраванне слыхавых прыярытэтаў канкрэтнай культуры (напрыклад, звонкасць, металічнасць ці мяккасць гучання).

Жанравая дыферэнцыяцыя: выкарыстанне розных тэмбральных фарбаў і рэгістраў для абрадавых клічаў, лірычных споведзяў ці жартоўных песень.

Рэгістравыя сродкі: функцыянальнае значэнне высокіх («галасістых») і нізкіх («грудных») рэгістраў.

3. Ансамблевыя і аздабляльныя сродкі

Ансамблевая выразістасць: спосабы ўзаемадзеяння галасоў, фактурная шчыльнасць, дынамічны баланс паміж салістам і гуртам.

Аздабленні (арнаментыка): мелізматыка як сродак індывідуалізацыі напеву.

Імпровізацыйнасць: прыёмы вар'іравання, якія надаюць кожнаму выкананню непаўторную мастацкую афарбоўку.

Тэма 13. Выканальніцкія манеры спеваў

Тэзісы

Асэнсаванне спецыфікі выканальніцкіх традыцый у залежнасці ад спецыфікі функцыянавання народнай песні ў грамадстве.

Моўная аснова выканальніцкіх традыцый. Рэгіянальная дыферэнцыяцыя народнай песні. Рэгіянальныя і мясцовыя моўныя дыялекты і манеры спеваў. Моўна-фанетычныя асаблівасці і спецыфіка гуку. Слоўнік моўных дыялектаў Беларусі.

Тэмбрава-рэгістравыя асаблівасці і спецыфіка мужчынскага і жаночага спеву. Грудная і галаўная манера спеваў. Мікст. «Парадаксальнае» фразіраванне як выканальніцкі прыём і характэрная стылявая прыкмета. Дыхальныя паўзы і нелагічная цэзура.

Гэтая тэма — лагічны працяг размовы пра тэмбр і выразнасць, але ўжо праз прызму практычнай антрапалогіі голасу. Яна злучае тэарэтычную музыказнаўчую базу з практычнай этнафаніяй і лінгвістыкай. Уключэнне паняцця «парадаксальнага» фразіравання і «нелагічнай» цэзуры — вельмі важны метадычны ход, бо менавіта гэтыя «памылкі» з пункту гледжання акадэмічнай школы з’яўляюцца найвышэйшымі стылявымі маркерамі аўтэнтычнага спеву.

Канспект

1. Сацыякультурная і моўная дэтэрмінацыя манеры

Манера спеваў у фальклоры не з’яўляецца выпадковай, яна абумоўлена жыццёвым кантэкстам і моўным асяроддзем.

Функцыянальная спецыфіка: залежнасць гуказдабывання ад прызначэння песні (вулічныя абрадавыя заклічкі патрабуюць максімальнай палётнасці, а хатнія калыханкі — камернасці).

Дыялектная база: моўная аснова як фундаментальны чыннік выканальніцкай традыцыі. Сувязь фанетычных асаблівасцей мясцовых гаворак (аканне, цеканне, характар зычных) з формай ротавага апарату і тэмбрам гуку.

Рэгіянальная дыферэнцыяцыя: вивучэнне манер спеваў праз прызму Слоўніка моўных дыялектаў Беларусі (Палессе, Паазер’е, Падняпроўе і інш.).

2. Антрапалогія і тэхніка голасу

Гендарны аспект: тэмбрава-рэгістравыя адрозненні паміж мужчынскім і жаночым спевам у традыцыйнай культуры.

Рэгістравая тыпалогія:

Грудная манера: шчыльнае, насычанае гучанне.

Галаўная манера: выкарыстанне фальцэтных рэгістраў (характарна для пэўных рэгіянальных стыляў).

Мікст: змешаны тып гукаўтварэння.

3. Стылявыя анамаліі як мастацкія прыёмы

«Парадаксальнае» фразіраванне: свядомае парушэнне лагічных сувязей паміж музычнай і маўленчай фразай як характарная стылявая прыкмета (напрыклад, разрыў слова музычнай паўзай).

Дыхальныя паўзы: выкарыстанне нелагічных цэзур, якія падкрэсліваюць рытуальную напружанасць або экспрэсію выканання, а не структуру тэксту.

Тэма 14. Фактура народнай песні

Тэзісы

Паняцце фактуры народнай песні як сукупнасці прыёмаў падачы музычнага матэрыялу, пабудовы музычнай тканіны. Драматургія народнай песні і музычная фактура як узаемазвязаныя сродкі музычнай выразнасці. Асаблівасці дзялення галасоў у спеўным гурце і кампаненты (элементы) фактуры народнай песні. Функцыянальны падзел галасоў у народным ансамблі: мелодыя, басуючыя галасы, падгалосак (падводка), гармонія. Фактура як стылявая прыкмета песні. Асноўныя прынцыпы фактурнай арганізацыі традыцыйных песень. Тыпы народнапесеннай фактуры: меладычная (манадыйная і поліфанічная), унісонна-гетэрафонныя спевы, бурдонныя формы шматгалосся, шматгалосыя спевы з падводкай, гамафонна-гарманічная фактура. Несінхронныя формы шматгалосся (антыфоннае выкананне песень, шматгалоссе беларускай «бараны»). Віды народнапесеннай фактуры: полірытмія, поліметрыя. Характарыстыка элементаў фактуры. Мелодыя як галоўны элемент фактуры народнай песні. Прыёмы выкладання мелодыі ў народнай песні: аднагалоссе, дыяфонія, падваенні. Падгалосак імітатыўны і кантрапунктуючы. Псіхалагічныя аспекты фарміравання народнага ансамбля.

Гэтая тэма з'яўляецца фундаментальнай для разумення архітэктонікі беларускага народнага шматгалосся. Класіфікацыя — ад манадыі да «бараны» — дазваляе студэнту ўбачыць фактуру не як статычны акордавы запіс, а як жывую прастору ўзаемадзеяння галасоў. Асабліва каштоўным з'яўляецца ўключэнне псіхалагічных аспектаў фарміравання гурта, бо народнае шматгалоссе — гэта перш за ўсё сацыяльны і псіхалагічны дыялог.

Канспект

1. Фактура як музычная тканка і драматургічны сродак

Фактура ў народнай песні разглядаецца як сукупнасць прыёмаў пабудовы музычнай тканіны, якая напрамую залежаць ад драматургіі твора.

Узаемасувязь сродкаў: музыкальная фактура і драматургія як адзіны механізм мастацкай выразнасці.

Фактура як стылявая прыкмета: па тыпе арганізацыі галасоў можна вызначыць жанравую прыналежнасць і рэгіянальнае паходжанне песні.

Функцыянальны падзел галасоў: аналіз ролі кожнага ўдзельніка ансамбля (мелодыя, басуючыя галасы, падводка, гарманічная аснова).

2. Тыпалогія і віды народнапесеннай фактуры

Беларуская традыцыя прадстаўлена багатай палітрай фактурных рашэнняў:

Меладычныя тыпы: манадыйная (сольная) і поліфанічная арганізацыя.

Шматгалосныя мадэлі:

Унісонна-гетэрафонныя спевы: варыянтнае расслаенне адзінай меладычнай лініі.

Бурдонныя формы: існаванне ўстойлівага, нязменнага гуку (фона), на якім разгортваецца мелодыя.

Спевы з падводкай: наяўнасць верхняга кантрапунктуючага голасу (падгалоска).

Гамафонна-гарманічная фактура: больш позні тып з выразнай акордавай вертыкаллю.

Несінхронныя і складаныя формы: антыфоннае чаргаванне, «барана» (спецыфічнае беларускае шматгалоссе з інтэнсіўным перакрываўваннем галасоў), а таксама праявы полірытміі і поліметрыі.

3. Элементы фактуры і прыёмы выкладання

Мелодыя — цэнтр сістэмы: галоўны элемент, які можа выкладацца праз аднагалоссе, дыяфонію (двухгалоссе) або паралельныя падваенні.

Прырода падгалоска: дыферэнцыяцыя імітатыўнага (паўтаральнага) і кантрапунктуючага (самастойнага) падгалоскаў.

Псіхалагічны аспект: роля міжгрупавой камунікацыі і слыхавага самакантролю ў фарміраванні народнага ансамбля («спяваць у згодзе»).

Тэма 15. Жанрава-стылявыя асаблівасці народнай песні

Тэзісы

Жанры беларускай народнай песні. Жанравая дыферэнцыяцыя песень па функцыі, змесце і паэтыцы. Гендарныя і ўзроставыя характарыстыкі жанру. Стылявыя асаблівасці народнай песні. Стылявое дзяленне на галасавыя функцыі. Лада-гарманічная структура песні ў святле яе стылявой прыналежнасці. Стылявая прыналежнасць музычных прыёмаў выканаўцаў. Стылявое дзяленне па гаворках. Форма выканання народнай песні (індывідуальная, калектыўная).

Гэтая тэма з'яўляецца вяршыняй аналітычнага раздзела, бо яна вучыць студэнта сінтэзаваць усе атрыманыя веды (лад, рытм, фактур і дыялект) для вызначэння жанрава-стылявога коду песні. Акцэнтаванне на гендарных і

ўзроставых характарыстыках з'яўляецца вельмі важным — ў традыцыйнай культуры жанр часта неаддзельны ад таго, хто менавіта спявае (напрыклад, выключна жаночыя жніўныя ці мужчынскія казацкія песні).

Канспект

1. Сістэма жанравай дыферэнцыяцыі

Беларускія песенныя фальклоры прадстаўлены разгалінаванай сістэмай, дзе кожны жанр мае свае строгія параметры.

Функцыянальны падзел: класіфікацыя песень паводле іх ролі ў жыцці чалавека (каляндарна-абрадавыя, сямейна-абрадавыя, пазаабрадавыя).

Паэтыка і змест: вывучэнне вобразнага ладу і метафар, уласцівых канкрэтным жанрам.

Антрапалагічны аспект: гендарныя (мужчынскія/жаночыя) і ўзроставыя (дзіцячыя, моладзевыя, сталага веку) характарыстыкі, якія вызначаюць склад выканаўцаў і манеру гукаўтварэння.

2. Стылявы аналіз як інструмент ідэнтыфікацыі

Стыль у фальклоры — гэта сукупнасць музычна-выяўленчых прыёмаў, характэрных для пэўнай эпохі ці рэгіёна:

Музычныя маркеры стылю: ладагарманічная структура напева як адлюстраванне яго гістарычнай прыналежнасці (архаіка вузкааб'ёмных ладоў — дыятоніка позняй лірыкі).

Стылістыка выканання: выкарыстанне спецыфічных прыёмаў (гуканні, ёдлі, мелізматыка), якія з'яўляюцца «візітоўкай» пэўнага стылю.

Дыялектны стиль: дзяленне музычных манер паводле мясцовых гаворак, дзе фанетыка мовы дыктуе характар музычнай фразы.

3. Формы і функцыі ў структуры стылю

Галасавыя функцыі: стылявое размеркаванне роляў у гурце (наяўнасць «заводцы», «падводкі» ці «басоў») у залежнасці ад рэгіянальнай традыцыі.

Калектыўнае — Індывідуальнае: аналіз формаў выканання. Перавага калектыўнага пачатку ў абрадавых жанрах і магчымасць індывідуальнай выканальніцкай волі ў лірыцы і баладах.

Тэма 16. Паэтыка беларускага песеннага фальклору

Тэзісы

Народнапесенная паэзія. Адрозненне паэзіі ад прозы. Верш як паэтычная адзінка. Народнапесенны верш. Чысты верш. Музыкальная строфіка. Вершаваны радок. Тыпы і формы вершаскладання. Тыпы верша ў фальклоры і ў тэорыі літаратуры. Меладычная, квантытатыўная,

квалітатыўная формы вершаскладання. Стапа. Тры тыпы народнага вершаскладання. Сілабічны або цэзурны верш. Складовая група. Падсумаванне складовай групы. Семантыка складовай групы. Цэзура і яе пазначэнне ў паэтычным тэксце. Роўнаскладовы верш і верш рознага складовага аб'ёму. Часавік. Танічны або акцэнтны верш. Рытмічная адзінка (сегмент) у танічным вершы. Структура танічнага верша (пачатковы сегмент; сярэдзінны сегмент; заключны сегмент). Віды акцэнтнага (танічнага) народнага верша: двухударны з дактылічнай формулай заканчэння; двухударны з харэічнай формулай заканчэння. Сілаба-танічны (стопны) народны верш і яго ўвасабленне. Наяўнасць стапы, рыфмаванасці і цэзуры як прыкмета народнага сілаба-танічнага верша. Родавыя і жанравыя асаблівасці паэтычнага тэксту. Роды і жанры ў народна-песенным вершы. Эпас. Эпічныя жанры. Лірыка. Лірычныя жанры. Ліра-эпічныя жанры ў фальклоры. Жанравае дзяленне народных песень. Сюжэт і кампазіцыйная структура верша. Тыповы сюжэт. Асноўныя кампазіцыйныя прыёмы (апавяданне, апісанне, паступеннае звужэнне вобразаў) і інш. Сродкі мастацкай выразнасці ў фальклоры. Алегорыя. Сімволіка народнай песні. Тропіка ў народнапесенным вершы: метафара, метанімія, сінекдаха, эпітэт, гіпербала, літота, іронія. Суадносіны: паэтычная страфа і мелафрафа. Музыкальная страфа і куплет. Куплетная і куплетна-варыяцыйная формы. Формула верша. Формула напева. Суадносіны формулы верша з формулай напева. Рытмаскладовая формула верша. Азначэнне рытмаскладовай формулы верша. Прынцыпы і правілы, неабходныя для складання рытмаскладовай формулы верша. Дыялектныя асаблівасці паэтычнага тэксту. Асаблівасці дыялекту ў народнапесенным вершы. Дзяленне мовы на прыслоўі і гаворкі. Гаворка і манера спеву выканаўцы. Дыялектныя словы. Дыялектныя формы слоў. Лексічныя і асноўныя фанетычныя асаблівасці мясцовага дыялекту.

Гэта аб'ёмная і метадалагічна насычаная тэма, якая завяршае аналітычны цыкл. Яе засваенне ператварае студэнта з простага музыкі ў даследчыка-тэксталага, здольнага бачыць матэматычную і сімвалічную логіку народнага слова. Дэталізацыя тыпаў вершаскладання (ад сілабікі да танікі) дазваляе студэнту наблізіцца да высокага акадэмічнага стандарту.

Канспект

1. Прырода народнапесеннага верша

Народнапесенная паэзія разглядаецца як спецыфічная сістэма, дзе верш з'яўляецца базавай паэтычнай адзінкай.

Вершаскладанне: вывучэнне меладычнай, квантытатыўнай і квалітатыўнай формаў. Паняцце стапы і музыкальнай строфікі.

Тыпалогія народнага верша:

Сілабічны (цэзурны): аналіз складовых груп, іх семантыкі і падсумавання. Роля часавіка і цэзуры.

Танічны (акцэнтны): структура сегментаў (пачатковы, сярэдзінны, заключны). Вывучэнне двухударных форм з дактылічнай і харэічнай формуламі заканчэння.

Сілаба-танічны (стопны): прыкметы рыфмаванасці і строгай метрычнай арганізацыі.

2. Жанравая родавасць і сюжэтная арганізацыя

Роды фальклору: дыферэнцыяцыя эпічных, лірычных і ліра-эпічных жанраў у вершаванні.

Кампазіцыя: выкарыстанне прыёмаў апавядання, апісання і паступеннага звужэння вобразаў.

Тропіка і сімволіка: метафара, метанімія, эпітэт і гіпербала як сродкі стварэння мастацкага свету песні. Роля алегорыі і сімволікі.

3. Сінтэз слова і музыкі. Формульнасць

Меластрафа і паэтычная страфа: суадносіны музычнай страфы і куплета. Куплетна-варыяцыйныя формы.

Рытмаскладовая формула: вызначэнне сувязі паміж формулай верша і формулай напева. Прынцыпы складання рытмаскладовых схем.

4. Лінгвістычны ландшафт

Дыялектная паэтыка: уплыў прыслоўяў і гаворак на паэтычны тэкст.

Лексіка і фанетыка: вывучэнне дыялектных слоў і формаў, якія непасрэдна ўплываюць на манеру спеву і рытміку верша.

РАЗДЗЕЛ III. АРАНЖЫРОЎКА І АПРАЦОЎКА НАРОДНЫХ ПЕСЕНЬ

Тэма 17. Харавая аранжыроўка і апрацоўка

Тэзісы

Тэарэтычныя аспекты аранжыроўкі і апрацоўкі народнай песні Тэма 17. Харавая аранжыроўка і апрацоўка Аранжыроўка, як від творчай дзейнасці музыканта. Аранжыроўка народных песень як разнавіднасць дзейнасці музыканта-аранжырошчыка, якая мае свае спецыфічныя асаблівасці, абумоўленыя іманентнай прыродай народнай песні і выканальніцкага складу, для якога аранжыроўка прызначана. Дысцыпліна "Расшыфроўка, аранжыроўка і апрацоўка беларускіх народных песень" у кантэксце працы з фальклорнымі матэрыяламі. Прафесійныя паняцці і тэрміналогія. Вызначэнне паняцця "аранжыроўка" і аб'ём яго зместу. Аранжыроўка як пераасэнсаванне ці пераафармленне музычнага матэрыялу ў межах

пазнавальнасці арыгінала. Аранжыроўкі як мастацтва аформлення музычнай думкі. Аспекты аранжыровачнай працы (тэарэтычны, мастацка-эстэтычны, аналітычны, тэхналагічны, выканальніцкі). Віды аранжыровачнай працы з музычным фальклорным матэрыялам. Тыпы харавой аранжыроўкі. (аранжыроўка, пераклад, апрацоўка, гарманізацыя, інструментоўка, аркестроўка, парафраза, транскрыпцыя, адаптацыя, рэдакцыя). Аранжыроўка стылявая і свабодная апрацоўка народнай песні. Праца з даведкавай і спецыялізаванай літаратурай.

Гэтая тэма адкрывае новы, творчы этап вашага ЭВМД. Пераход ад аналізу да сінтэзу патрабуе дакладнага размежавання паняццяў, бо ў музычнай практыцы тэрміны «аранжыроўка», «апрацоўка» і «пераклад» часта блытаюць. Сістэматызацыя відаў працы (ад рэдакцыі да парафразы) дае студэнту прафесійны інструментарый для свядомай творчасці.

Канспект

1. Аранжыроўка як творчая і навуковая дзейнасць

Аранжыроўка народных песень — гэта спецыфічны від мастацтва, які спалучае глыбокае веданне іманентнай прыроды фальклору з кампазітарскім майстэрствам.

Спецыфіка дзейнасці: аранжыроўка як працэс адаптацыі аўтэнтчнага матэрыялу для канкрэтнага выканальніцкага складу (акадэмічнага хору, народнага ансамбля і інш.).

Месца дысцыпліны: роля курса «Расшыфроўка, аранжыроўка і апрацоўка...» у фарміраванні спецыяліста, здольнага працаваць з першакрыніцамі (экспедыцыйнымі запісамі).

Вызначэнне паняцця: аранжыроўка як пераасэнсаванне ці пераафармленне музычнага матэрыялу ў межах пазнавальнасці арыгінала. Гэта мастацтва маштабавання і афармлення музычнай думкі.

2. Шматграннасць аранжыровачнай працы

Прафесійная падрыхтоўка аранжыроўкі ўключае пяць базавых аспектаў:

Тэарэтычны: веданне законаў гармоніі, поліфаніі і харазнаўства.

Мастацка-эстэтычны: захаванне стылявой праўдзівасці і мастацкай каштоўнасці першакрыніцы.

Аналітычны: папярэдні разбор лада-рытмічнай і сюжэтнай структуры песні.

Тэхналагічны: валоданне прыёмамі харавога пісьма і нотнымі рэдактарамі.

Выканальніцкі: улік дыяпазонаў і тэхнічных магчымасцей канкрэтнага калектыву.

3. Тыпалогія і віды працы з фальклорам

Класіфікацыя відаў аранжыровачнай працы дазваляе вызначыць глыбіню ўмяшання ў аўтарскі (народны) тэкст:

Пераклад і адаптацыя: змена выканальніцкага складу без істотных змен у фактуры.

Гарманізацыя і інструментоўка: надзяленне напеву акордавай вертыкаллю або інструментальным суправаджэннем.

Апрацоўка (стылявая і свабодная): развіццё матэрыялу, выкарыстанне варыяцыйных і поліфанічных прыёмаў.

Спецыяльныя формы: парафраза, транскрыпцыя, рэдакцыя — формы мастацкага пераасэнсавання.

Тэма 18. Мэтавы аранжыровачна-драматургічны аналіз народных песень і аналіз вакальна-харавога твора

Тэзісы

Мэтавы аранжыровачна-драматургічны аналіз беларускай народнай песні як метадалагічная падстава і навукова-тэарэтычная база дзейнасці аранжыроўшчыка. Тыпы аналізу, яго план і мэтанакіраванасць. Метады аналізу фальклорнага твора і вакальна-харавой партытуры. Вобразна-сэнсавы аналіз фальклорнай крыніцы як прадумова фармавання задумы і практычнай рэалізацыі аранжыроўкі. Элементы вобразна-сэнсавога аналізу: жанр песні; фактурнае рашэнне; асаблівасці гарманізацыі; асаблівасці меладычнага разгортвання; пытанні метра, рытму, тэмпу; магчымасці імітавання ў хару гучання народных музычных інструментаў. Аналіз жанру песні, рэгіёна, выканальніцкага стылю, выразных сродкаў. Аранжыровачна-драматургічны аналіз. Разуменне музычнай драматургіі. Апарат аранжыроўшчыка, які ўжываецца для пабудовы формы, з пункту гледжання драматургічнага развіцця. Выяўленне асаблівасцяў і ўласцівасцяў функцыянавання мастацка-музычнага тэксту, кантэксту і інтэртэксту, неабходных для глыбокага і цэласнага чытання фальклорнага твора і далейшай працы па яго аранжыроўцы. Цесныя ўзаемадзеянні асноўных элементаў музычнага сачынення: жанру; тэмпу; танальнага плану; тэматызму, тэсітуры; фразіроўкі; артыкуляцыі; громкаснай дынамікі; фактуры. Роля галоўных выразных сродкаў ўзору, які аранжыруецца, ў кантэксце асобага поля музычных падзей і музычных персанажаў. Выяўленне і разуменне сукупнасці гэтых падзей, сістэмнае ўвасабленне іх у працэсе працы над аранжыроўкай.

Гэтая тэма з'яўляецца метадалагічным «мостам» паміж навуковай расшыфроўкай і мастацкай творчасцю. Трактоўка аранжыроўкі як драматургічнага будаўніцтва на аснове «музычных падзей і персанажаў»

вучыць студэнта бачыць у фальклорным тэксце не статычны аб'ект, а жывы сцэнарый.

Канспект

1. Аналіз як навукова-тэарэтычная база аранжыроўшчыка

Мэтавы аналіз з'яўляецца метадалагічнай падставай для любога творчага ўмяшання ў фальклорную тканіну.

Тыпалогія аналізу: вылучэнне вобразна-сэнсавага, тэхналагічнага і драматургічнага аспектаў.

Метады працы: сістэмны разбор фальклорнай крыніцы (арыгінала) і параўнальны аналіз існуючых вакальна-харавых партытур.

Кантэкст і інтэртэкст: выяўленне сувязей твора з этнаграфічным асяроддзем, што неабходна для глыбокага і цэласнага «чытання» задумы народнага аўтара.

2. Вобразна-сэнсавы аналіз: ад задумы да рэалізацыі

Фарміраванне творчай задумы аранжыроўкі грунтуецца на дэталёвым вывучэнні элементаў крыніцы:

Жанрава-стылявы падмурак: аналіз жанру, рэгіёна паходжання і канкрэтнай выканальніцкай манеры.

Музычныя параметры: вызначэнне асаблівасцей меладычнага разгортвання, метрарытмічнага каркаса і тэмпу.

Фактурна-гарманічны патэнцыял: пошук магчымасцей для харавога імітавання гучання народных інструментаў (дуды, цымбалаў, ліры) і выбар адпаведнага тыпу гарманізацыі.

3. Музыкальная драматургія і апарат аранжыроўшчыка

Разуменне аранжыроўкі як працэсу драматургічнага развіцця патрабуе валодання спецыяльным інструментарыем:

Поле музычных падзей: выяўленне ключавых кропак развіцця, зменаў фактуры, тэсітурных зрухаў.

Музычныя персанажы: разгляд галасоў хору як дзеючых асоб, кожная з якіх мае сваю драматургічную функцыю.

Узаемадзеянне элементаў: сістэмнае спалучэнне танальнага плану, тэматызму, фразіроўкі, артыкуляцыі і громкаснай дынамікі для стварэння цэласнай мастацкай формы.

Аналітычная праца з вакальна-харавой партытурай, яе значэнне ў дзейнасці аранжыроўшчыка. Паняцце пра харавую партытуру, яе віды. Харавая партытура і асноўныя харавыя партыі: правілы афармлення; выбар выканальніцкага складу; вызначэнне танальнасці. Спецыяльныя партытурныя пазначэнні і правілы іх запісу (акалады, ключы, выканальніцкія ўказанні, пазначэнні скарачэнняў, запіс *divisi*, і інш.). Правілы і нормы падтэкстоўкі.

Тэарэтычныя асновы фармавання харавой партытуры. Тэмбравыя, тэхнічныя і дынамічныя якасці, характарыстыкі і магчымасці выканальніцкага складу, для якога пішацца аранжыроўка. Дыяпазоны: агульны гукавышынны і працоўны (найболей зручны і прыдатны для рашэння мастацка-тэхнічных і творчых задач і атрымання патрабаванага выніку). Вызначэнне музычна-драматургічных функцый харавых партый у агульнай харавой гучнасці. Выканальніцкая функцыя харавой партыі ў хоры і ансамблі. Прынцыпы пабудовы вакальна-харавой драматургіі. Тэхніка злучэння ў гучанні розных галасоў і інструментаў для пабудовы музычнай драматургіі. Мастацка-выканальніцкія асаблівасці музычных інструментаў (тэарэтычныя звесткі і ўнутрана-слыхавыя ўяўленні аб гучанні: тэмбрава-дынамічныя, тэсітурна-рэгістравыя і тэхнічныя магчымасці кожнага інструмента). Спецыфіка ўжывання музычных народных інструментаў у залежнасці ад жанру песні і складу хору ці ансамбля. Інструменты традыцыйнага народнага інструментальнага складу (народныя капэлы) і сучасны музычны інструментар. Паняцце пра розныя спосабы гуказдабывання ў спевах і музычных інструментах (імітацыя інструментаў голасам і наадварот). Чытанне і аналіз ўжо наяўных гатовых партытур, годных у мастацкім плане і цікавых у плане аранжыроўкі для навочнасці.

Наступная частка тэмы пераводзіць фокус аранжыроўчыка з агульнай драматургіі на канкрэтную інжынерную харавой партытуры. Дэталізацыя — ад правілаў *divisi* да імітацыі інструментаў голасам — ператварае аранжыроўку з інтуітыўнага працэсу ў строгую навуковую дысцыпліну.

3. Тэхналогія фарміравання харавой партытуры

Аналітычная праца з партытурай — гэта працэс візуалізацыі гукавой задумы праз строгія нотаграфічныя нормы:

Архітэктоніка партытуры: выбар выканальніцкага складу і аптымальнай танальнасці. Засваенне спецыяльных пазначэнняў: акалады, ключы, правілы запісу *divisi*, выканальніцкія ўказанні і нормы падтэкстоўкі.

Дыяпазонавая стратэгія: размяжоўванне агульнага гукавышыннага дыяпазону і працоўнага (найбольш зручнага для вырашэння мастацкіх задач).

Функцыянальнасць галасоў: вызначэнне музычна-драматургічных функцый кожнай харавой партыі ў агульнай гучнасці ансамбля.

4. Інструментальны складнік і тэмбравая імітацыя

Аранжыроўка народнай песні часта патрабуе сінтэзу вакальнага і інструментальнага пачаткаў:

Народны інструментар: вывучэнне мастацка-выканальніцкіх асаблівасцей інструментаў (ад традыцыйных капэл да сучаснага інструментарыя). Разуменне тэмбрава-дынамічных і тэсітурных магчымасцей кожнага інструмента.

Тэмбравая мімікрыя: засваенне спосабаў імітацыі інструментаў голасам і наадварот, што дазваляе ўзбагаціць харавую фактуру без выкарыстання рэальнага інструментарыя.

Спецыфіка ўжывання: выбар інструментальнага суправаджэння ў залежнасці ад жанру песні і складу хору.

5. Метад мастацкага эталона

Важным элементам навучання з'яўляецца чытанне і аналіз ужо наяўных гатовых партытур, якія прызнаны мастацкімі ўзорамі аранжыроўкі. Гэта дазваляе студэнту наглядна ўбачыць рэалізацыю драматургічных прыёмаў, апісаных у тэорыі.

Тэма 19. Паняцце «голас» і функцыі галасоў у народных песнях

Тэзісы

Паняцці “голас” і “харавая партыя”. Функцыі “галасоў” і харавых партый (меладычныя, гарманічныя, кантрапунктныя, драматургічныя), разуменне іх для выканання ўсіх відаў аранжыроўкі. Асаблівасці меладычнага развіцця і вертыкальныя адносіны ў народнай музыцы. Тэмбравае мысленне. Тэсітурныя, тэмбральныя і выразныя магчымасці харавых галасоў. Аранжыровачная праца з галасамі і тэмбрамі харавой музычнай тканіны пры планаванні пэўнай аранжыроўкі. Галасы і тэмбры як персанажы музычнага апавядання, пасродкам якіх будуюцца драматургічная канва і расчыняецца змест музычнага твора. Прынцыпы дасягнення збалансаванага гучання галасоў у харавой вертыкалі;

Гэтая тэма пераводзіць студэнта ад агульнай схемы партытуры да «мікракасму» кожнага голасу. Трактоўка галасоў як «персанажаў музычнага апавядання» прымушае аранжыроўшчыка думаць не нотамі, а жывымі вобразамі.

Канспект

1. Дыферэнцыяцыя паняццяў і функцыянальны аналіз

Разуменне прыроды харавога гучання пачынаецца з размежавання індывідуальнага і калектыўнага пачаткаў:

«**Голас**» — «**Харавая партыя**»: голас як асобная мелодыка-тэмбравая адзінка і партыя як групавы выканальніцкі складнік.

Класіфікацыя функцый: вывучэнне меладычных, гарманічных, кантрапунктных і драматургічных задач кожнага голасу ў структуры аранжыроўкі.

Вертыкальныя адносіны: асаблівасці меладычнага развіцця ў народнай музыцы, дзе вертыкаль з'яўляецца вынікам гарызантальнага руху самастойных галасоў.

2. Тэмбравае мысленне і выразныя магчымасці

Кожны харавы голас валодае унікальнай палітрай сродкаў.

Тэсітурны аспект: выкарыстанне розных рэгістраў для стварэння патрэбнай эмацыйнай напружанасці.

Тэмбральныя магчымасці: разуменне прыроднай афарбоўкі сапрапа, альтоў, тэнараў і басоў як сродку мастацкай характарыстыкі.

Тэмбр як інструмент драматургіі: планаванне «ўваходу» і «выхаду» тэмбраў у музычную тканку для развіцця сюжэта песні.

3. Галасы як персанажы музычнага апавядання

Аранжыроўка разглядаецца як драматургічная канва, дзе галасы выконваюць ролі.

Музычныя персанажы: выкарыстанне галасоў для раскрыцця зместу (напрыклад, высокі падгалосак як сімвал надзеі або нізкі мужчынскі ўнісон як увасабленне моцы/зямлі).

Збалансаванае гучанне: прынцыпы дасягнення ансамблевай згоды ў харавой вертыкалі (дынамічны і тэмбравы баланс).

Планаванне тканіны: метады размеркавання музычнага матэрыялу паміж «персанажамі» для стварэння бесперапыннага драматургічнага руху.

Тэма 20. Фактура народнай песні і тыпы народна-песеннага шматгалосся

Тэзісы

Паняцце фактуры народнай песні як сукупнасці прыёмаў падачы музычнага матэрыялу, пабудовы музычнай тканіны. Драматургія народнай песні і музычная фактура як узаемазвязаныя сродкі музычнай выразнасці. Тыпы народна-песеннай фактуры: манадыйная і поліфанічная. Кампаненты (элементы) фактуры народнай песні: мелодыя, басуючыя галасы, падгалосак (падводка), гармонія. Унісонна-гетэрафонныя спевы, шматгалосыя спевы з падводкай, гамафонна-гарманічная фактура. Віды народна-песеннай фактуры: палірытмія, паліметрыя. Характарыстыка элементаў фактуры. Мелодыя як галоўны элемент фактуры народнай песні. Прыёмы выкладання мелодыі ў народнай песні: аднагалоссе, дыяфонія, падваенні. Падгалосак імітатыўны і кантрапунктуючы. Рэгіянальныя асаблівасці фактуры народных песень у адпаведнасці з этнакультурнымі зонамі Беларусі (Беларускае Паазер'е, Беларускае Палессе, Беларускае Падняпроў'е, Беларускае Панямонне, Цэнтральны рэгіён). Творчыя дзеянне ў пераўтварэнні фактуры

зыходнага матэрыялу ў новую фактуру. Самастойнае складанне фактуры і формы суцэльнага твора. Сучасны народны хор або фальклорны ансамбль. Паняцце пра харавую фактуру як сукупнасць спецыфічных выразных сродкаў хору з улікам віду харавой творчасці, харавога жанру, агульнага тыпу фактуры, складу хору, магчымасцяў харавых партый, сродкаў вакальна-харавой тэхнікі, прыёмаў харавога выкладання, стылю харавога выкладання. Спецыфіка народна-харавой фактуры. Харавое голасавядзенне. Навыкі рэдукавання шматгалоснай вакальна-харавой фактуры ў адпаведнасці з рэальнымі магчымасцямі выканальніцкага складу, для якога робіцца аранжыроўка. Асаблівасці арганізацыі харавой фактуры. Функцыянальны падзел галасоў у народным хоры і фальклорным ансамблі. Спецыфічныя прыёмы харавога выкладання (харавога пісьма). Якасць гучання ў залежнасці ад характару размяшчэння галасоў фактуры і асаблівасцяў голасавядзення. Выразнасць, правільнасць, чысціня голасавядзення — умова для дасягнення добрай гучнасці вакальна-харавога твора.

Гэтая тэма з'яўляецца завяршальнай у блоку «тэарэтычнай інжынерыі» аранжыроўкі. Яна пераводзіць студэнта ад разумення асобных галасоў (Тэма 19) да стварэння цэласнай харавой партытуры. Асабліва каштоўным тут з'яўляецца акцэнт на рэгіянальных мадэлях шматгалосся і навыку рэдукавання фактуры пад рэальныя магчымасці калектыву — гэта найважнейшая практычная кампетэнцыя аранжыроўшчыка.

Канспект

1. Фактура як драматургічны і этнакультурны код

Фактура ў аранжыроўцы народнай песні разглядаецца як сукупнасць прыёмаў пабудовы музычнай тканкі, якая неаддзельная ад мастацкага зместу:

Драматургічная сувязь: фактура як дынамічны сродак выразнасці, які змяняецца разам з развіццём вобраза.

Кампаненты і тыпы: аналіз мелодыі (галоўны элемент), басуючых галасоў, падводкі і гармоніі. Класіфікацыя ад манадыі і гетэрафаніі да гамафонна-гарманічных і полірытмічных структур.

Рэгіянальны аспект: вывучэнне фактурных мадэляў этнакультурных зон Беларусі (Паазер'е, Палессе, Падняпроўе, Панямонне, Цэнтральны рэгіён). Разуменне таго, як рэгіянальны код дыктуе колькасць галасоў і спосаб іх узаемадзеяння.

2. Тэхналогія пераўтварэння і харавога пісьма

Аранжыроўка — гэта творчы акт пераводу зыходнай (экспедыцыйнай) фактуры ў новую, харавую форму.

Творчае пераўтварэнне: алгарытм стварэння новай фактурнай мадэлі на аснове аўтэнтычнага матэрыялу.

Народна-харавая спецыфіка: паняцце харавой фактуры як сістэмы выразных сродкаў (склад хору, прыёмы харавога пісьма, вакальна-харавая тэхніка).

Голасавядзенне: навыкі рэдукавання (спрашчэння або адаптацыі) шматгалосся ў адпаведнасці з рэальнымі магчымасцямі канкрэтнага выканальніцкага складу.

3. Якасць харавой партытуры

Выразнасць і чысціня харавога пісьма з'яўляюцца ўмовай высокай якасці гучання.

Арганізацыя вертыкалі: залежнасць якасці гуку ад размяшчэння галасоў у фактуры (шчыльнае, шырокае, змешанае).

Функцыянальны падзел: дакладнае размеркаванне роляў паміж партыямі ў народным хоры ці ансамблі.

Гігіена пісьма: захаванне правілаў і нормаў голасавядзення як гарантыя добрай харавой гучнасці і інтанацыйнай чысціні.

РАЗДЗЕЛ IV. ПРАКТЫЧНАЯ АРАНЖЫРОЎКА І АПРАЦОЎКА

Тэма 21. Планаванне працэсу аранжыроўкі і апрацоўкі народнай песні

Тэзісы

Творчы алгарытм працэсу стварэння аранжыроўкі. Цэласная музычная драматургія як увасабленне асноўнай мастацкай канцэпцыі аранжоўшчыка. Стварэнне плана работы над аранжыроўкай беларускай народнай песні. Планаванне этапаў працы над аранжыроўкай народнай песні (падрыхтоўка да аранжыроўкі, папярэднія накіды (эскізы), выклад вакальна-харавых партый, карэктур аранжыроўкі. Метадычныя рэкамендацыі для непасрэдных кампазіцыйных і кампазітарскіх дзеянняў аранжоўшчыка. Знаходжанне аптымальнага варыянту аранжыроўкі адпаведна мастацка-вобразным задачам. Задача пошуку і стварэння арыгінальнага ўступу, кульмінацыі і лагічнага фіналу ў кампазіцыі аранжыроўкі. Цыклічнае мысленне як важны складнік у апрацоўках народных песень. Прыёмы і метады стварэння вакальна-харавога цыклу.

Гэтая тэма адкрывае заключны, практычны раздзел ВМК. Яна пераводзіць студэнта з пазіцыі «аналізатара» ў пазіцыю «дэміурга» — аўтара, які павінен не проста гарманізаваць напеў, а стварыць завершанае мастацкае цэлае. Вельмі каштоўным метадычным ходам, які рыхтуе будучага кіраўніка

калектыву да стварэння канцэртных праграм, можа быць ўключэнне цыклічнага мыслення як складніка апрацоўкі.

Канспект

1. Творчы алгарытм і мастацкая канцэпцыя

Стварэнне аранжыроўкі — гэта паслядоўны працэс рэалізацыі аўтарскай задумы, дзе цэласная музычная драматургія выступае галоўным стрыжнем:

Мастацкая канцэпцыя: фарміраванне ідэі твора на аснове глыбокага прачытання фальклорнага першакрыніцы.

Драматургічнае будаўніцтва: праектаванне развіцця музычнага матэрыялу ад пачатку да фіналу як адзінага эмацыйнага працэсу.

Пошук аптымальнага варыянту: выбар выразных сродкаў, якія найбольш дакладна адпавядаюць мастацка-вобразным задачам аранжыроўкі.

2. Этапы працы над партытурай (Метадычны план)

Для дасягнення якаснага выніку аранжыроўшчык павінен прытрымлівацца пакрокавага алгарытму:

Падрыхтоўчы этап: аналіз крыніцы, выбар танальнасці і складу.

Эскізаванне: папярэднія накіды фактурных рашэнняў, гарманічнага плана і асобных галасоў.

Выклад партый: дэталёвая прапрацоўка вакальна-харавой тканкі, праверка зручнасці голасавядзення.

Карэктур: шліфоўка нюансаў, дынамікі, артыкуляцыі і праверка на адпаведнасць тэхнічным магчымасцям хору.

3. Архітэктоніка аранжыроўкі і цыклічнае мысленне

Асаблівая ўвага надаецца структуры і лагічнай завершанасці твора:

Кампазіцыйныя вузлы: задача стварэння арыгінальнага ўступу, выяўленне кульмінацыі (кропкі найвышэйшага напружання) і пабудова лагічнага фіналу.

Цыклічнасць: выкарыстанне цыклічнага мыслення пры стварэнні маштабных апрацовак або сюіт. Прыёмы аб'яднання некалькіх народных песень у адзіны вакальна-харавы цыкл праз тэматычныя і танальныя сувязі.

Тэма 22. Спецыфіка працы з рознымі зыходнымі фалькларыстычнымі матэрыяламі

Тэзісы

Паняцце інварыянту і варыянту. Інварыянт як нязменная частка фальклорнага твора, якая характэрна для ўсяго тыпу напеву песні. Звядзенне народна-песеннай партытуры ў інварыянт. Рэдагаванне народна-песенных

партытур. Праца з аднагалоснай расшыфроўкай народнай песні. Праца з шматгалоснай народнай партытурай. Аранжыроўка песні выкананай сола з акампаніентам. Асаблівасці стварэння харавой фактуры па інструментальнаму акампаніменту.

Гэтая тэма з'яўляецца метадалагічным ключом да прафесійнай працы з «сырым» экспедыцыйным матэрыялам. Увядзенне паняццяў інварыянта і варыянта дазваляе студэнту зразумець іерархію народнага напеву: аддзяліць выпадковае ад заканамернага. Асабліва каштоўным з'яўляецца навык стварэння харавой фактуры на аснове інструментальнага акампаніменту — гэта вышэйшы пілатаж аранжыровачнай адаптацыі. [1, 2, 3]

Канспект

1. Метадалогія працы з крыніцай. Інварыянт і Варыянт

Першым крокам аранжыроўшчыка з'яўляецца аналітычная падрыхтоўка зыходнага матэрыялу:

Інварыянт як аснова: выяўленне нязменнай, каркаснай часткі фальклорнага твора, якая з'яўляецца агульнай для ўсяго тыпу напеву. Звядзенне шматлікіх выканальніцкіх варыянтаў у адзіны лагічны інварыянт для далейшай працы. [1, 3]

Рэдагаванне партытур: працэс адбору найбольш яркіх варыянтаў і іх сістэматызацыя ў межах будучай харавой партытуры. [2, 3]

2. Тэхналогія адаптацыі розных тыпаў запісаў

У залежнасці ад выгляду зыходнага матэрыялу змяняецца і стратэгія аранжыроўкі:

Аднагалосная расшыфроўка: задача стварэння шматгалоснай вертыкалі «з нуля» на аснове ладавых апор напеву.

Шматгалосная народная партытура: праца па захаванні аўтэнтычных інтэрвальных суадносін (гетэрафаніі, падводкі) пры перакладзе для акадэмічнага або народнага хору. [2, 3]

Сола з акампаніентам: асаблівасці перакладу інструментальных фактурных формул (гармонік, цымбалы) у вакальна-харавыя партыі. Выкарыстанне інструментальнага фону як асновы для харавога шматгалосся. [2, 3]

Тэма 23. Асаблівасці тэхнікі перакладання народна-песенных партытур

Тэзісы

Тэхніка і тэхналогіі працы з фальклорнымі ўзорамі. Свабода і несвабода ў выбары музычна-выразных сродкаў апрацоўкі народнай песні. Выкарыстанне сродкаў, якія адпавядаюць жанрава-стылевым і рэгіянальным асаблівасцям арыгіналу — найважняя ўмова паспяховай “стылевай” аранжыроўкі. Тыпы арганізацыі музычнага матэрыялу і прыёмы харавога пісьма. Тыповыя для народнай музыкі і сучасныя сродкі фактурнай арганізацыі музычнай тканіны (мікрапаліфонія, моўная санарыстыка, сонарна трактаваная танальная гармонія, нефіксаваная вышыннасць, parlando з прыблізнай тонавай вышынёй і без фіксаванага гукавысотнага ўзроўня, шэпт, крык, глісандзіраванне “зоннае інтанаванне”, сонарны струмень, сонарныя лініі, сонарныя палосы, сонарныя плямы, сонарныя кропкі, сонарны россып, вертыкалізацыя гарызанталі (дыяганальная сонарная гармонія, паліфанія пластоў. Важнасць іх для стварэння сучасна афарбаваных твораў у вобласці харавой аранжыроўкі народнай музыкі. Спецыфічныя прыёмы пераўтварэння фальклорнага жанру (жанравы сінтэз, жанравае супастаўленне, жанравае пераасэнсаванне і дэфармацыя).

Гэтая дае студэнту магчымасць здзейсніць сапраўдны прарыў у сучасную кампазітарскую тэхніку працы з фальклорам. Спалучэнне традыцыйных жанравых канонаў з авангарднымі сродкамі (санарыстыка, мікрапаліфанія) дазваляе студэнту ствараць не проста «прычэсаныя» харавыя нумары, а высокамастацкія сучасныя творы. Асабліва каштоўным з’яўляецца паняцце «вертыкалізацыі гарызанталі» — гэта ключ да разумення прыроды народнага шматгалосся праз прызму сучаснай музычнай мовы.

Канспект

1. Этыка і эстэтыка пераўтварэння. Свабода — Стыль

Паспяхова аранжыроўка грунтуецца на балансе паміж творчай воляй аўтара і павагай да першакрыніцы:

Межы свабоды: вызначэнне дапушчальнага ўмяшання ў музычна-выразныя сродкі арыгіналу.

Стылевая аранжыроўка: найважнейшая ўмова захавання жанрава-стылявых і рэгіянальных асаблівасцей народнай песні пры яе акадэмічным перакладанні.

Жанравая метамарфоза: прыёмы пераўтварэння фальклорнага жанру праз сінтэз, супастаўленне, пераасэнсаванне і нават свядомую дэфармацыю для дасягнення пэўнага мастацкага эфекту.

2. Сучасны тэхналагічны інструментар аранжыроўшчыка

Для стварэння актуальных харавых партытур выкарыстоўваюцца складаныя сродкі фактурнай арганізацыі:

Сонарная палітра: выкарыстанне сонарных кропак, плям, ліній і сонарных россыпаў. Паняцце сонарнага струменя і палос як сродкаў стварэння гукавой прасторы.

Вакальная артыкуляцыя: прымяненне *parlando* (з прыблізнай і нефіксаванай вышыняй), шэпту, крыку, зоннага інтанавання і розных тыпаў глісандзіравання.

Кампазіцыйныя тэхнікі: мікрапаліфія і моўная санарыстыка (праца з фанемамі як з музычным матэрыялам).

Новая вертыкаль: сонарна трактаваная танальная гармонія і паліфія пластоў. Прыём вертыкалізацыі гарызанталі (дыяганальная сонарная гармонія) як метады пераводу лінейнага народнага мыслення ў акордавы масіў.

Тэма 24. Віды вакальна-харавых перакладанняў

Тэзісы

Агульныя прынцыпы, якія ляжаць у аснове харавых перакладанняў. Неабходнасць захавання мелодыі, гармоніі, тэмпу, метра, дынамікі і формы арыгінала. Захаванне і змена танальнасці і фактуры. Асноўныя правілы выбару танальнасці: (выкарыстанне, па магчымасці, танальнасці арыгінала, змена танальнасці на блізкі інтэрвал. Спецыфіка ужывання бемольных і дыезных танальнасцяў. Імператывы выбару танальнасці пры выкананні твора салістам. Складанне дадатковых галасоў да мелодыі з улікам жанру і стылю. Складанне дадатковых меладычных, гарманічных і рытмічных галасоў. Узбуйненне формы за кошт імправізацыі асобных вакальных галасоў. Перакладанне музыкі для розных складаў хору (аднароднага, змешанага, з салістам, а капэла і з суправаджэннем). Перакладанне для голасу сола. Перакладанне для саліста і акампанемента. Перакладанне для саліста і вакальнага ансамбля. Перакладанне для жаночага хору, ансамбля. Перакладанне для мужчынскага хору, ансамбля. Перакладанне для дзіцячага хору, ансамбля. Перакладанне для змяшанага хору, ансамбля. Афармленне музычнай партытуры.

Гэтая тэма з'яўляецца прагматычным і тэхналагічным завяршэннем блока аранжыроўкі. Яна вучыць студэнта не толькі творчаму палёту, але і строгай дысцыпліне перакладання, дзе галоўным прынцыпам выступае захаванне прыроды арыгінала пры змене выканальніцкага апарату. Правілы выбару танальнасці, а таксама магчымасці ўзбуйнення формы праз

імправізацыю робіць гэты раздзел надзвычай карысным для практычнай працы з хорам.

Канспект

1. Прынцыпы захавання мастацкай цэласнасці

Перакладанне народнай песні для іншага складу патрабуе няўхільнага захавання базавых параметраў арыгінала.

Фундаментальныя канстанты: захаванне мелодыі, гармоніі, тэмпу, метра, дынамікі і формы першакрыніцы.

Танальная стратэгія: выкарыстанне арыгінальнай танальнасці або яе змена на блізкі інтэрвал для зручнасці выканання. Асаблівасці выбару паміж бемольнымі і дыезнымі танальнасцямі ў залежнасці ад тэмбравай афарбоўкі хору.

Саліст як прыярытэт: імператыў падпарадкавання танальнасці магчымасцям саліста (індывідуальны дыяпазон).

2. Тэхналогія развіцця харавой фактуры

Пры перакладанні аранжыроўшчык выкарыстоўвае метады вертыкальнага і гарызантальнага пашырэння тканіны:

Мадэляванне галасоў: складанне дадатковых меладычных, гарманічных і рытмічных галасоў з улікам жанру і стылю (напрыклад, даданне бурдона ці падводкі).

Імправізацыйнае ўзбуйненне: выкарыстанне імправізацыі асобных вакальных галасоў для пашырэння музычнай формы і надання ёй выканальніцкай волі.

3. Перакладанне для розных выканальніцкіх складаў

Адаптацыя музычнага матэрыялу пад канкрэтную магутнасць і тэмбр калектыву:

Аднародныя склады: асаблівасці перакладання для жаночага, мужчынскага і дзіцячага хораў/ансамбляў (тэсітурныя і дыяпазонавыя нормы).

Змешаныя склады: выкарыстанне поўнага тэмбравага спектра (S, A, T, B) для стварэння шчыльнай фактуры.

Камбінаваныя формы: перакладанне для голасу сола, для саліста з акампанеентам або вакальным ансамблем.

Фармат выканання: прынцыповыя адрозненні паміж аранжыроўкай а cappella і твораў з інструментальным суправаджэннем.

Важныя заўвагі для аранжыроўшчыка

Тэсітура. Пры перакладанні заўсёды трэба арыентавацца на працоўны дыяпазон. Калі партыя занадта доўга знаходзіцца на мяжы дыяпазону, спевакі хутка стамляюцца, а інтанацыя пагаршаецца.

Дзіцячы хор. Голас дзіцяці вельмі далікатны. Трэба пазбягаць працяглага спеву ў нізкай тэсітуры (ніжэй В4), бо гэта можа прывесці да фарсіравання гуку.

Мужчынскі хор. Тэнары часта выкарыстоўваюць фальцэт для высокіх нот, але ў агульным харавым гучанні лепш не злоўжываць нотамаі вышэй за А4.

Актавісты: Гэта рэдкія галасы, якія спяваюць на актаву ніжэй за басоў. Іх варта выкарыстоўваць пераважна ў акордавай фактуры для надання глыбіні гучанню.

Зводная табліца дыяпазонаў

Склад хору / Партыя	Працоўны дыяпазон	Гранічны дыяпазон (Ноты)	Асаблівасці выканання
БЕЛАРУСКІ НАРОДНЫ ХОР			
Сапрана (высокія)	C4 — D5	sol1 — re2	Грудная манера, яркае «адкрытае» гучанне.
Альты (нізкія)	G3 — A4	мі — ля1	Моцны грудны рэгістр, часта выконваюць падводку.
Тэнары	G3 — E4	ре — соль1	Натуральны тэнар без злоўжывання фальцэтам.
Басы	G2 — C4	соль — до1	У народных хорах басы рэдка ідуць вельмі нізка.
АКАДЭМІЧНЫ ХОР			

Жаночы: Сапрана	C4 — A5	до1 — ля2	Выкарыстоўваецца галаўны рэгістр.
Жаночы: Альт	F3 — D5	фа — ре2	Пераход з груднога ў галаўны рэгістр.
Мужчынскі: Тэнор	C3 — A4	до — ля1	Магчыма выкарыстанне фальцэта.
Мужчынскі: Бас	E2 — E4	мі — мі1	Фундамент гармоніі.
ДЗІЦЯЧЫ ХОР			
Сапрана (Дыскант)	C4 — F5	до1 — фа2	Чыстае, светлае гучанне без вібрата.
Альт	G3 — D5	соль — ре2	Пазбягаць фарсіравання ў нізкім рэгістры.

Рэгістры ў народным хоры. Жаночыя партыі ў народным хоры амаль не выкарыстоўваюць галаўны рэгістр. Высокія ноты вышэй за ре2 (D5) для народнага сапрана з'яўляюцца экстрэмальнымі і гучаць вельмі рэзка.

Тэсітурныя ўмовы: У народным хоры важна трымаць мелодыю ў зоне камфортнага «размоўнага» дыяпазону, каб захаваць спецыфічны народны тэмбр.

Міжнародны стандарт (SPN). Выкарыстоўваюцца пазначэнні (C4, G2 і г.д.) пры працы ў сучасных нотных рэдактарах (Sibelius, MuseScore, Finale), бо яны з'яўляюцца сусветным стандартам лічбавага запісу

Тэма 25. Асноватворныя прынцыпы і метады харавой аранжыроўкі і творчае іх ужыванне

Тэзісы

Асноватворныя прынцыпы і метады харавой аранжыроўкі і творчае іх ужыванне Метады выяўлення і афармленні прыёмаў аранжыроўкі беларускіх народных песень. Прыёмы харавых перакладанняў, іх выкарыстанне ў адпаведнасці з жанрава-стылістычнымі, фактурнымі асаблівасцямі твора, характарам мелодыкі, метрарытмічнымі асаблівасцямі, гарманічнай мовай і прынцыпамі формаўтварэння. Яснасць музычнай мовы абранага ўзору песеннага фальклору як прынып навучання аранжыроўцы: Меладычныя,

гарманічныя, рытмічныя спосабы і прыёмы развіцця музычнага матэрыялу. Вар'іраванне як пераасэнсаванне мелодыі. Вар'іраванне як перанос арыгіналу ў сферу іншага стылю ці эпохі. Найпростыя спосабы музычнага вар'іравання (змены фактуры, тэмпу, метрарытму, рэгістра, ладу). Матыўная распрацоўка. Гарманізацыя як перафарбоўванне мелодыі за кошт утварэння разнастайных вертыкальных суадносінаў. Асноўныя прыёмы гарманічнага развіцця (узбагачэнне гармоніі, спрашчэнне гармоніі, перасоўванне акордаў, меладычная фігурацыя, гарманічная фігурацыя, змяшаная фігурацыя). Поліфанічныя сродкі развіцця. Рытмічныя варыянты выкладу гармоніі. Фактурныя стэрэатыпы. Стварэнне фактурных варыяцый. Кампазіцыйныя прыёмы развіцця тэматычнага матэрыялу: рух аккордовым пластом пераважна ў цесным размяшчэнні, выкарыстанне асцінатных мелагарманічных хадоў, імітацыйны выклад тэматычнага матэрыялу рознымі харавымі групамі; рытмічнае пашырэнне і сціск; вылучэнне, паўтор і г.д. Праца с паэтычным тэкстам у харавым творы. Прынцыпы і прыёмы харавога развіцця: сувязь аранжыроўкі з формай арыгінала; кантраснасць (тэмбральная, тэсітурная, дынамічная, штрыхавая); супастаўленне, варыяцыйнасць, тупці вялікае і малое. Уважлівае вывучэнне пабудовы народна-песеннай партытуры, вызначэнне прыярытэтных галасоў і падгалоскаў, правільнае іх выкарыстанне падчас перакладання на іншы склад з ужываннем транспанавання і стварэння складовых харавых (ансамблевых партый.) Знаёмства з аранжыроўкамі, выкананымі выбітнымі майстрамі харавога мастацтва. Выпрацоўка ўласнага індывідуальнага стылю ў аранжыроўцы твораў для любога выканальніцкага складу.

Гэтая тэма з'яўляецца метадалагічным сінтэзам усяго курсу. Яна пераводзіць студэнта ад тэхнічнага «перакладання» да мастацкага вар'іравання і кампазітарскага мыслення. Дэталізацыя прыёмаў (ад матыўнай распрацоўкі да «вертыкальных суадносін») дазваляе студэнту свядома кіраваць музычнай тканкай, захоўваючы «яснасць музычнай мовы» фальклорнага першаўзору.

Канспект

1. Метадалогія творчага пераўтварэння

Аранжыроўка беларускай народнай песні грунтуецца на глыбокім разуменні яе прыроды і выкарыстанні адпаведных метадаў развіцця:

Прынцып яснасці: захаванне празрыстасці і лагічнасці музычнай мовы абранага фальклорнага ўзору як аснова навучання.

Вар'іраванне як пераасэнсаванне: выкарыстанне вар'іравання для змены мастацкага кантэксту мелодыі, пераносу яе ў сферу іншага стылю ці эпохі.

Найпростыя і складаныя спосабы вар’іравання: змены фактуры, тэмпу, метрарытму, рэгістра і ладу; прымяненне матыўнай распрацоўкі.

2. Тэхналагічны арсенал аранжыроўшчыка

Сістэма прыёмаў, якія дазваляюць узбагаціць народны напеў праз харавую вертыкаль і гарызанталь:

Гарманічнае развіццё («перафарбоўванне»): выкарыстанне меладычнай, гарманічнай і змяшанай фігурацый; метады ўзбагачэння або свядомага спрашчэння гармоніі; рытмічныя варыянты выкладу акордаў.

Поліфанічныя і фактурныя сродкі: стварэнне фактурных варыяцый і выкарыстанне поліфанічных прыёмаў развіцця (імітацыі, асцінатыя мела-гарманічныя хады).

Кампазіцыйныя прыёмы: рух акордавым пластам у цесным размяшчэнні; імітацыйны выклад рознымі харавымі групамі; прыёмы рытмічнага пашырэння і сціску тэматызму.

3. Прынцыпы харавой драматургіі і паэтычнага тэксту

Харавое развіццё: выкарыстанне кантрастнасці (тэмбральнай, тэсітурнай, дынамічнай, штрыхавой); супастаўленне вялікага і малога tutti.

Праца з тэкстам: арганічная сувязь аранжыроўкі з формай і сэнсавымі акцэнтамі паэтычнага першакрыніцы.

Аналітычны падыход: выяўленне прыярытэтных галасоў і падгалоскаў у арыгінале для іх дакладнага выкарыстання пры транспанаванні і стварэнні новых харавых партый.

4. Эстэтычны эталон і індывідуальны стыль

Вывучэнне спадчыны: знаёмства з аранжыроўкамі выбітных майстроў харавога мастацтва як аснова для выпрацоўкі ўласнага індывідуальнага стылю аранжыроўшчыка.

Тэма 26. Свабодная апрацоўка беларускіх народных песень

Тэзісы

Працэс нараджэння ў свядомасці аранжыроўніка новых музычных ідэй на аснове фалькларыстычнага твору. Стварэнне свабоднай апрацоўкі з выкарыстаннем усіх сродкаў харавога пісьма і кампазітарскіх тэхнік. Тэхніка аранжыроўкі як сукупнасць метадаў, якія выкарыстоўваюцца падчас стварэння музыкі, што забяспечваюць генерацыю (ўзнікненне ў свядомасці кампазітара новых музычных ідэй), распрацоўку (развіццё канструктыўных музычных элементаў з выкарыстаннем назапашаных музычным мастацтвам прыёмаў), арганізацыю музычнага матэрыялу (аб’яднанне аранжыроўшчыкам кампанентаў музычнага твора ў адзінае цэлае), запіс (фіксацыю твора на паперы пасродкам нотных знакаў), канвертаванне

(розныя віды перакладанняў, аранжыровак і аркестровак) і гукавую рэалізацыю. Апрацоўка беларускіх народных песень як творчая праца па стварэнні вакальна-харавых твораў для розных выканальніцкіх складаў. Выкарыстанне выканальніцкіх прыёмаў рэгіянальных традыцый і разнастайных сродкаў сучаснага харавога пісьма: стварэнне падгалоскаў і “ўтор” падчас стварэння дзвюх — трохгалосных партытур для аднародных і змяшаных складаў; “гарманізацыя” фальклорнай расшыфроўкі шляхам лінейнага злучэння галасоў з выкарыстаннем найболей характэрных тыпаў народнага шматгалосся; стварэнне шматгалоснай апрацоўкі з аднагалоснай або дзвюхгалоснай расшыфроўкі на аснове наяўных аналогаў вызначанай рэгіянальнай традыцыі (“стылявая апрацоўка”); гарманізаванне фальклорнай расшыфроўкі для выканання вакальна-харавым складам з музычным суправаджэннем.

Гэтая тэма з’яўляецца творчай кульмінацыяй усяго навучальнага курса. Яна пераводзіць студэнта з ролі інтэрпрэтатара ў ролю кампазітара-даследчыка, які выкарыстоўвае фальклор як генетычны код для стварэння новага музычнага твора. Дэталізацыя працэсу — ад генерацыі ідэй да гукавой рэалізацыі — дае студэнту выразнае разуменне псіхалогіі і тэхналогіі творчасці, выводзіць яго на максімальны ўзровень творчай свабоды, дзе народны напеў становіцца асновай для аўтарскага сачынення.

Канспект

1. Псіхалогія і тэхналогія творчага працэсу

Свабодная апрацоўка — гэта працэс нараджэння новых музычных ідэй, дзе фальклорны першаўзор выступае імпульсам для аўтарскага самавыяўлення. Тэхніка аранжыроўкі разглядаецца як комплексны цыкл:

Генерацыя: узнікненне ў свядомасці новых музычных вобразаў на аснове аўтэнтычнага матэрыялу.

Распрацоўка: развіццё канструктыўных элементаў (матываў, рытмафармул) з выкарыстаннем акадэмічных і сучасных прыёмаў.

Арганізацыя і запіс: аб’яднанне ўсіх кампанентаў у адзіную драматургічную цэласнасць і фіксацыя твора на паперы.

Канвертаванне і рэалізацыя: працэсы перакладання, аркестроўкі і падрыхтоўка да жывога гучання.

2. Мадэлі і метады працы з матэрыялам

Свабодная апрацоўка дазваляе выкарыстоўваць увесь арсенал кампазітарскіх тэхнік, захоўваючы пры гэтым сувязь з рэгіянальнай традыцыяй:

Лінейная гарманізацыя: злучэнне галасоў на аснове прыродных для фальклору тыпаў шматгалосся, стварэнне аўтэнтчных падгалоскаў і «ўтораў».

Стылявая апрацоўка: рэканструкцыя шматгалоснай партытуры з адна- ці двухгалоснай расшыфроўкі на аснове рэгіянальных аналагаў (Палессе, Паазер'е і інш.).

Жанравы сінтэз: стварэнне вакальна-харавых твораў для розных складаў (ад дуэта да вялікага хору) з выкарыстаннем сучаснага харавога пісьма.

Інструментальны кантэкст: гарманізацыя фальклорнай расшыфроўкі для выканання з музычным суправаджэннем, дзе інструменты ўступаюць у дыялог з голасам.

Спіс майстроў харавой аранжыроўкі і апрацоўкі, размеркаваны паводле стылявых напрамкаў:

Выбітныя майстры беларускай харавой аранжыроўкі

1. Захавальнікі традыцыі (Этнаграфічны рэалізм)

Гэтыя майстры ў сваіх апрацоўках максімальна захоўваюць прыроду аўтэнтчнага шматгалосся.

Генадзь Цітовіч — майстар тонкага падгалосачнага шматгалосся, які ідэальна адчуваў лада-інтанацыйную прыроду беларускай песні.

Рыгор Шырма — стваральнік класічных харавых рэдакцый, дзе народны напеў набывае акадэмічную стройнасць, не губляючы нацыянальнага каларыту.

2. Майстры акадэмічнага стылю (Гарманічнае развіццё)

Для гэтых аўтараў характэрна развітая акордавая вертыкаль і класічная харавая фактура.

Мікалай Равенскі — аўтар глыбокіх, малітоўных па духу апрацовак з багатай гарманічнай мовай.

Уладзімір Цераўскі — майстар меладычнага разгортвання і шматпланавасці харавых партый.

3. Сучасная апрацоўка і «Новая фальклорная хваля»

Выкарыстанне санарыстыкі, складанай паліфоніі і нетрадыцыйных выканальніцкіх прыёмаў.

Міхаіл Дрынеўскі — яго апрацоўкі адрозніваюцца маштабнасцю, выкарыстаннем вялікага дыяпазону і віртуозным валоданнем тэмбрамі народнага хору.

Мікалай Сірата — майстар тонкай псіхалагічнай апрацоўкі з выкарыстаннем сучасных фактурных рашэнняў.

Валерый Кузняцоў — актыўнае выкарыстанне санарыстыкі і мікрапаліфаніі (тэма 23 вашай праграмы).

Андрэй Мдывані — стваральнік маштабных харавых палотнаў, дзе народная тэма праходзіць праз прызму сімфанічнага развіцця.

4. Эстрадна-джазавая і фальк-рокавая апрацоўка

Для нагляднасці жанравага сінтэзу (тэма 24).

Уладзімір Мулявін — прыклад віртуознага валодання драматургіяй песні і перакладання яе для вакальна-інструментальнага ансамбля.

Уладзімір Зяневіч — стваральнік шматлікіх стылявых аранжыровак і свабодных апрацовак беларускіх народных песень у розных сучасных стылях.

Тэма 27. Аналіз выніку працэса аранжыроўкі

Тэзісы

Аналіз выніку працэса аранжыроўкі Параўнальны аналіз арыгінала і перакладання як важны этап працы, неабходны для ўдасканалення эстэтычных і тэхналагічных якасцяў аранжыроўкі. Страты і набыцці, выкліканыя працай аранжыроўшчыка. Выяўленне найболей тыповых праблем у практычнай дзейнасці аранжыроўніка з мэтай удасканалення эстэтычнага ўзроўня і мастацкіх якасцяў выкананых перакладанняў. Асноўныя чыннікі няўдалых узораў аранжыроўкі, якія не прайшла выпрабавання практыкай: памылковы адбор твораў (тэсітурна, тэхнічна); недахоп агульнай тэарэтычнай падрыхтоўкі аранжыроўшчыка, у тым ліку тэарэтычных ведаў па харавым выкладзе і аранжыроўцы; няправільны алгарытм ў працэсе працы над аранжыроўкай, і, як непазбежнае, страта стылю.

Гэтая тэма з'яўляецца лагічнай і крытычна важнай кропкай усяго навучальнага цыкла. Яна вучыць студэнта не проста ставіць кропку пасля напісання апошняга такта, а становіцца экспертам і рэдактарам уласнага твора. Ваша акцэнтаванне на «стратах і набыццях» і аналізе прычын «нежыццяздольнасці» партытур ператварае акадэмічнае навучанне ў рэальную прафесійную школу.

Канспект

1. Метад параўнальнага аналізу: арыгінал — аранжыроўка

Завяршэнне працы над партытурай патрабуе аб'ектыўнай экспертызы выніку:

Дыялектыка пераўтварэння: аналіз «страт і набыццяў», выкліканых умяшаннем аранжыроўшчыка ў фальклорную тканку. Ці захавалася іманентная прырода песні пасля фактурнага ўзбагачэння?

Удасканаленне якасцяў: параўнальны метады як інструмент павышэння эстэтычнага і тэхналагічнага ўзроўню твора перад яго гукавой рэалізацыяй.

2. Дыягностыка практычных праблем аранжыроўшчыка

Выяўленне тыповых памылак дазваляе пазбегнуць стварэння «мёртвых» партытур, якія не праходзяць выпрабавання практыкай:

Памылковы адбор: неадпаведнасць матэрыялу выканальніцкаму складу (тэсітурныя перагрузкі, залішняя тэхнічная складанасць).

Тэарэтычны дэфіцыт: недахоп ведаў па харавым выкладзе і законах вертыкалі, што вядзе да бруднай і невыразнай гучнасці.

Парушэнне алгарытму: ігнараванне этапаў эскізавання і вывядзення інварыянта, што непазбежна прыводзіць да страты стылю і эклектычнасці музычнай мовы.

3. Мастацкія крытэрыі паспяховай аранжыроўкі

Жыццяздольнасць: адпаведнасць партытуры рэальным акустычным магчымасцям хору.

Стылявая цэласнасць: захаванне рэгіянальнага духу і жанравай прыроды нават пры выкарыстанні сучасных сродкаў пісьма.

Эстэтычны вынік: ператварэнне расшыфроўкі ў паўнаватасны мастацкі твор, годны канцэртнага выканання.

Метадычнае завяршэнне курса

На гэтым этапе студэнт не проста здае працу, а абараняе сваю мастацкую канцэпцыю, даказваючы яе тэхналагічную і эстэтычную трываласць.

Тэма 28. Тэхнічныя сродкі аранжыроўкі беларускіх народных песень

Тэзісы

Тэхнічныя сродкі аранжыроўкі і апрацоўкі народных песень. Аўдыётэхніка (фанограф, магнітафон, прайгравальнік). Кампутар і сучасныя інфармацыйныя і тэлекамунікацыйныя тэхналогіі, іх роля ў працэсе аналізу, карэкціроўкі, натацыі, алічбоўкі і захавання гуку. Запіс і рэдагаванне нотнага тэксту з дапамогай кампутарнага праграмага забеспячэння (computer software). Нотныя рэдактары Sibelius, Finale, Encore. Музычныя рэдактары (Cubase, Nuendo, WaveLab, Sound Forge і інш.)

Гэтая тэма з'яўляецца тэхналагічным фіналам ВМК. Яна падсумоўвае эвалюцыю метадаў працы: ад механічнай фіксацыі гуку на фонограф да сучасных лічбавых працоўных станцый (DAW). Важна разумець, што софт — гэта не проста сродак друку нот, а магутны інструмент аналізу і мадэлявання харавой партытуры.

Канспект

1. Гісторыя тэхнічнай фіксацыі і захавання фальклору.

Развіццё аранжыровачнай думкі заўсёды ішло паралельна з развіццём тэхналогій запісу:

Механічныя сродкі: роля фонографа (васковыя валікі) у стварэнні першых аб'ектыўных запісаў.

Аналагавая эпоха: магнітафонная фіксацыя і прайгравальнікі, якія дазволілі шматразова праслухоўваць і дэталева расшыфроўваць нюансы выканання.

Лічбавая рэвалюцыя: сучасныя інфармацыйныя і тэлекамунацыйныя тэхналогіі. Роля алічбоўкі ў захаванні нацыянальных архіўных фондаў і экспедыцыйных матэрыялаў.

2. Сучасны праграмны інструментар

Для прафесійнай працы аранжыроўшчыку неабходны комплексны падыход да выкарыстання праграмага забеспячэння:

Нотныя рэдактары:

Sibelius / Finale: галіновыя стандарты для стварэння высокамастацкіх партытур з выкарыстанні фалькларыстычных шрыфтоў.

Dorico: сучасны рэдактар з інтэлектуальным падыходам да групування і харавога пісьма.

MuseScore: даступны інструмент для аператыўнай падрыхтоўкі вучэбных матэрыялаў.

Аўдыярэдактары і DAW (Digital Audio Workstations):

Cubase / Nuendo: для маштабнага мадэлявання харавых аранжыровак з віртуальнымі інструментамі.

Adobe Audition / Sound Forge / WaveLab: для якаснай рэстаўрацыі старых запісаў, ачысткі шуму і рэдагавання фальклорных крыніц.

Audacity: просты і эфектыўны софт для шматканальнага мантажу экспедыцыйных матэрыялаў.

Спецыялізаваны софт для аналізу:

Sonic Visualiser / Transcribe!: незаменныя праграмы для навуковай расшыфроўкі, якія дазваляюць запавольваць тэмп без змены вышыні, бачыць спектраграму гуку і вызначаць мікраінтанацыі.

Melodyne: для дэталевай праверкі вышыннай флуктуацыі ў аўтэнтчным спевае.

3. Лічбавая этыка і захаванне гуку

Метады алічбоўкі і стварэння ўласных лічбавых архіваў.

Воблачныя тэхналогіі для сумеснай працы над харавымі праектамі.

2. ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

РАЗДЗЕЛ I. РАСШЫФРОЎКА НАРОДНЫХ ПЕСЕНЬ

1. Практичнае заданне да Тэмы 1. «Гістарычныя этапы натацыі музычнага фальклору».

1. **Тэарэтычны аналіз:** У чым заключаецца прынцыповае адрозненне паміж слыхавым («кампазітарскім») і фонаграфічным метадамі фіксацыі музычнага фальклору?
2. **Тэрміналагічны дыктант:** Раскрыце змест паняццяў «фанаграфічная праўда» і «інтэграцыйная натацыя».
3. **Гістарыяграфічны агляд:** Які ўклад у станаўленне акадэмічнай школы расшыфроўкі беларускага фальклору зрабілі Г. Цітовіч і Л. Мухарынская?
4. **Метадалагічны аналіз:** Якія перавагі дае выкарыстанне складова-рытмічнага аналізу і сінтаксічнага ранжыравання пры вывучэнні народнага шматгалосся?
5. **Крытычнае мысленне:** Раствлумачце, чаму слыхавыя запісы XIX стагоддзя (напрыклад, О. Кольберга ці М. Федароўскага), нягледзячы на іх суб'ектыўнасць, з'яўляюцца каштоўнай крыніцай для сучасных этнамузыкалагаў.
6. **Тэхналогіі ў фалькларыстыцы:** Якія магчымасці адкрывае спектральны аналіз гуку для сучаснага даследчыка традыцыйнай музычнай культуры?

2. Практичнае заданне да Тэмы 2. Агульны характар гучання народнай песні, спецыфіка народнапесенных выканальніцкіх прыёмаў і спосабы іх абазначэння

Тэма: «Графічная мадэляцыя выканальніцкіх прыёмаў і фактурных рашэнняў у натацыі народнай песні»

Мэта: навучыцца падбіраць аптымальную нотную сістэму і графічныя сімвалы ў залежнасці ад рэгіянальнай манеры спеваў і фактуры твора.

Змест задання (пакрокавы алгарытм):

Аналіз слыхавой мадэлі (праца з Спісам аўдыёкрыніц):
Праслухайце прапанаваны аўдыязапіс (напрыклад, палескую жніўную песню з характарнымі «гуканямі» або пазаабрадавую лірыку з распевам).

Вызначце тып гукаўтварэння (галосны, мікст, наяўнасць гарлавых прыёмаў).

Вылучыце спецыфічныя артыкуляцыйныя элементы: агалоскі, скідванні гуку, вібрата, глісанда.

Праектаванне нотнай сістэмы.

Абгрунтуйце выбар колькасці нотных радкоў (адна- ці шматрадковая сістэма).

Вызначце неабходнасць выкарыстання петытных (дадатковых) радкоў для фіксацыі мелізматыкі або варыянтаў.

Складанне «Графічнага глосарыя» да запісу: на асобным аркушы (або ў нотным рэдактары Sibelius/Finale) зафіксуйце і падпішыце сімвалы, якія вы выкарыстаеце для дадзенай расшыфроўкі:

Від нотных галовак для неінтанаваных фанем.

Знак для абазначэння «ўздрыгвання» голасу ці вібрата.

Спосаб фіксацыі прад'іктаў і нетэматычных паўз (перадыхаў).

Фрагментарная натацыя (пробная расшыфроўка): запішыце адну страфу песні, сумяшчаючы разгорнутую натацыю (для арнаментыкі) з абагуленай (для асноўнага каркаса мелодыі).

Крытэрыі ацэнкі (па 10-бальнай сістэме):

9–10 балаў: Бездакорны выбар нотнай сістэмы; выкарыстанне поўнага спектра знакавай семантыкі; дакладнае адлюстраванне рэгіянальнай манеры праз графіку; захаванне крытэрыю «зручнасці чытання».

7–8 балаў: Правільны выбар сістэмы; верная фіксацыя асноўных прыёмаў (глісанда, агалоскі), але маюцца нязначныя недакладнасці ў графічным афармленні прад'іктаў ці паўз.

5–6 балаў: Студэнт адрознівае манеры спеваў, але блытаеца ў сімвалах; нотны запіс перагружаны або, наадварот, занадта схематычны.

Метадычная заўвага: для гэтага задання варта мець шпаргалку з выявамі тых самых «відаў нотных галовак» і «знакаў скідвання гуку», каб студэнт мог звяртацца з эталонам падчас працы.

3. Практычнае заданне да Тэмы 3. Фіксацыя асаблівасцей гукавышыннасці народнай песні.

«Акустычны аналіз і вышынная фіксацыя»

Вызначэнне вышыні: карыстаючыся камертонам (фізічным ці віртуальным), вызначце рэальны тон пачатку песні з прапанаванага аўдыязапісу.

Запіс у рэальным гучанні: запішыце першую фразу ў «вышынна-арыгінальнай» традыцыі, выкарыстоўваючы адпаведныя знакі транспазіцыі (ключавыя пазначэнні).

Графічны дыктант: пазначце ў нотах глісандападобныя пераходы паміж апорнымі тонамі. Выкарыстоўвайце розныя тыпы галовак для вышынна неакрэсленых гукаў напрыканцы фраз.

Пытанне для самаправеркі:

Чаму ў сучаснай беларускай фалькларыстыцы прыярытэт аддаецца «вышынна-арыгінальнай» натацыі перад «транспануючай»? Як гэта ўплывае на навуковую каштоўнасць расшыфроўкі?

4. Практычнае заданне да Тэмы 4. Пазначэнні ладавай арганізацыі народнай песні ў фалькларыстычнай транскрыпцыі

«Ладавы аналіз і мікраальтэрацыйная натацыя»

Ладавая дыягностыка: праслухайце запіс і вызначце тып ладавай арганізацыі (ангемітоніка, дыятоніка, вузкааб'ёмны лад).

Графічная фіксацыя альтэрацыі:

Зрабіце чарнавую натацыю фрагмента.

Вызначце ступені з нестабільнай вышынёй.

Абярыце спосаб выстаўлення знакаў: пры ключы (пры стабільным ладзе) або выпадковыя знакі (пры пераменнасці).

Фіксацыя мікраінтэрвалаў: выкарыстайце сістэму стрэлак для пазначэння тонаў, якія выканаўца інтануе вышэй або ніжэй за тэмпераваны стандарт.

Аналіз вертыкалі: вылучыце «гарманічнае ядро» ў двухгалоснай песні і пакажыце, як яно разгортваецца ў акордавую паслядоўнасць.

Пытанне для кантролю:

У чым заключаецца метадалагічная памылка выкарыстання стандартных ключавых знакаў мажорных танальнасцей пры расшыфроўцы старажытных беларускіх абрадавых песень?

5. Практычнае заданне да Тэмы 5. Вызначэнне і фіксацыя тэмпу, рытмічных структур, метра

«Хранаметраванне і рытмічнае мадэляванне»

Метраномны аналіз: вызначце асноўную пульсуючую долю ў аўдыязапісе. З дапамогай метранома зафіксуйце тэмп (напрыклад,).

Рытмічная транскрыпцыя: запішыце рытмічную партытуру адной строфы. Пазначце геміёлы або трыёлі, калі яны прысутнічаюць.

Выбар тактавання: абгрунтуйце выбар паміж рэгулярным метрам і сінтаксічным тактаваннем. Расстаўце ўмоўныя тактавыя рысы паводле логікі паэтычнай фразы.

Фіксацыя нюансаў: адзначце месцы рытмічнай флуктуацыі (запаволення ці паскарэння) з дапамогай фермат без кропак.

6. Практичнае заданне да Тэмы 6. Суадносіны напеву і паэтычнага тэксту. Падтэкстоўка

«Лабараторыя падтэкстоўкі: ад гуку да слова»

Фанетычны дыктант: выпішыце першую строфу песні з аўдыязапісу, максімальна дакладна фіксуючы дыялектнае вымаўленне (агалоскі, рэдукцыю).

Складарытмічны аналіз: складзіце схему суадносін складоў і рытмічных доляў. Пакажыце, дзе адбываецца распеў аднаго склада на некалькі гукаў (мелізматыка).

Афармленне паднотнага тэксту: выканайце падтэкстоўку ў нотным рэдактары, выкарыстоўваючы дэфісы для пераносаў і дужкі для ўстаўных фанем.

Рэканструкцыя агульнага тэксту: запішыце поўны тэкст песні па-за нотнай сістэмай, прыводзячы яго да чытальнага літаратурнага выгляду, але захоўваючы лексічны каларыт.

7. Практичнае заданне да Тэмы 7. Форма і кампазіцыйныя структуры

«Кампазіцыйны аналіз і схема формы»

Вызначэнне тыпу выканання: па аўдыязапісе вызначце форму выканання (напрыклад, антыфонная ці харавая).

Структурная схема: складзіце літарную схему музычнай страфы (напрыклад, *abr*, ці *abc*). Пазначце наяўнасць рэфрэнна.

Аналіз варыянтнасці: параўнайце першую і трэцюю страфы адной песні. Выпішыце ў ноты меладычныя змены (варыянты), якія ўзніклі ў працэсе выканання.

Класіфікацыя: вызначце, ці з'яўляецца дадзеная форма сіметрычнай, і абгрунтуйце сваю думку, абапіраючыся на колькасць тактаў або складоў у радках.

8. Практичнае заданне да Тэмы 8. Асноўныя прынцыпы графічнага афармлення натацыі

«Фінальная рэдакцыя і навуковае афармленне расшыфроўкі»

Пашпартызация: складзіце поўны пашпарт да вашай папярэдняй расшыфроўкі (прыдумайце або вазьміце рэальныя дадзеныя з аўдыяархіва).

Графічны дызайн: аформіце поўную старонку натацыі ў нотным рэдактары:

Выстаўце памеры, тэмпы і дынамічныя адзнакі.

Праверце напрамак штыляў і групоўку паводле правілаў падтэкстоўкі.

Дадайце «Легенду» (спіс умоўных абазначэнняў), калі вы выкарыстоўвалі спецзнакі (глісанда, агалоскі).

Кантроль якасці: враверце адпаведнасць акалады і тактавых рыс абранай форме (напрыклад, ці адпавядае пункцірная рыса сінтаксічнай будове).

9. Практычнае заданне да Тэмы 9. Мелаінтанацыйныя асаблівасці беларускай народнай песні

«Аўдыявізуальны аналіз мелаінтанацыйнага зерня»

Слыхавы аналіз манеры: праслухайце аўтэнтычны запіс (напрыклад, купальскую або пятроўскую песню). Апішыце манеру гукаўтварэння: ці з'яўляецца яна «гарлавой», «грудной», наколькі выяўлена напружанасць інтанавання.

Вылучэнне папеўкі-формулы: знайдзіце ў напеве паўтаральнае інтанацыйнае ядро (папеўку). Запішыце яе асобна.

Параўнанне тыпавага і індывідуальнага: параўнайце два запісы аднаго жанру. Вызначце, ці выкарыстоўваецца ў іх адзін тыпавы напеў, ці мелодыі цалкам арыгінальныя.

Аналіз гукавядзення: адзначце ў нотах месцы, дзе інтанацыя выступае як формаўтваральны фактар (напрыклад, кульмінацыйныя выгукі ці спадаючыя глісанда).

10. Практычнае заданне да Тэмы 10. Музычна-рытмічныя асаблівасці беларускай народнай песні

«Складова-рытмічнае мадэляванне»

Вылучэнне формулы: Вазьміце тэкст і ноты запісанай вамі раней абрадавай песні. Выпішыце яе складова-рытмічную формулу (напрыклад:).

Аналіз распеву: знайдзіце ў тэксце лірычнай песні месцы ўнутрыскадовага распеву. Палічыце колькасць гукаў на адзін склад і вызначце, як гэта ўплывае на агульную працягласць фразы.

Хранаметраж строф: праслухайце аўдыязапіс і звярніце ўвагу на паўзы паміж строфамі. Вызначце, ці з'яўляюцца яны метрычна выверанымі (працяг тэмпу), ці гэта «пазамузычны» час.

Рытмічны дыктант: запішыце фрагмент песні з выкарыстаннем прынцыпаў драбнення рытмічнай долі (напрыклад, замена чвэрці на дзве восьмыя пры падтэкстоўцы).

11. Практычнае заданне да Тэмы 11. Лады і ладавая арганізацыя беларускай народнай песні

«Ладавая дыягностыка і рэканструкцыя гукарада»

Пабудова гукарада: выпішыце ўсе гукі, якія выкарыстоўваюцца ў напева (ад ніжняга да верхняга), пазначаючы апорныя тоны цэлымі нотамі, а неапорныя — чацвярцінкамі.

Вызначэнне амбігусу: палічыце інтэрвальны аб'ём напева. Ці з'яўляецца ён вузкааб'ёмным (у межах кварты/квінты)?

Аналіз апор: вызначце канцавы тон. Ці супадае ён з апорнымі тонамі ўнутры фраз?

Класіфікацыя ладу: вызначце тып ладавай сістэмы (напрыклад, ангемітонны трыхорд ці дыятанічны лад). Звярніце ўвагу на наяўнасць паўтонаў.

12. Практычнае заданне да Тэмы 12. Сродкі музычнай выразнасці

«Тэмбра-дынамічны пашпарт песні»

Тэмбральны аналіз: апішыце «гукаідэал» абранага запісу. Якімі прыметнікамі можна характарызаваць тэмбр (напрыклад: «адкрыты», «напружаны», «палётны»)?

Выяўленне сродкаў: выпішыце 3 асноўныя сродкі выразнасці, якія ствараюць вобраз у дадзеным творы (напрыклад: спадаючае глісанда, лаканічны рытм, высокі рэгістр).

Аналіз аздабленняў: знайдзіце ў партытуры мелізмы. Вызначце, ці з'яўляюцца яны стабільнымі для гэтага жанру, ці гэта вынік імправізацыі выканаўцы.

Фактурны эфект: апішыце, як ансамблевая сродкі (напрыклад, падводка ці бурдон) уплываюць на мастацкае ўспрыманне песні.

13. Практычнае заданне да Тэмы 13. Выканальніцкія манеры спеваў

«Дыялекталагічны і выканальніцкі аналіз манеры»

Фанетычны пашпарт: праслухайце запіс і вызначце 3-4 фанетычныя асаблівасці вымаўлення (напрыклад, цвёрдае «р», мяккае «ць»). Як яны ўплываюць на тэмбр?

Вызначэнне рэгістра: пазначце прыярытэтны рэгістр выканаўцаў (грудны, галаўны ці мікст). Ці мяняецца ён пры пераходзе да высокіх тонаў?

Пошук «парадоксаў»: знайдзіце ў партытуры месца, дзе выканаўца робіць «нелагічны» перадых (разрывае слова ці сэнсавую фразу). Зафіксуйце гэты момант спецыяльным знакам цэзуры.

Рэгіянальная ідэнтыфікацыя: паводле манеры спеваў і дыялекту выкажыце здагадку, да якога этнаграфічнага рэгіёна Беларусі належыць гэты ўзор.

14. Практычнае заданне да Тэмы 14. Фактура народнай песні «Фактурная картаграмія і аналіз шматгалосся»

Вызначэнне тыпу фактуры: праслухайце шматгалосны запіс (напрыклад, палескую лірычную песню). Вызначце, які тып фактуры ў ёй дамінуе (гетэрафанія, бурдон ці падводка).

Функцыянальны аналіз галасоў: вылучыце ў партытуры асноўную мелодыю і падгалосак. Ахарактарызуйце падгалосак: ці з'яўляецца ёй імітатыўным (паўтарае фразы мелодыі) ці кантрапунктуючым?

Пошук несінхроннасці: знайдзіце ў тэксце элементы антыфоннага выканання або полірытмічныя сутыкненні галасоў. Як яны ўплываюць на шчыльнасць фактуры?

Псіхалагічны каментар: апішыце, як, на вашу думку, адбываецца ўзаемадзеянне паміж салістам («пачынальнікам», «заводцам») і гуртам («падхопам») у дадзеным узору.

15. Практычнае заданне да Тэмы 15. Жанрава-стылявыя асаблівасці народнай песні

«Жанрава-стылявая экспертыза фальклорнага ўзору»

Жанравая класіфікацыя. На аснове паэтычнага тэксту і функцыі (напрыклад, жніво ці вяселле) вызначце жанр абранай песні.

Гендарны партрэт. Ахарактарызуйце выканальніцкі склад. Ці з'яўляецца дадзены жанр тыповым для гэтага складу ў традыцыйнай культуры?

Стылявы аналіз ладу. Дакажыце стылявую прыналежнасць песні, абапіраючыся на яе ладавую структуру (напрыклад: «Архаічны стыль, бо напеў грунтуецца на ангемітонным трыхордзе»).

Дыялектны маркер. Вызначце, як асаблівасці мясцовай гаворкі ўплываюць на стыль выканання (напрыклад, праз наяўнасць спецыфічных агалосак).

16. Практычнае заданне да Тэмы 16. Паэтыка беларускага песеннага фальклору

«Паэтыка-рытмічная рэканструкцыя тэксту»

Вызначэнне тыпу верша. Вазьміце тэкст расшыфраванай песні і вызначце тып вершаскладання (сілабічны, танічны ці сілаба-танічны). Падлічыце колькасць складоў у радках.

Складанне формулы. Выведзіце рытмаскладовую формулу верша. Пакажыце месца цэзуры.

Аналіз тропаў. Знайдзіце ў тэксце 2-3 прыклады мастацкіх сродкаў (метафару, эпітэт ці сімвал). Патлумачыце іх значэнне ў кантэксце жанру.

Сюжэтны разбор. Вызначце асноўны кампазіцыйны прыём (напрыклад, паступеннае звужэнне вобразаў у баладзе).

Дыялектная праверка. Выпішыце 3 дыялектныя формы слоў і пакажыце, як яны змяняюць рытмічны малюнак у параўнанні з літаратурнай нормай.

РАЗДЗЕЛ III. АРАНЖЫРОЎКА І АПРАЦОЎКА НАРОДНЫХ ПЕСЕНЬ

17. Практычнае заданне да Тэмы 17. Харавая аранжыроўка і апрацоўка

«Тэрміналагічны аналіз і выбар творчай стратэгіі»

Работа з тэрміналогіяй. Карыстаючыся лекцыйным матэрыялам і спецыялізаванай літаратурай, складзіце параўнальную табліцу: «Аранжыроўка — Свабодная апрацоўка». У чым прынцыповае адрозненне ў працы з арыгіналам?

Аналіз узораў. Паслухайце два варыянты адной і той жа песні (напрыклад, у аўтэнтчным выкананні і ў харавой апрацоўцы Г. Цітовіча ці М. Дрынеўскага). Вызначце від працы (гарманізацыя, аранжыроўка ці свабодная апрацоўка).

Праектаванне. Абярыце расшыфраваную вамі песню і абгрунтуйце выбар будучага тыпу аранжыроўкі. Якія аспекты (тэхналагічны ці мастацкі) будуць прыярытэтнымі для вашага складу?

18. Практычнае заданне да Тэмы 18. Мэтавы аранжыровачна-драматургічны аналіз народных песень і аналіз вакальна-харавога твора «Драматургічны план і тэхнічны макет аранжыроўкі»

Драматургічная вось. Складзіце графічную схему развіцця вашай будучай аранжыроўкі (экспазіцыя, развіццё, кульмінацыя, кода). Пазначце, за кошт якіх сродкаў (дынаміка, фактура, тэсітура) будзе адбывацца рух.

Партытурны макет. Аформіце «нулявы» ліст партытуры ў нотным рэдактары: абярыце склад, расстаўце ключы, акалады, пазначце працоўныя дыяпазоны для кожнага голасу.

Тэмбравы эксперымент. Знайдзіце ў напевае фрагмент, які можна імітаваць як гучанне дуды ці скрыпкі. Запішыце гэты фрагмент для асобнай харавой партыі, выкарыстоўваючы адпаведныя артыкуляцыйныя пазначэнні.

Аналіз эталона. Прааналізуйце адну старонку партытуры вядомага аранжыроўшчыка (напрыклад, М. Дрынеўскага ці М. Сіроты). Вызначце, як аўтар выкарыстоўвае *divisi* для стварэння драматургічнага напружання.

19. Практычнае заданне да Тэмы 19. Паняцце «голас» і функцыі галасоў у народных песнях

«Рэжысура галасоў: размеркаванне роляў у партытуры»

Персаналізацыя галасоў. Абярыце расшыфраваную песню. Прызначце кожнай харавой партыі (S, A, T, B) яе «драматургічную ролю» (напрыклад: Альты — апавядальнік, Сапрана — лірычны герой, Мужчынская група — каментатар/хор).

Тэсітурны эцюд. Запішыце адну і тую ж меладычную фразу ў розных тэсітурах (нізкай, сярэдняй, высокай). Апішыце, як змяняецца мастацкі змест пры змене рэгістра.

Пабудова вертыкалі. Стварыце трохгалосны фрагмент (S, A, T), дзе кожны голас мае сваю функцыю:

S — кантрапунктная (падводка);

A — меладычная;

T — гарманічная апора.

Балансавая праверка. Праверце партытуру на прадмет тэмбравага балансу. Ці не перакрывае адзін голас іншыя па тэсітурным напружанні?

20. Практычнае заданне да Тэмы 20. Фактура народнай песні і тыпы народна-песеннага шматгалосся

Практычнае заданне да Тэмы 20

«Фактурная трансфармацыя: ад аўтэнтыкі да харавой партытуры»

Рэгіянальная стылізацыя. Абярыце напеў. Стварыце два фактурныя эскізы для яго аранжыроўкі:

Варыянт А: у стылі палескага шматгалосся (з вострай гетэрафаніяй і падводкай).

Варыянт Б: у стылі гамафонна-гарманічнага пісьма Цэнтральнага рэгіёна Беларусі.

Практыкаванне па рэдукаванні. Вазьміце складаную шматгалосную расшыфроўку («барану»). Выканайце яе рэдукцыю для трохгалоснага жаночага ансамбля, захоўваючы галоўныя апорныя функцыі галасоў.

Самастойнае складанне фактуры. Напішыце фрагмент (8–12 тактаў) суцэльнага твора, дзе фактура змяняецца ад аднагалосся (запеў) да разгорнутага шматгалосся з выкарыстаннем імітатыўнага падгалоска.

Аналіз голасавядзення. Праверце свой эскіз на наяўнасць зручных інтэрвальных ходаў. Ці забяспечвае ваша фактура «чысціню і выразнасць» гучання?

РАЗДЗЕЛ IV. ПРАКТЫЧНАЯ АРАНЖЫРОЎКА І АПРАЦОЎКА

21. Практычнае заданне да Тэмы 21. Планаванне працэсу аранжыроўкі і апрацоўкі народнай песні

Практычнае заданне да Тэмы 21

«Лабараторыя задумы: ад эскіза да макета твора»

Стварэнне творчага плана. Напішыце тэзісны план будучай аранжыроўкі (якія падзеі адбываюцца ў кожнай строфе).

Распрацоўка кампазіцыйнай рамкі:

Стварыце 2 варыянты ўступу (напрыклад: імітацыя інструментальнага найгрышу і тэсітурны запеў саліста).

Напішыце эскіз фіналу (напрыклад: паступовае згасанне фактуры ці яркае акордавае завяршэнне).

Эскізаванне кульмінацыі. Вызначце строфу, якая будзе кульмінацыйнай. Зрабіце для яе фактурны накід (напрыклад, з выкарыстаннем *divisi* або падключэннем усіх галасоў у высокім рэгістры).

Цыклічны праект. Прапануйце 2-3 народныя песні, якія маглі б скласці адзіны цыкл (паводле агульнага сюжэта ці каляндарнага свята). Абгрунтуйце іх паслядоўнасць.

22. Практычнае заданне да Тэмы 22. Спецыфіка працы з рознымі зыходнымі фалькларыстычнымі матэрыяламі

«Ад мадэлі да партытуры: праца з фальклорным зыходнікам»

Вывядзенне інварыянта. Вазьміце расшыфроўку 3-4 строф адной песні. Вылучыце асноўную меладычную лінію (інварыянт), якая застаецца нязменнай ва ўсіх строфах.

Вакалізацыя акампаніменту. Вазьміце запіс песні пад гармонік. Запішыце асноўныя функцыі акампаніменту (бас, акорды) для харавых партый (басоў і альтоў), выкарыстоўваючы прыёмы вакалізацыі (спевы на склады «ду-ду», «ам-ам» і інш.).

Рэдактарская праца. Складзіце 8-тактавую партытуру, дзе ў першай фразе выкарыстоўваецца інварыянт (унісон), а ў другой — самы яркі выканальніцкі варыянт (шматгалоссе).

23. Практычнае заданне да Тэмы 23. Асаблівасці тэхнікі перакладання народна-песенных партытур

«Тэхналагічны эксперымент: ад архаікі да санарыстыкі»

Сонарная імітацыя. Абярыце фрагмент песні. Стварыце для яго «сонарную пляму» (напрыклад, 4-галоснае *divisi* ў альтоў і тэнараў на адным складзе з выкарыстаннем мікрапаліфаніі).

Работа з Parlando: Запішыце запеў песні, выкарыстоўваючы прыём *parlando* з прыблізнай тонавай вышыняй. Пазначце моманты пераходу ў шэпт або зоннае глісандзіраванне.

Вертыкалізацыя гарызанталі. Вазьміце кароткую папеўку і пабудуйце на яе аснове «дыяганальную гармонію» (кожны наступны голас уступае з затрымкай на новай ноце папеўкі, утрымліваючы яе, ствараючы вертыкальны кластар).

Жанравы сінтэз. Прапануйце ідэю спалучэння двух розных жанраў (напрыклад, жніўнай і калыханкі) у межах адной аранжыроўкі. Якія сонарныя сродкі дапамогуць іх аб'яднаць?

24. Практычнае заданне да Тэмы 24. Віды вакальна-харавых перакладанняў

«Тэхналагічны пераклад: адна песня — розныя склады»

Танальная адаптацыя. Абярыце расшыфроўку песні ў высокай танальнасці (напрыклад, мі-мажор). Выканайце яе пераклад для мужчынскага хору, абгрунтаваўшы выбар новай танальнасці (напрыклад, до-мажор) і інтэрвальны крок пераносу.

Фактурнае пашырэнне. Вазьміце аднагалосную мелодыю і складзіце да яе два дадатковыя галасы:

Гарманічны бас (рытмізаваны).

Імпровізацыйны падгалосак (выкарыстоўваючы элементы арнаментыкі).

Пераклад для саліста. Стварыце фрагмент партытуры для саліста (тэнара) і жаночага ансамбля (S, A). Вызначце функцыю ансамбля (фон, рэфрэн ці імітацыя інструментаў).

Афармленне. Падрыхтуйце завершаную старонку партытуры для змешанага хору з захаваннем усіх правілаў падтэкстоўкі і выканальніцкіх указанняў.

25. Практичнае заданне да Тэмы 25. Асноватворныя прынцыпы і метады харавой аранжыроўкі і творчае іх ужыванне

«Майстэрства вар'іравання: стварэнне кампазіцыйнага эскіза»

Гарманічнае «перафарбоўванне»: вазьміце 4-тактавую фразу напеву. Напішыце для яе тры варыянты гарманізацыі:

Варыян А: максімальна простая (дыятанічная).

Варыян Б: узбагачаная (з выкарыстаннем меладычнай фігурацыі).

Варыян В: у сучасным стылі (з асцінатнымі хадамі ў басоў).

Поліфанічны эцюд: стварыце імітацыйную пераклічку паміж жаночай і мужчынскай групамі хору на аснове галоўнага матыву песні.

Драматургія кантрастаў: распрацуйце план змены фактуры для трох строф песні, выкарыстоўваючы прынцып кантрасту (напрыклад: I — сола, II — малое tutti альтоў і тэнараў, III — вялікае tutti з divisi).

Аналіз майстэрства: кратка апішыце адзін прыём аранжыроўкі вядомага майстра (напрыклад, Г. Цітовіча), які вас найбольш уражвае, і паспрабуйце ўжыць яго ў сваім эскізе.

26. Практичнае заданне да Тэмы 25. Асноватворныя прынцыпы і метады харавой аранжыроўкі і творчае іх ужыванне

«Майстэрства вар'іравання: стварэнне кампазіцыйнага эскіза»

Гарманічнае «перафарбоўванне»: вазьміце 4-тактавую фразу напеву. Напішыце для яе тры варыянты гарманізацыі:

Варыян А: максімальна простая (дыятанічная).

Варыян Б: узбагачаная (з выкарыстаннем меладычнай фігурацыі).

Варыян В: у сучасным стылі (з асцінатнымі хадамі ў басоў).

Поліфанічны эцюд: стварыце імітацыйную пераклічку паміж жаночай і мужчынскай групамі хору на аснове галоўнага матыву песні.

Драматургія кантрастаў: распрацуйце план змены фактуры для трох строф песні, выкарыстоўваючы прынцып кантрасту (напрыклад: I — сола, II — малое tutti альтоў і тэнараў, III — вялікае tutti з divisi).

Аналіз майстэрства: кратка апішыце адзін прыём аранжыроўкі вядомага майстра (напрыклад, Г. Цітовіча), які вас найбольш уражвае, і паспрабуйце ўжыць яго ў сваім эскізе.

27. Практычнае заданне да Тэмы 26. Свабодная апрацоўка беларускіх народных песень

«Творчая майстэрня: ад фальклорнага зерня да аўтарскай партытуры»

Генерацыя ідэі. Абярыце лаканічную народную папеўку (4–8 гукаў). Прапануйце 3 варыянты яе мастацкай транскрафармацыі (напрыклад: эпічная балада, інтэнсіўная «барана», санарыстычнае палотно).

Стылявая рэканструкцыя. Вазьміце аднагалосную расшыфроўку песні пэўнага рэгіёна. Стварыце для яе 3-галосную фактуру («стылявую апрацоўку»), выкарыстоўваючы прыёмы «ўтора» і рэгіянальныя інтэрвальныя суадносіны.

Лінейны эцюд. Напішыце фрагмент свабоднай апрацоўкі, дзе галасы рухаюцца самастойна (лінейна), ствараючы вертыкаль не праз акорды, а праз сутыкненне меладычных ліній.

Кампазіцыйны макет. Аформіце поўную партытуру свабоднай апрацоўкі адной страфы з уступам і кодай, выкарыстоўваючы сучасныя сродкі (напрыклад, нефіксаваную вышыннасць або кластарныя сугуччы ў фінале).

Заданне 1. Вар’іраванне і фактура

- **Умова:** Вазьміце мелодыю беларускай жніўнай песні (дыятоніка, вузкі дыяпазон).
- **Задача:** Стварыце тры варыянты фактурнага суправаджэння:
 1. *Акордава-вертыкальнае* (гармонія ў стылі класічнага чатырохгалосся).
 2. *Фігурацыйнае* (выкарыстанне арпеджыя або рытмізаваных фігур).
 3. *Педальнае* (выкарыстанне вытрыманых гукаў — «бурдонаў» — у ніжнім голасе).

Заданне 2. Імітацыйная работа

- **Умова:** Абярыце кароткую калядную папеўку.
- **Задача:** Напісаць 8–12 тактаў двухгалоснага практыкавання, выкарыстоўваючы **простую імітацыю**. Другі голас павінен уступаць з затрымкай у адзін такт, дакладна паўтараючы пачатак тэмы.

Заданне 3. Матыўная распрацоўка і секвенцыя

- **Умова:** Дадзена фраза з веснавой песні (4 такты).
- **Задача:** Развіць гэты матэрыял да памеру 16 тактаў, выкарыстоўваючы:
 1. *Секвенцыю* (паўтарэнне матыву ад іншай прыступкі).

2. *Драбненне* (паўтарэнне толькі самага яркага рытмічнага элемента матыву для стварэння напружання перад кульмінацыяй).

Заданне 4. Стылізацыя і інструментоўка

- **Умова:** Мелодыя беларускай полькі.
- **Задача:** Зрабіць эскіз аранжыроўкі (8–16 тактаў) для канкрэтнага складу (напрыклад: цымбалы, скрыпка і бубен).
- **Патрабаванне:** Выкарыстаць прыёмы, характэрныя для традыцыйных капэл (падводка скрыпкі, рытмічны малюнак бубна).

Заданне 5. Аналітычнае

- **Задача:** Паслухайце дзве апрацоўкі адной і той жа народнай песні (напрыклад, «Купалінка» ў апрацоўцы У. Тэраўскага і ў сучаснай рок-інтэрпрэтацыі групы «Песняры»).
- **Пытанне:** Вызначце, якія тэхнікі развіцця (паўтор, імітацыя, змена фактуры) выкарысталі аўтары для стварэння розных мастацкіх вобразаў.

28. Практычнае заданне да Тэмы 27. Аналіз выніку працэса аранжыроўкі

«Экспертыза і рэдактура: праверка на жыццяздольнасць»

Крытычны самааналіз: Параўнайце сваю завершаную аранжыроўку з зыходнай расшыфроўкай. Складзіце табліцу «Што захавана / Што зменена / Што страчана».

Тэхнічны аўдыт: праверце партытуру на «тэсітурную гігіену». Ці ёсць у галасах занадта працяглыя эпизоды ў гранічных рэгістрах, якія могуць стаміць выканаўцаў?

Стылявы тэст: паслухайце (або прайграйце) сваю партытуру. Ці пазнаецца ў ёй першапачатковая рэгіянальная манера (напрыклад, палеская)? Калі не — вызначце, які менавіта элемент (гармонія, рытм, фактура) разбурае стыль.

Карэктурнае: унясіце змены ў партытуру на аснове выяўленых недахопаў. Аформіце фінальную рэдакцыю твора.

29. Практычнае заданне да Тэмы 28. Тэхнічныя сродкі аранжыроўкі беларускіх народных песень

«Лічбавая лабараторыя: ад аўдыярэдактара да партытуры»

Рэстаўрацыя і падрыхтоўка: вазьміце архіўны запіс з шумам. Выканайце яго базавую ачыстку ў Sound Forge або Audition. Запавольце складаны фрагмент у Transcribe! для дакладнай натацыі.

Кампутарная натацыя: набярыце адну старонку вашай аранжыроўкі ў Sibelius або Finale. Выканайце правільную харавую падтэкстоўку (Logic entry) і расстаўце выканальніцкія штрыхі.

Экспарт і мадэляванне: зрабіце экспарт вашай партытуры ў фармат MIDI і загрузіце ў Cubase. Прызначце партыям тэмбры харавых галасоў (Vocal libraries) для праверкі гукавога балансу вашай аранжыроўкі.

Алічбоўка пашпарта: Стварыце лічбавую картку-пашпарт песні, прымацаваўшы да яе арыгінальны аўдыяфайл і PDF-версію вашай партытуры.

ФІНАЛЬНЫ РЭЕСТР ПРАКТЫЧНЫХ І САМАСТОЙНЫХ ЗАДАНЯЎ

Модуль I. Расшыфроўка 1. Практичныя заданні (выконваюцца з выкладчыкам):

Графічны дыктант (Тэмы 2-3): натацыя спецыфічных прыёмаў (глісанда, агалоскі, прад'ікты) па кароткіх слыхавых узорах.

Метрарытмічны трэнінг (Тэма 5): хранаметраванне песні, вызначэнне «часавіка» і расстаноўка сінтаксічных тактавых рыс.

Ладавая экспертыза (Тэма 11): рэканструкцыя ангемітоннага гукарада і вызначэнне канцавога тону.

Паэтычны аналіз (Тэма 16): вывядзенне рытмаскладовай формулы верша і яе супастаўленне з напевам.

2. Заданні на самастойную працу (КСП):

«Першая навуковая транскрыпцыя»: поўная расшыфроўка адной абрадавай песні (сола) з пашпартызацыяй і легендай знакаў.

«Фактурная карта рэгіёна»: параўнанне двух запісаў (напрыклад, Палесся і Падняпроў'я) з апісаннем тыпаў шматгалосся.

«Лінгвістычны пашпарт»: фіксацыя дыялектных асаблівасцей паднотнага тэксту ў запісаным узору.

1. Практичныя заданні (выконваюцца з выкладчыкам):

Драматургічны эскіз (Тэма 18): стварэнне «сцэнарыя» будучай аранжыроўкі (размеркаванне роляў-галасоў).

Фактурнае мадэляванне (Тэма 20): стварэнне фрагментаў з рознай вертыкальнай шчыльнасцю (бурдон, гетэрафанія, акордавы пласт).

Сонарны эксперымент (Тэма 23): запіс прыёмаў parlando, шэпту і мікрапаліфанічных россыпаў у нотах.

Тэхнічны тэст у Sibelius (Тэма 28): набор 8-тактавай партытуры з выкарыстаннем divisi і спецзнакаў.

2. Заданні на самастойную працу (УСР/КСР):

«Стылявая рэдукцыя»: перакладанне складанай народнай партытуры для малога складу (напрыклад, трыя) з захаваннем іманентнай логікі.

«Выніковая творчая праца»: стварэнне свабоднай апрацоўкі народнай песні для змешанага хору а саррелла (мінімум 3-4 строфы з уступам і фіналам).

«Экспертны водгук»: самастойны параўнальны аналіз уласнага выніку і арыгінала паводле крытэрыяў Тэмы 27.

Метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі і правядзенні практычных заняткаў

1. Метадычная стратэгія

Асноўная мэта заняткаў — пераход ад **слыхавога ўспрымання да аналітычнага мадэлявання**. Выкладчыку рэкамендуецца спалучаць метады параўнальнага аналізу (параўнанне розных расшыфровак аднаго напева) з практычным кампазітарскім пісьмом.

2. Этапы работы над аранжыроўкай на занятках:

- **Этап перад-аналізу:** перад пачаткам аранжыроўкі студэнт павінен вызначыць ладавую структуру, метрарытмічныя асаблівасці і жанравую прыроду напева.

- **Парада выкладчыку:** забараняйце выкарыстанне стандартных мажорна-мінорных схем для архаічных песняў (напрыклад, калядных ці купальскіх).

- **Этап выбару тэхнікі развіцця:** студэнт абгрунтоўвае выбар прыёму (напрыклад, чаму тут **дарэчная імітацыя, а не фактурнае вар’іраванне**).

- **Этап інструментоўкі:** праверка партытуры на адпаведнасць тэхнічным магчымасцям інструментаў (дыяпазон, штрыхі).

3. Рэкамендацыі па выкарыстанні ІКТ (інфармацыйных тэхналогій):

- Выкарыстанне нотных рэдактараў (**Sibelius, MuseScore**) для стварэння партытур з магчымасцю імгненнага праслухоўвання.

- Прымяненне праграм для запавольвання аўдыязапісаў (напрыклад, **Transcribe!**) пры навучанні аналітычнай натацыі.

- Дэманстрацыя спектральнага аналізу гуку (у праграме **Sonic Visualiser**) для выяўлення абертонавай прыроды народныхпеваў.

4. Тыповыя памылкі студэнтаў, на якія варта звярнуць увагу:

- **Стылістычны анахранізм:** прымяненне джазавых акордаў у апрацоўцы строгага абрадавага фальклору без мастацкай задачы «стылявой аранжыроўкі».

- **Перагружанасць фактуры:** занадта шчыльнае суправаджэнне, якое «зацірае» своеасаблівае народнай мелодыі.

- **Ігнараванне дыятонікі:** спробы штучнага ўвядзення альтэраваных прыступак там, дзе гэта разбурае ладавую аснову.

5. Формы бягучага кантролю:

- **«Сляпое праслухоўванне»:** калектыўнае абмеркаванне студэнцкіх аранжыровак без папярэдняга аб'яўлення аўтара (развівае крытычнае мысленне).

- **Прэзентацыя праекта:** студэнт павінен абараніць сваю аранжыроўку, патлумачыўшы выбар кожнага кампазітарскага прыёму.

3. РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ

3.1. Кантралюемая самастойная праца студэнтаў (КСП)

Самастойная праца з'яўляецца фундаментам прафесійнага станаўлення аранжыроўшчыка-фалькларыста. Яна ўключае наступныя віды дзейнасці:

Палявая і архіўная праца: абавязковы ўдзел у фальклорна-этнаграфічных экспедыцыях; вывучэнне навуковых выданняў, рэпертуарных зборнікаў і архіўных матэрыялаў.

Аналітычная праца: дэталёвы музычна-паэтычны аналіз запісанага матэрыялу; праслухоўванне і параўнанне аўтэнтычных, аматарскіх і прафесійных калектываў.

Тэхналагічная падрыхтоўка: выкананне навуковых натацый; засваенне сучасных музычных тэхналогій і спецыфікі народнага інструментарыя.

Творчая апрацацыя: прапяванне кожнага харавога голасу для праверкі выканальніцкай камфортнасці; выпрацоўка навыкаў імправізацыі і стылявога вар'іравання напеваў.

Культура афармлення: захаванне эталонных норм нотнай графікі пры падрыхтоўцы харавых партытур.

3.2 Тыпы заданняў для кантралюемай самастойнай працы студэнтаў

1. Абавязковы ўдзел у фальклорна-этнаграфічных экспедыцыях.
2. Аналіз запісанага музычнага матэрыялу.
3. Выкананне натацый запісаных узораў.
4. Вывучэнне фальклорна-этнаграфічных выданняў і рэпертуарных зборнікаў народных песень.
5. Праслухоўванне запісаў прафесійных, аматарскіх і аўтэнтычных пеўчых калектываў.

6. Вывучэнне спецыфікі народных інструментаў і сучасных музычных тэхналогій.

7. Правільнае выкананне нотнай графікі пры падрыхтоўцы харавых партытур.

8. Прапяванне кожнага харавога голасу з мэтай дасягненне камфортнасці ў працэсе харавога выканання.

9. Выкарыстанне падручнікаў і дапаможнікаў па беларуская народна-песеннай творчасці, этнаграфіі Беларусі і метадыцы працы з народна-спеўным калектывам. 1

0. Выпрацоўка навыкаў імправізацыі і вар'іраванні напеваў народных песень.

Тэставы самакантроль па модулі І: «Расшыфроўка і транскрыпцыя народных песень»

1. Што з'яўляецца галоўным адрозненнем «транскрыпцыі» ад звычайнага «нотнага запісу»?

А) Выкарыстанне толькі скрыпічнага ключа.

Б) Максімальная навуковая дакладнасць у фіксацыі выканальніцкіх нюансаў.

В) Абавязковая наяўнасць інструментальнага акампаніменту.

2. Які знак выкарыстоўваецца для пазначэння «агалоскі» (кароткага прыгуку пасля зычнага)?

А) Стандартная нота вялікага памеру.

Б) Петытная (маленькая) нота ў дужках або без.

В) Знак паўзы.

3. Што такое «інварыянт» у кантэксте народнага напеву?

А) Самы складаны выканальніцкі варыянт.

Б) Нязменная, каркасная аснова напеву, агульная для ўсіх яго строф.

В) Памылка выканаўцы пры спяванні.

4. Які тып тактавання з'яўляецца прыярытэтным для архаічных жніўных песень?

А) Строгае метрычнае тактаванне (памеры 2/4, 4/4).

Б) Сінтаксічнае тактаванне (паводле структуры паэтычнай фразы).

В) Адсутнасць любых тактавых пазначэнняў.

5. Што абазначае тэрмін «амбітус»?

А) Хуткасць выканання песні.

Б) Поўны гукавы аб'ём напеву (ад самага нізкага да самага высокага гуку).

В) Колькасць выканаўцаў у ансамблі.

6. «Апокопа» ў народным свеце — гэта:

А) Раптоўнае ўсячэнне (абрыў) фінальнага гуку або склада.

- Б) Доўгі распеў аднаго склада.
- В) Уступ інструментальнага суправаджэння.

7. У чым асаблівасць «паднотнага тэксту» ў навуковай расшыфроўцы?

- А) Ён пішацца строга паводле правілаў сучаснай літаратурнай арфаграфіі.
- Б) Ён фіксуе дыялектную фанетыку і асаблівасці вымаўлення слова, якое спяваецца.

В) Ён заўсёды пішацца лацінкай.

8. Які лад называецца «ангемітонным»?

- А) Лад, які змяшчае шмат паўтонаў.
- Б) Бяспаўтоновы лад (напрыклад, пентатоніка).
- В) Мажорны лад з павышанай чацвёртай ступенню.

9. Для чаго выкарыстоўваецца «фермата без кропкі» ў фалькларыстычнай натацыі?

- А) Для абазначэння вельмі доўгай паўзы.
- Б) Для фіксацыі нязначнага павелічэння або памяншэння працягласці долі (агогіка).
- В) Гэта друкарская памылка, кропка павінна быць заўсёды.

10. Што такое «складовы рытм»?

- А) Рытм, які заўсёды супадае з метраномам.
- Б) Сістэма, дзе рытмічная доля роўная аднаму складу паэтычнага тэксту.
- В) Вельмі хуткі тэмп выканання.

Тэставы самакантроль па модулі II: «Аранжыроўка і апрацоўка народных песень»

Тэст №2 павінен праверыць, наколькі студэнт засвоіў пераход ад навуковага аналізу да творчага мадэлявання харавой партытуры. Акцэнт робіцца на тэхналогіі «інжынерыі» гуку і стылявой этыцы.

1. Што з'яўляецца прыярытэтным пры выбары танальнасці для аранжыроўкі з салістам?

- А) Зручнасць для тэнараў хору.
- Б) Індывідуальныя рабочы дыяпазон саліста.
- В) Захаванне колькасці знакаў пры ключы, як у арыгінале.

2. Якая функцыя голасу ў аранжыроўцы называецца «падводкай»?

- А) Нізкі бурдонны бас.
- Б) Верхні кантрапунктуючы голас (часта сольны).
- В) Сярэдні голас, які запаўняе гармонію.

3. Прыём «вертыкалізацыі гарызанталі» ў сучаснай аранжыроўцы — гэта:

- A) Простая акордавая гарманізацыя напеву.
- Б) Перавод меладычнай папеўкі ў вертыкальнае сугучча (кластар ці сонар).
- В) Спевы хору стоячы.

4. Што такое «рэдукцыя фактуры» пры перакладзе партытуры?

- A) Даданне новых галасоў для маштабнасці.
- Б) Спрашчэнне або адаптацыя шматгалосся пад магчымасці канкрэтнага складу.
- В) Змена тэмпавых пазначэнняў.

5. Які прыём артыкуляцыі ў Sibelius/Finale пазначаецца як «parlando»?

- A) Вельмі працяглы спеў на адным дыханні.
- Б) Маўленне з прыблізнай або нефіксаванай вышынёй тону.
- В) Шпаркае выкананне мелізмаў.

6. У чым заключаецца «прыродная» логіка народнага шматгалосся (напрыклад, у «баране»)?

- A) У строгім падпарадкаванні галасоў функцыянальнаму мажору/мінору.
- Б) У лінейнай самастойнасці галасоў і іх інтэнсіўным перакрываванні.
- В) У выкананні ўсіх галасоў у адным рэгістры.

7. Што азначае паняцце «музычныя персанажы» ў аранжыроўцы?

- A) Касцюмы выканаўцаў на сцэне.
- Б) Разуменне кожнага харавога голасу як вобраза з пэўнай драматургічнай роляй.
- В) Імёны аўтараў песні.

8. Які тып фактуры характарызуецца выкарыстаннем «сонарных плям» і «россыпаў»?

- A) Гамафонна-гарманічны.
- Б) Сонарна-санарыстычны.
- В) Манадыйны.

9. Што такое «дыяганальная гармонія» (паводле Тэмы 23)?

- A) Спевы па чарзе злева направа.
- Б) Спецыфічная паліфанія пластоў, дзе вертыкаль вынікае з затрымкі гукаў мелодыі.
- В) Запіс нот па дыяганалі старонкі.

10. Якая памылка найчасцей прыводзіць да «страты стылю» ў аранжыроўцы?

- A) Выкарыстанне занадта ціхай дынамікі.

Б) Ігнараванне рэгіянальнага тыпу шматгалосся і навязванне чужой лада-гарманічнай сістэмы.

В) Запіс партытуры ў праграме Finale замест Sibelius.

3.3 Пытанні для самакантролю

Пытанне для кантролю да Тэмы 5.

У чым заключаецца метадалагічнае значэнне «прынцыпу аднароднасці асноўнай метрычнай долі» пры расшыфроўцы беларускіх калядных ці жніўных песень са складаным метрам?

Пытанне для самакантролю да Тэмы 15.

Якія музычныя прыёмы выканаўцаў найбольш выразна паказваюць на стылявую прыналежнасць абрадавай песні? Як звязаны паміж сабой моўны дыялект і стыль шматгалосся ў розных рэгіёнах Беларусі?

Пытанне для самакантролю да Тэмы 16.

Як суадносяцца паміж сабой паняцці «музычная страфа» і «паэтычная страфа»? Чаму пры расшыфроўцы важна захоўваць менавіта рытмаскладовую формулу верша, а не літаратурную правільнасць?

Пытанне для самакантролю да Тэмы 17.

Дзе праходзіць мяжа «пазнавальнасці арыгінала» пры стварэнні свабоднай апрацоўкі народнай песні? Якія аспекты аранжыровачнай працы з'яўляюцца вызначальнымі для захавання нацыянальнага каларыту?

Пытанне для самакантролю да Тэмы 18.

У чым заключаецца прынцыповае адрозненне паміж «агульным» і «працоўным» дыяпазонамі харавой партыі пры аранжыроўцы народнай песні? Як няправільны выбар танальнасці можа разбурыць музычную драматургію твора?

Пытанне для самакантролю да Тэмы 19.

Чаму ў аранжыроўцы народнай песні голас важна ўспрымаць як «персанаж»? Якім чынам функцыянальны падзел галасоў дапамагае раскрыць мастацкі змест фальклорнага твора?

Пытанне для самакантролю да Тэмы 20.

Як рэгіянальныя асаблівасці фактуры Беларусі ўплываюць на выбар прыёмаў харавога пісьма ў аранжыроўцы? У якіх выпадках аранжыроўшчыку неабходна выкарыстоўваць рэдукаванне фактуры зыходнага матэрыялу?

Пытанне для самакантролю да Тэмы 21.

Чаму «папярэдні эскіз» з'яўляецца неабходным этапам аранжыровачнай працы? Якія функцыі выконвае арыгінальны ўступ у сучаснай харавой апрацоўцы народнай песні?

Пытанне для самакантролю да Тэмы 22.

Чаму «папярэдні эскіз» з'яўляецца неабходным этапам аранжыровачнай працы? Якія функцыі выконвае арыгінальны ўступ у сучаснай харавой апрацоўцы народнай песні?

Чаму выяўленне «інварыянта» з'яўляецца абавязковай умовай пры аранжыроўцы старажытных абрадавых песень? Якім чынам інструментальны акампанімент можа падказаць тып харавой фактуры? [1, 3]

Пытанне для самакантролю да Тэмы 23.

Якую ролю выконвае «моўная санарыстыка» ў сучаснай аранжыроўцы народнай песні? Як прыём «вертыкалізацыі гарызанталі» дапамагае захаваць ладавую прыроду фальклору ў шматгалоснай партытуры?

Пытанне для самакантролю да Тэмы 24.

Чаму пры перакладанні народнай песні для мужчынскага хору часта патрабуецца змена танальнасці арыгінала? Якія функцыі выконвае імправізацыя асобных галасоў у працэсе ўзбуйнення музычнай формы?

Пытанне для самакантролю да Тэмы 25.

У чым заключаецца прынцыповае адрозненне паміж «гарманізацыяй» і «вар'іраваннем» мелодыі народнай песні? Якія кампазіцыйныя прыёмы дазваляюць захаваць яснасць музычнай мовы пры выкарыстанні складаных фактурных стэрэатыпаў?

Пытанне для самакантролю да Тэмы 26.

У чым заключаецца прынцыповая розніца паміж «стылявой апрацоўкай» і «свабоднай кампазіцыяй» на аснове фальклору? Якія этапы творчага алгарытму аранжыроўшчыка з'яўляюцца вызначальнымі для стварэння арыгінальнага мастацкага твору?

Пытанне для самакантролю да Тэмы 27.

Якія фактары часцей за ўсё прыводзяць да «страты стылю» ў працэсе харавой аранжыроўкі? Чаму памылковы выбар тэсітуры можа зрабіць мастацка цікавы твор непрыдатным для выканання?

Пытанне для самакантролю да Тэмы 28.

Як сучасныя праграмы накіраваны Sonic Visualiser дапамагаюць у расшыфроўцы мікраінтанацыйнага строю народнай песні? Якія перавагі дае аранжыроўшчыку выкарыстанне DAW (напрыклад, Cubase) пры праверцы драматургічнага развіцця харавога твора?

У самастойнай працы вельмі дапамагае «**Чэк-ліст самаправеркі аранжыроўкі**» на аснове этапаў (падрыхтоўка, эскіз, карэктурна).

3.4. Пытанні да экзамену

Экзаменацыйная праграма скіравана на праверку сістэмных ведаў у галіне тэорыі і практыкі работы з песенным фальклорам:

Тэорыя аранжыроўкі: вызначэнне паняцця, яго месца ў дзейнасці хормайстра; адрозненні паміж вольнай і стылявой аранжыроўкай.

Спецыфіка матэрыялу: асаблівасці працы з фальклорным творам, апрацоўкай і аўтарскім сачыненнем.

Рэгіянальны код: характарыстыка песенных фактур Усходняга і Заходняга Палесся, Падняпроўя, Панямоння, Падзвіння і Цэнтральнага рэгіёна.

Вакальная тэхналогія: дыяпазоны, рэгістры і характарныя прыёмы народнага спеву; метады рэдагавання паэтычнага тэксту.

Практыка перакладання: задачы і прыёмы адаптацыі партытур для розных складаў; роля інструментальнага суправаджэння.

Сучасны кантэкст: характарыстыка актуальных формаў народна-спеўнага выканальніцтва.

1. Даць вызначэнне паняцця “аранжыроўка”.
2. Якое месца займае аранжыроўка ў дзейнасці хормайстра?
3. У чым асаблівасці аранжыроўкі а) фальклорнага твора; б) апрацоўкі народнай песні; в) аўтарскага сачынення?
4. Назавіце адметныя асаблівасці песенных фактур: а) Усходняга Палесся, б) Заходняга Палесся, в) Беларускага Падняпроўя, г) Беларускага Панямоння, д) Беларускага Падзвіння, ж) Цэнтральнага рэгіёна Беларусі.
5. Вызначце дыяпазоны пеўчых галасоў у народным хоры.
6. Вызначце пеўчыя рэгістры.
7. Назавіце характэрныя прыёмы народнага пеўчага выканальніцтва.
8. Якія вы ведаеце прыёмы рэдагавання паэтычнага тэксту народных песень?
9. Вызначце задачы і прыёмы перакладання харавых партытур для розных выканальніцкіх складаў.
10. У чым адрозненні ў вольнай і стылявой аранжыроўцы народных песень.
11. Чым характарызуюцца сучасныя формы народна-спеўнага выканальніцтва.
12. Вызначце ролю і месца інструментальнага суправаджэння ў аранжыроўцы для народна-спеўнага калектыву.

3.5. Экзаменацыйныя творчыя заданні

«Прадставіць і абараніць уласную аранжыроўку народнай песні»).

Крытэрыі азнакі выканання практычных заданняў (10-бальная сістэма)

Балы	Узровень	Характарыстыка выканання задання
10	Высокі (творчы)	Бездакорнае валоданне тэхнікамі (імітацыя, вар'іраванне). Творчы падыход, стылістычная дакладнасць, арыгінальнасць фактуры. Адсутнасць тэхнічных памылак у натацыі і голасавядзенні.
9	Высокі	Глыбокае разуменне матэрыялу. Свабоднае выкарыстанне метадаў развіцця. Дапускаюцца 1-2 нязначныя стылістычныя недакладнасці, якія не ўплываюць на мастацкую якасць.
8	Дастаткова высокі	Поўнае і пісьменнае выкананне задання. Лагічная пабудова фактуры. Выкарыстаны складаныя прыёмы (секвенцыі, інверсіі), але назіраецца пэўная стэрэатыпнасць рашэнняў.
7	Сярэдні (дастатковы)	Заданне выканана ў поўным аб'ёме. Студэнт дэманструе веданне прыёмаў развіцця, але дапускае памылкі ў гарманізацыі або размеркаванні дыяпазонаў інструментаў.
6	Сярэдні	У цэлым заданне выканана, але тэхнікі развіцця (напр., імітацыя) выкарыстаны фармальна. Прысутнічаюць памылкі ў голасавядзенні (паралелізмы і г.д.).
5	Заніжаны сярэдні	Рэпрадуктыўны ўзровень. Студэнт выкарыстаў толькі самыя простыя метады (паўтор, бурдон). Фактура аднастайная, маюцца істотныя заўвагі па стылістыцы.
4	Задавальняючы	Заданне выканана часткова (мінімальны парог). Тэкст змяшчае шматлікія тэхнічныя памылкі. Стылістыка аранжыроўкі супярэчыць прыродзе фальклорнага напева.
3-1	Незадавальняючы	Заданне не выканана або выканана з грубымі парушэннямі логікі музычнага развіцця. Адсутнасць разумення базавых тэрмінаў (аранжыроўка, фактура).

4. ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ

Дапаможны раздзел выконвае ролю «навігатора» і «інфармацыйнага цэнтра». Ён павінен дапамагчы студэнту хутка знайсці тлумачэнне тэрміна або зразумець арганізацыю курсу.

4.1. Вучэбна-праграмавая дакументацыя

Вучэбная праграма дысцыпліны: **афіцыйны дакумент, які вызначае змест і аб'ём навучання.**

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ “РАСШЫФРОўКА, АРАНЖЫРОўКА И АПРАЦОўКА НАРОДНАЙ ПЕСНІ” (для дзённай формы навучання)

Назвы тэм		Колькасць гадзін			
		Лекцыі	Індывід. заняткі	УСР	Форма кантролю
РАСШЫФРОўКА НАРОДНАЙ ПЕСНІ					
Раздзел I. Расшыфроўка і транскрыпцыя народных песень					
1	Уводзіны				
2	Тэма 1. Расшыфроўка і транскрыпцыя (натацыя) народных песень: гістарычныя этапы, практычныя праблемы, сучасны стан		2		Апытанне
3	Тэма 2. Агульны характар гучання народнай песні, спецыфіка народна-песенных выканальніцкіх прыёмаў і спосабы іх абазначэння		3	8	Практыкаванне
4	Тэма 3. Фіксацыя асаблівасцей гукавышыннасці народнай песні. Вызначэнне апорных і неапорных тонаў		5	10	Практыкаванне
5	Тэма 4. Пазначэнні ладавай арганізацыі народнай песні ў фалькларыстычнай транскрыпцыі		3	8	Практыкаванне

6	Тэма 5. Вызначэнне і фіксацыя тэмпу, рытмічных структур, метра		5	12	Практыкаванне
7	Тэма 6. Суадносіны напеву і паэтычнага тэксту. Падтэкстоўка		4	24	Практыкаванне
8	Тэма 7. Форма і кампазіцыйныя структуры		3	24	Практыкаванне
9	Тэма 8. Асноўныя прынцыпы графічнага афармлення натацыі		4	24	Практыкаванне
Раздзел II. Музычны і літаратурны аналіз народных песень					
10	Тэма 9. Мелаінтанацыйныя асаблівасці беларускай народнай песні		2	16	Апытанне
11	Тэма 10. Музыка-рытмічныя асаблівасці беларускай народнай песні		2	10	Апытанне
12	Тэма 11. Лады і ладавая арганізацыя беларускай народнай песні		2	24	Апытанне
13	Тэма 12. Сродкі музыкальнай выразнасці		2		Апытанне
14	Тэма 13. Выканальніцкія манеры спеваў		2		Апытанне
15	Тэма 14. Фактура народнай песні		2		Апытанне
16	Тэма 15. Жанрава-стылявыя асаблівасці беларускай народнай песні		2		Апытанне
17	Тэма 16. Паэтыка беларускага песеннага фальклору		2		Апытанне
АРАНЖЫРОЎКА І АПРАЦОЎКА НАРОДНАЙ ПЕСНІ					
Раздзел III. Тэарэтычныя аспекты харавой аранжыроўкі					
18	Тэма 17. Харавая аранжыроўка і апрацоўка		2		Апытанне
19	Тэма 18. Мэтавы аранжыровачна-драматургічны аналіз народных песень і аналіз вакальна-харавога твора		3	8	Практыкаванне
20	Тэма 19. Паняцце “голос” і функцыі галасоў ў народных песнях		2	10	Практыкаванне
21	Тэма 20. Фактура народнай песні і тыпы народна-песеннага шматгалосся		2	8	Практыкаванне
22	Раздзел IV. Практычная аранжыроўка				

23	Тэма 21. Планаванне працэсу аранжыроўкі народнай песні		2	12	Практыкаванне
24	Тэма 22. Спецыфіка працы з рознымі зыходнымі фалькларыстычнымі матэрыяламі		2	24	Практыкаванне
25	Тэма 23. Асаблівасці тэхнікі перакладання народна-песенных партытур		2	24	Практыкаванне
26	Тэма 24. Віды вакальна-харавых перакладанняў		2	24	Практыкаванне
27	Тэма 25. Асноватворныя прынцыпы і метады харавой аранжыроўкі і творчае іх ужыванне		2	16	Практыкаванне
28	Тэма 26. Свабодная апрацоўка беларускіх народных песень		2	10	Практыкаванне
29	Тэма 27. Аналіз выніка працэсу аранжыроўкі		2	24	Апытанне
30	Тэма 28. Тэхнічныя сродкі аранжыроўкі беларускіх народных песень		2		Практыкаванне
Усяго: 176			64	14	

4.2 Спецыфічныя ўмоўныя пазначэнні ў натацыі музычнага фальклору

Пазначэнне	Назва / Апісанне	Значэнне (што фіксуе)
↑ / ↓	Спікаты ці стрэлкі над нотай	Незначнае павышэнне або паніжэнне гуку (менш чым на паўтоны).
(♪)	Нота ў дужках	Вельмі кароткі, ледзь чутны гук (форшлаг або прыдыханне).
x	Нота-крыжык	Гук невыразнай вышыні, набліжаны да гаворкі (рэчытацыя).
~	Тыльда / Хвалістая лінія	Спецыфічнае народнае вібрата або арнаментальны пасаж.
↗ / ↘	Глісанда (стрэлкамі)	Слізгальны пад'езд да гуку або «скід» голасу ў канцы фразы.

[]	Квадратныя дужкі	Фрагмент, які спяваецца не пры кожным паўторы (варыянт).
v	Галачка над нотным станком	Месца ўзяцця дыхання (часта не супадае з музычнай фразай).
I-----I	Перарывістая лінія	Слізгальнае злучэнне гукаў (партаменты).
o	Закрэслены круг	Спецыфічны тэмбравы прыём (напрыклад, «перацісканне» голасу).
+	Плюс над нотай	Прыкрыты, глухі гук або закрыты рот.

4.3. Метадычныя заўвагі па выкарыстанні табліцы:

1. **Дакладнасць:** Гэтыя знакі выкарыстоўваюцца ў транскрыпцыйным перыядзе натацыі для максімальнага набліжэння нотнага запісу да арыгінальнага гучання («фанаграфічнай праўды»).

2. **Лабораторная работа:** Рэкамендуецца даць студэнтам заданне: «Праслухаць аўтэнтычны запіс і расставіць у гатовай нотнай схеме знакі фіксацыі дыхання (v) і глісанда (∨)».

3. **Кантроль:** У раздзеле кантролю ведаў можна зрабіць тэст на суадносіны: «Знак — яго значэнне ў фалькларыстыцы».

4.4 Метадычная інструкцыя па афармленні нотнага запісу (транскрыпцыі) музычнага фальклору

1. Агульныя патрабаванні да макета

- **Палі:** Левае поле — не менш за 30 мм (для падшыўкі), астатнія — 15–20 мм.

- **Памер нотнага стану:** для навучальных расшыфровак выкарыстоўваецца стандартны 5-лінейны стан. Адлегласць паміж сістэмамі павінна дазваляць вольна размясціць падтэкстоўку (словы) і надрукаваныя ўмоўныя пазначэнні.

2. Запіс паэтычнага тэксту (Падтэкстоўка)

- **Размяшчэнне:** тэкст пішацца строга пад нотамі. Склады павінны супадаць з рытмічнымі долямі.

- **Падзел на склады:** выкарыстоўвайце злучок (дэфіс) паміж складамі аднаго слова (на-прык-лад).

- **Дыялектныя асаблівасці:** тэкст запісваецца з захаваннем фанетычных асаблівасцей выканаўцы (напрыклад, захаванне «ў», «г» фрыкатыўнага, дыялектнага акання/якання).

- **Устаўныя гукі:** калі выканаўца дадае ўстаўныя галосныя (напрыклад, «каліна-о»), яны пішуцца пад адпаведнай нотай і вылучаюцца курсівам.

3. Групаванне і такт

- **Рытмічнае групаванне:** у фальклорных запісах групаванне павінна адлюстроўваць **структуру верша** і акцэнтацыю, а не толькі памер.

- **Тактавыя рысы:** калі ў песні няма выразнага метра (свабодная метрыка), выкарыстоўваюцца пункцірныя тактавыя рысы або запіс вядзецца без іх (г.зв. «бестактавая натацыя»).

4. Размяшчэнне службовай інфармацыі (Пашпарт запісу)

Над нотным запісам у абавязковым парадку пазначаюцца:

1. **Жанр песні** (напр., *Жніўная, вясельнае галашэнне, Велікодная*).
2. **Месца запісу** (вёска, раён, вобласць).
3. **Звесткі пра выканаўцу** (прозвішча, імя, імя па бацьку, год нараджэння).
4. **Дата запісу і прозвішча збіральніка** (таго, хто зрабіў натацыю).

5. Выкарыстанне шматгалосся

- **Напрамак штылёў:** калі запісваюцца два галасы на адным станку, штылі верхняга голасу накіроўваюцца **ўверх**, ніжняга — **уніз**. Гэта дазваляе бачыць самастойнасць кожнай лініі.

4.5. Спіс «гарачых клавiш» (Shortcuts) для Sibelius, якія найбольш карысныя менавіта для фалькларыстычнай натацыі і харавой аранжыроўкі.

Выкарыстанне клавiятурных скарачэнняў дазваляе аранжыроўшчыку засяродзіцца на творчым працэсе, мінімізуючы тэхнічныя паўзы.

1. Увод нот і арнаментыкі (Keypad)

Нотны ўвод: Выкарыстоўвайце лічбавую клавiятуру (Keypad) справа.

Фаршлагі (Grace notes): Клавiша [/] на лічбавай клавiятуры.

Змена віду нотнай галоўкі (Head shape): [Alt + Shift + 0...9] (неабходна для абазначэння вышынна неакрэсленых гукаў, шэпту, крыку).

Петыт (Small notes): Выберыце ноту і націсніце [F9], затым кнопку маленькай ноты на панэлі Keypad.

2. Работа з тэкстам і падтэкстоўкай (Lyrics)

Паднотны тэкст (1-ы радок): [Ctrl + L].

Пераход да наступнага склада: Клавiша [-] (дэфіс) — аўтаматычна стварае рысу пераносу.

Пераход да наступнага слова: Клавіша [Space] (прабел).

Паднотны тэкст (2-і радок): [Ctrl + Alt + L] (карысна для запісу дыялектных варыянтаў вымаўлення).

3. Харавая фактура і голасавядзенне

Падзел галасоў (Voices): [N] — увод нот, затым [Alt + 1, 2, 3 ці 4] для выбару нумара голасу на адным нотным стадоле.

Хуткая транспазіцыя: Вылучыце фрагмент і націсніце [Shift + ↑ / ↓] (на актаву) ці проста [↑ / ↓] (на паўтонах).

Стварэнне акалады (Brackets): Вылучыце патрэбныя станы, затым меню Notations -> Brackets.

4. Спецыяльныя знакі і лініі

Лініі (Глісанда, сувязныя лігі): Клавіша [L]. Выберыце Glissando для пазначэння народных «скідванняў» гуку.

Сімвалы (Ферматы, спецзнакі): Клавіша [Z]. Тут знаходзяцца ўсе фалькларыстычныя маркеры.

Перапынак сістэмы (System Break): Клавіша [Enter]. Неабходна для сінтаксічнага тактавання і аддзялення строф.

5. Навігацыя і праверка

Панарамны выгляд: [Shift + P] (зручна для прагляду доўгіх партытур без падзелу на старонкі).

Праслухоўванне (Playback): Клавіша [P] — старт, [Shift + Space] — паўза.

4.6. ГЛАСАРЫЙ (СЛОЎНІК СПЕЦЫЯЛЬНЫХ ТЭРМІНАЎ)

Гласарый — адзін з самых важных элементаў комплексу, у якім прадстаўлены ключавыя паняцці, якія сустракаюцца ў лекцыях:

Фалькларыстычныя тэрміны: агалоска, інварыянт, падводка, гетэрафанія, бурдон, антыфон, складовы рытм.

Аранжыровачныя тэрміны: транскрыпцыя, парафраза, рэдукцыя фактуры, тэсітура, *divisi*, санарыстыка, мікрапаліфанія.

Агалоска — прыём народнага спеву, пры якім пасля зычнага гуку ўтвараецца кароткі прыгук (фанема), што патрабуе спецыяльнай натацыі пры расшыфроўцы.

Амбігус — поўны гукавы аб'ём (дыяпазон) напева ад самага нізкага да самага высокага гуку.

Ангемітоніка — гукарадная сістэма, якая не змяшчае паўтонаў (трытонікі, тэратонікі, пентатоніка); характэрная для архаічных пластоў беларускага фальклору.

Апокопа — раптоўнае ўсячэнне фінальнага гуку або склада ў канцы музычнай фразы, спецыфічны выканальніцкі прыём.

Апрацоўка — від працы з музычным фальклорам, пры якім народная мелодыя (напеў) атрымлівае аўтарскае суправаджэнне (акампанемент) або развіццё. Апрацоўка захоўвае аснову першакрыніцы, але ўзбагачае яе сродкамі прафесійнага кампазітарскага пісьма (гармоніяй, фактурай, паліфоніяй).

Аранжыроўка — творчае пераасэнсаванне або адаптацыя музычнага матэрыялу для канкрэтнага выканальніцкага складу пры захаванні пазнавальнасці арыгінала.

Аранжыроўка (ад фр. *arranger* — парадкаваць, уладкоўваць) — пералажэнне музычнага твора для іншага складу выканаўцаў (інструментаў, галасоў) або адаптацыя яго для выканання ў іншай стылістычнай манеры. У фалькларыстыцы аранжыроўка прадугледжвае мастацкую інтэрпрэтацыю народнага першакрыніцы.

Барана — тып беларускага народнага шматгалосся, які характарызуецца інтэнсіўным перакрываваннем галасоў і фактурнай шчыльнасцю.

Бурдон — нязменны нізкі гук (або сугучча), на фоне якога разгортваецца асноўная мелодыя.

Вар'іраванне — асноўны метады развіцця ў фальклорнай аранжыроўцы, які заключаецца ў змяненні асобных элементаў тэмы (мелодыі, рытму, гармоніі, фактуры) пры захаванні яе пазнавальнасці. У беларускім фальклоры

асабліва важнае папеўкавае вар’іраванне. Вар’іраваны — паўтор са зменамі ў аранжыроўцы ці фактуры.

Вертыкалізацыя гарызанталі — сучасны аранжыровачны прыём, пры якім лінейная папеўка ператвараецца ў вертыкальны кластар або акордавы пласт.

Вольная аранжыроўка (Фантазія на тэму) — від творчай працы, дзе фальклорны матэрыял служыць толькі імпульсам для стварэння новага твора. Дапускае значныя змены ў мелодыі, рытме, форме і выкарыстанне развітых аўтарскіх эпізодаў.

Гарманізацыя — працэс стварэння акордавага суправаджэння да народнага напеву. У аранжыроўцы беларускага фальклору часта выкарыстоўваецца ладавая гарманізацыя, якая ўлічвае асаблівасці народных ладаў (дыятоніку, пераменнасць).

Гетэрафанія — від шматгалосся, які ўзнікае пры адначасовым выкананні адной мелодыі некалькімі галасамі з рытмічнымі або меладычнымі адхіленнямі (варыянтамі).

Гласарый — тлумачальны слоўнік спецыяльных тэрмінаў, якія выкарыстоўваюцца ў дадзенай дысцыпліне.

Дыяфонія — старажытны від двухгалосся, асновай якога з’яўляецца інтэрвальная сугучнасць (кварты, квінты, сэксты).

Імітацыя (ад лац. *imitatio* — наследаванне) — правядзенне тэмы (або яе фрагмента) у адным голасе, якое паслядоўна паўтараецца ў іншых галасах. Імітацыя з’яўляецца фундаментам для стварэння поліфанічных апрацовак народных песень.

Інварыянт — устойлівая, нязменная аснова напеву, якая захоўваецца ва ўсіх яго выканальніцкіх варыянтах.

Інверсія (Абарачэнне) — прыём развіцця, пры якім інтэрвальны кірунак мелодыі змяняецца на супрацьлеглы (зыходны рух замяняецца на ўзыходны і наадварот). Часта выкарыстоўваецца ў высокапрафесійных акадэмічных апрацоўках.

Інструментоўка — тэхнічны бок аранжыроўкі, які заключаецца ў размеркаванні музычных галасоў паміж канкрэтнымі інструментамі з улікам іх дыяпазонаў, тэмбравых магчымасцей і тэхнічнай спецыфікі.

Інтэграцыйная натацыя — сучасны тып расшыфроўкі, які ўлічвае не толькі ноты, але і кантэкст, манерупеваў і культуралагічны аспект твора.

Канвертаванне — працэс перакладання музычнага матэрыялу для розных складаў (аранжыроўка, аркестроўка).

Кантрапункт — адначасовае спалучэнне дзвюх і больш самастойных мелодый. У аранжыроўцы фальклору часта выкарыстоўваецца

прыём *падводкі* — стварэнне самастойнага ніжняга або верхняга голасу да асноўнага напеву.

Кульмінацыя — момант найвышэйшага напружання ў развіцці музычнага матэрыялу, які дасягаецца праз лагічнае выкарыстанне вышэйпералічаных тэхнік (пашырэнне дыяпазону, пашчыльненне фактуры, узмацненне гучнасці).

Матыўная распрацоўка — вылучэнне з народнага напеву найбольш яркага элемента (матыву) і яго наступнае самастойнае развіццё праз драбненне, інверсію ці перастаноўку.

Мікрапаліфонія — тып фактуры, дзе мноства галасоў рухаецца самастойна, ствараючы шчыльную гукавую масу (сонарную пляму).

Павелічэнне (Аўгментацыя) і Памяншэнне (Дымінуцыя) — змяненне рытмічнай працягласці гукаў тэмы. Пры павелічэнні тэма гучыць больш маштабна і заповолена, пры памяншэнні — больш дынамічна і сціснута.

Падводка (падгалосак) — верхні кантрапунктуючы голас у народным шматгалосці, які часта выконваецца салістам.

Пазаметрычнае тактаванне — спосаб натацыі, пры якім тактавыя рысы ставяцца паводле логікі музычна-паэтычнай фразы, а не рэгулярнага метра.

Паўтор — непасрэднае або дыстанцыйнае паўтарэнне тэматычнага матэрыялу. Паўтор можа быць:

Пашпартызацыя — фіксацыя навуковых звестак аб фальклорным запісе (месца, дата, выканаўца, збіральнік).

Пераклад (Транскрыпцыя) — найбольш блізкі да арыгінала від аранжыроўкі, які прадугледжвае перанос музычнага матэрыялу з аднаго выканаўчага складу на іншы (напрыклад, з хору на фартэпіяна ці ансамбль інструментаў) без значных змен у яго структуры.

Петыт — дробны нотны шрыфт, які выкарыстоўваецца для запісу варыянтаў, арнаментыкі або дадатковых галасоў.

Расшыфроўка — працэс пераводу аўдыязапісу ў графічную (нотную) форму з максімальнай навуковай дакладнасцю.

Рэдукцыя фактуры — адаптацыя складанага шматгалосся для меншага выканальніцкага складу са спрошчаным голасавядзеннем.

Санарыстыка — тэхніка кампазіцыі, дзе галоўным сродкам выразнасці выступае тэмбравая афарбоўка гуку (сонарныя плямы, палосы, россыпы).

Секвенцыя — паўтарэнне мелодыка-рытмічнага матыву на розных вышынних узроўнях (прыступках лада). Выкарыстоўваецца для дынамізацыі развіцця і паступовага пераходу ў новую танальнасць ці рэгістр.

Складовы рытм — унутраная адзінка часу ў фальклору, дзе рытмічная доля роўная аднаму складу паэтычнага тэксту.

Стылевая аранжыроўка — адаптацыя музычнага матэрыялу (фальклорнага напеву) да пэўнага музычнага стылю ці жанру (напрыклад, джазавая, рокавая ці эстрадная інтэрпрэтацыя народнай песні). Асноўная задача — захаваць пазнавальнасць мелодыі пры поўнай змене стылістычнага кантэксту.

Стылізацыя — свядомае імітаванне манеры выканання, характэрнай для пэўнай этнаграфічнай зоны або гістарычнай эпохі, пры стварэнні аранжыроўкі або новага аўтарскага твора «ў народным духу».

Транскрыпцыя — дэталёвая навуковая запіс музычнага фальклору, якая фіксуе найдрабнейшыя нюансы выканання.

Утор — прыём народнага шматгалосся, пры якім галасы падтрымліваюць асноўную мелодыю на простых інтэрвальных суадносінах (тэрцыі, квінты).

Фактурная аранжыроўка — распрацоўка канкрэтнага тыпу выкладання музычнага матэрыялу (акордавая, фігурацыйная, поліфанічная фактура) у залежнасці ад мастацкіх задач і магчымасцей абранага складу выканаўцаў.

ЛІТАРАТУРА

Асноўная

1. Алексеев, Э. Е. Нотная запись народной музыки: теория и практика / Э.Е.Алексеев. – М.: Сов. композитор, 1990. – 168 с.
2. Варфаламеева, Т. Б. Песні Беларускага Панямоння / Т. Б.Варфаламеева. – Мінск: Беларус. навука, 1998. – С. 3–27.
3. Восточнославянский фольклор: словарь научной и народной терминологии. – Минск: Навука і тэхніка, 1993. – 478.
4. Зяневич У. К. Аранжыроўка беларускіх народных песень : вучэб.-метад. дапам. / У. К. Зяневіч ; Мін-ва культуры Рэспублікі Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мінск: БДУКМ, 2014. – 361 с.
4. Можейко, З. Я. Календарно-песенная культура Белоруссии : опыт системно-типологического исследования / З. Я. Можейко. - Минск : Наука и техника, 1985. – С. 71–118.
5. Мажэйка, З. Я. Песні Беларускага Паазер'я [Ноты] : [для пенія (сола, анс., хор) без суправадж.] / З. Я. Мажэйка ; [рэд.: М. Я. Грынблат, Р. Р. Шырма]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1981. – 492, [2] с. : ноты, карты – С. 3–29.
6. Мажэйка, З. Я. Песні Беларускага Падняпроўя [Ноты] : [для спеваў (сола, хор) без суправадж.] / З. Я. Мажэйка, Т. Б. Варфаламеева. – Мінск : Беларуская навука, 1999. – 390, [2] с. – С. 3–35.
7. Можейко, З. Я. Песни Белорусского Полесья [Ноты] : [для голоса (хора) без сопровождения]. [В 2 вып.]. Вып. 2 / З. Я. Можейко ; [ред. белорус. текста М. Я. Гринבלата ; предисл. от сост.]. - Москва : Советский композитор, 1985. - 151, [1] с. – С. 3–12.
8. Можейко, З. Я. Песни Белорусского Полесья / З. Я. Можейко. – М.: Сов. композитор, 1983. – Вып. 1. – С. 5–18.

Дадатковая

1. Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. У 6 т. Т.1. Магілёўскае Падняпроўе / Т. Б. Варфаламеева, В. І. Басько, М. А. Козенка і інш. — Мн.: Бел. Навука, 2001. — 797 с.
2. Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. У 6 т. Т.2. Віцебскае Падзвінне / Т. Б. Варфаламеева, А. М. Боганева, М. А. Козенка і інш.; складальнік Т. Б. Варфаламеева. — Мн.: Бел. Навука, 2004. — 910 с.
3. Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. У 6 т. Т.3. Гродзенскае Панямонне. У 2-х кн. Кн. 1 / В. І. Басько [і інш.]; аўт. Ідзі Т, Б. Варфаламеева;

агул. Рэд. Т. Б. Варфаламеевай. — Мінск: Выш. шк., 2006. — 608 с. Кн. 2 / А. М. Боганева [і інш.]; аўт. ідэі Т.Б. Варфаламеева; агул. Рэд. Т.Б. Варфаламеевай. — Мінск: Выш. шк. 2006 г. — 736 с.

4. Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. У 6 т. Т. 4. Брэсцкае Палессе. У 2 кн. Кн. 1 / В. І. Басько [і інш.]; ідэя і агульнае рэдагаванне Т.Б. Варфаламеевай. — Мінск: Выш. шк., 2008. — 559 с. Кн. 2 / А. М. Боганева [і інш.]; ідэя і агульнае рэдагаванне Т.Б. Варфаламеевай. — Мінск: Выш. шк., 2009 г. — 863 с.

5. Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. У 6 т. Т. 5. Цэнтральная Беларусь. У 2 кн. Кн. 1 / В. І. Басько [і інш.]; ідэя і агульнае рэдагаванне Т.Б. Варфаламеевай. — Мінск: Выш. шк., 2010. — 847 с. Кн. 2 / А. М. Боганева [і інш.]; ідэя і агульнае рэдагаванне Т.Б. Варфаламеевай. — Мінск: Выш. шк., 2009 г. — 911 с.

6. Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. У 6 т. Т.6. Гомельскае Палессе і Падняпроўе. У 2 кн. Кн. 1 / Т. В. Валодзіна [і інш.]; ідэя і агульнае рэдагаванне Т.Б. Варфаламеевай. — Мінск: Выш.шк., 2012 — 910 с. Кн. 2 / А. М. Боганева [і інш.]; ідэя і агульнае рэдагаванне Т.Б. Варфаламеевай. — Мінск: Выш.шк., 2013 — 1231 с.

7. Эвальд, З.В. Песни Белорусского Полесья / З.В.Эвальд. — М.: Сов. композитор, 1979. — С. 6–43.

Дыскаграфія

1. Этнаграфічны ансамбль вёскі Ананчыцы Салігорскага раёна Мінскай вобласці. Беларускія народныя песні. — Л.: Мелодія, 1982.

2. Календарныя песні Белорусского Полесья. — Л.: Мелодія, 1983.

3. Беларускія песенныя фальклоры. Паўночна-Усходняя зона. — Л.: Мелодія, 1986.

4. Традиционные песни Полесья. — Л.: Мелодія, 1989.

5. Традиционное искусство Поозерья. Обрядовая музыка. — Л.: Мелодія, 1989.

6. Беларускія музычныя фальклоры. — Л.: Мелодія, 1990.

7. Традиционное искусство Поозерья. Вечериночная музыка. — Л.: Мелодія, 1989.

8. Musics and musician of the world. Byelorussia. Musical folklore of the Byelorussian Polessye. — AUVIDIS/ —HSMMSD/UNESCO, 1988.

9. Вясковая лірыка. — Мінск: Новая музыкальная кампанія, 2008.

10. Каляды. Рождество. Шчодрэц. — Christmas Songs. Authentic Musik from Belarus. — Мінск: ПанРекордз, 1999.